

Gáldoalkkavearbbat Eino Guttorm románas *Árbeetan luohi*

Sámegiela ja -kultuvrra
pro gradu -dutkanuš
Giellagas-instituhtta
Oulu universitehta
borgemánnu 2011
Anu Katekeetta

SISDOALLU

1	LÁIDEHUS	3
1.1	Barggu duogáš	3
1.2	Dutkanfáddá ja -ulbmilat	3
2	TEOREHTALAŠ DUOGÁŠ	6
2.1	Gáldocealkka	6
2.2	Vearbajuohku Pajunen mielde	10
2.3	Suomagielat gáldocealkkavearbaid dutkamušat	13
2.4	Sámegiela vearbadutkamuš	17
2.5	Gáldocealkka mu dutkamušas	17
3	DUTKANMETODA JA -MATERIÁLA	19
3.1	Dutkanmateriála čoaggin	19
3.2	Dutkanmateriála vearbbaid iešvuodat	20
3.3	Dutkanmateriála – romána <i>Árbeeatnan luohhti</i>	23
4	GÁLDOCEALKKAVEARBBAID ANALYSA	25
4.1	Lihkastatvearbbat	26
4.2	Fysiologalaš vearbbat	29
4.3	Psykologalaš vearbbat	32
4.3.1	Kognišuvdnavearbbat	33
4.3.2	Emošuvdnavearbbat	35
4.4	Hállanvearbbat	37
4.4.1	Hállanvuohkevearbbat	38
4.4.2	Affirmatiivvalaš vearbbat	47
4.4.3	Ii-affirmatiivvalaš vearbbat	50
4.4.4	Hállanáktavearbbat	54

	2
4.5 Eará vearbbat	56
4.6 Bálddalastojuvvon vearbbat	59
4.7 Mihtilmas gálldoalkka romáanas <i>Árbeeatnan luohiti</i>	61
5 LOAHPAHUS	64

DUTKANMATERIÁLA

GÁLDUT

ČUVVOSAT

1. Tearbmalistu
2. Eret báhcan materiála
3. Vearbaklassifikašuvdna
4. Hállanvearbbat
5. Dutkanmateriála vearbbat gávdnoma ja gálldoalkkatiippaid mielde

GIITOSAT

Giittán Lapin rahasto, mii lea dán barggu várás juolludan ustitlaččat stipeanddas.

1 LÁIDEHUS

1.1 Barggu duogáš

Lean bajásšaddan Badje-Deanus, gos máinnastanárbevierru lea leamaš nanus (gč. maid Lehtola 1995; Vuolab 1995: 30). Dál go okta nuppi máinnasteaddji lea jápmán ja televi-šuvdna geasuha, de beaivválaš máinnasteapmi lea vátnon. Mu mánnávuodas máinnasteapmi lei beaivválaš áiggeájanas (gč. maid Kuokkanen 1998: 10). Bassebeaivvi olbmot lávejedje johttát kránnjádáluide mánnasgoikkus dahje vai sii besse ieža máinnastit. Čeahpes máinnasteaddjit ledje dávjá maid hilbošeadjit: oktii min jieknaskáhpes gáv-dnojedje gummegápmagat. Dalle ristáhččán Jovvna Jon Áslat rohkki (Aslak Guttorm) lei galledan min.

Ristáhččán lávii maid neaktit Rávgoš-teáhteris. Duosttan árvalit, ahte lean geahččan juohke ovttá sin čájálmasa. Vuovdaguoikka skuvlalatnja lei mángii nu bahkka dievva, ahte lihkastit ii sáhttán ii olláge. Doppe skuvlalanjas hárjánin Eino Guttorm teavsttaid muitalanvuohkáii, danin go son čálii teáhterbihtáid giehtačállošiid. Son lei maid ristáhččán vielja ja nu maiddái beakkán máinnastanmeaštára Jovvna Áslat rohki ednobat ja sárdneolbmá Jovvna Jovvna rohki gánda (gč. Vuolab1995: 30).

1.2 Dutkanfáddá ja -ulbmilat

Dutkkan pro gradu -barggustan gáldocealkkavearbbaid, maid sámegeielas eai leat ovdal dutkan. Gáldocealkka muitala gii dadjá replihka. Dat sáhttá leat replihka ovdda- (1) dahje mañábealde (2) dahje replihka gasku (3). Dán dutkamušas leat fárus gáldocealkagat, mat leat njuolggos sitáhta oktavuodas. Njuolggos refereremis nuppi olbmo hállan lea refererejuvvon sitáhtan (2 ja 3), mii lea sátnedárki, go fas eahpenjuolggos refereren (1) lea muitaleaddji dulkoma boadus ja dat lea vuodjuduvvon muitaleaddji tekstii. (ISK 2004: 1401, 1416; maiddái Koski 1985: 70–71)

- (1) *Valtiovarainministeri Iiro Viinanen väitti äskettäin, että puun hinnan nousu panisi liikkeelle inflaation.*
- (2) *“Halusin olla nimetön”, Stonen kertoo.*

(3) – *No oli jo aikakin, Max sanoi heltyvästi. – Sinusta ei ole ollut täällä muuta kuin harmia.*

Lean čoaggán gáldocekavearbbaid Eino Guttorm románas *Árbeahtnan luohiti*. Namuhan veara lea, ahte geavahin seamma girjji maid sámegiela kandidáhtadutkosa materiálagáldun.

Vearbbaid dutkkadettiin ozan vástádusaid čuovvovaš gažaldagaide: 1) Makkár iešguđetlágan vearbbat gáldocekagiin leat? 2) Olugo dat gávdnojit? 3) Makkár gáldocekavearbbat leat mihtilmasat gáldocekagiidda? 4) Makkár gáldocekatiippain vearbbat gávdnojit?

Dutkamuša deaddu lea kvalitatiivalaš dutkamušas. Juogán vearbbaid mearkkašumi mielde iešguđetlágan luohkáide ja das geavahan veahkin Anneli Pajunen (2001) vearbaklassifikašuvnna. Dutkkadettiin válddán vuhtii Merita Saraste (2004) čovdosa Pajunen tearbmabadjálasvuodas ja Elina Kemi (2005) hállanvearbbaid vuollejuogu. Dutkan vearbajuogu mielde, makkár vearbbat leat mihtilmasat *Árbeahtnan luohiti* -románii. Vearbbaid mearkkašumiid guorahalan sátnegirjjiin ja dasa lassin jearan Ruovttueatnan gielaide dutkanguovddáža sámegiela ossodagas vearbbaid mearkkašumiid, danin go buot vearbbaid mearkkašumit eai gávdno sátnegirjjiin.¹

Geavahan dán dutkamušas maid iežan subjektiiivalaš giellamáhtu. Heikkinen mielas (1996: 23) mearkkašumiid analyseremii heive bures subjektiiivalašvuolta ja intuitiiivalaš dutkanvuohki. Vilkuna (1996: 18) čállá, ahte gielladutki galgá luohittit iežas giellamáhttui. Vearbasemantihkka ii goassige leat buhtes sátnesemantihkka, danin go vearbba guorahaladettiin galgá váldit vuhtii dan cealkaga mearkkašupmegaskavuodaid, gos vearba gávdno (Koivisto 1991: 19–21).

¹ Mearkkašumiid čielggadettiin lean geavahan eanemusat Pekka Sammallahti Sámi-suoma sátnegirjji ja Konrad Nielsen Lappisk (samisk) ordbok. Muhtun veardde geavahan maiddái Jovvna-Ándde Vest Sámi synonymasátnegirjji ja MOT sátnegirjji. Ruovttueatnan gielaide dutkanguovddáža bargin lea Kaarina Vuolah, geas lean jearan vearbbaid mearkkašumiid e-poastta bokte (24.1.2011). Son lea eret seamma guovvlus go Eino Guttorm rohki.

Sátneráju ivdnáivuohhta lea teavstta okta váikkuhanvuohki. Dákkár váikkuheapmi vuodduuvvá konnotašuvnnaide dahjege lassemearkkašumiide, mat leat sánis. Mángei lea veadjemeahtun čujuhit neutrála vuoddomearkkašumi. Teavsttas sáhttet leat maiddái dajaldagat, mat celket, presuppošuvnnat dahjege čihkkojuvvon oaivilat, main dihto ášši ovdanbuktojuvvo diehttelas. Dákkár váikkuheami lea váddásut fuobmát go ovdamearka dihte váikkuheami, mii lea sátnerájus. (Leiwo, Luukka & Nikula 1992: 93–94.) Teavsttas gáldocealkaga vearbba välljen lea mearkkašahtti vuohki olggosbuktit doaladumi ja oainnu (Kalliokoski 2005: 27).

Romána *Árbeeatnan luohiti* ovddasta čáppagirjjálašvuoda stiilla. Sámegielat prosa lea árbevirolaš máinnasteami joatkka. (Kuokkanen 1998: 10, 19.) Vuolab (1995: 31) čállá, ahte ”ealli máinnas lea dego dolla, mas eai goassige njuorššádeamit buole seamma ivdnásaččat ja hápmásaččat”. Guttormii lea mihtilmas njálmálaš árbevieru muitalanvuohki ja rikkis giella boahťa erenoamážit oidnosii su dialogas (Kuokkanen 1998: 19). Dáiddalaš teavstta ulbmilin lea hábmet dihtolágan birrasa, miellagova, man vuostáiváldi sáhtta vásihit iešguđet láhkai ja mii sáhtta váikkuhit vuostáiváldi doaladupmái, dovduide ja áddejupmái ollislaččat. Dáiddalaš stiilla gáibida vuostáiváldis eanet, danin go dat ii dábálaččat muital badjetemá, muhto iská heahkastuhttit temáhtalaččat. Čáppagirjjálašvuoda dujiid mearkkašupmi lea goit eanet abstráktat go duohta albhoneapmi. (Saukkonen 1984: 10, 15, 49, 85.)

Niemikorpi (1991) čállá, ahte čáppagirjjálašvuhtii lea mihtilmas konkrehta mearkkašupmi go fas diehtogirjjálašvuodas mearkkašumit leat eanet abstráktat. Son čállá maid, ahte vearbbat leat mearkkašahtti sátneluohkká stiilla dáfus čáppagirjjálašvuhtii. Vearbbat, mat leat mihtilmasat čáppagirjjálašvuhtii, ovdanbuktet háltti, fysalaš lihcadeami, njálmálaš dahje dasa veardidahtti njulges kommuniserema, áicama ja ii-teorehtalaš jurddašemi (dego *sanoa* ’jearrat’, *tulla* ’boahťit’, *istua* ’čohkkát’, *kysyä* ’jearrat’, *ajattella* ’jurddašit’, *ymmärtää* ’áddet’). Čáppagirjjálašvuodas geavahit maid ollu vearbbaid, mat laktásit earret eará olbmo psykofysalaš vuodđodoaimmaide ja proseassaide ja áiggii áicamii (dego *alkaa* ’álgit’, *näyttää* ’čájehit’ ja *odottaa* ’vuordit’). (Niemikorpi 1991: 364, 365 369.) Vuorddán, ahte *Árbeeatnan luohiti* -románas gávdnojit olu iešguđetlágan vearbbat, danin go dat ovddasta čáppagirjjálašvuoda stiilla ja girječállii lea eret guovllus, gos máinnastanárbevierru lea leamaš nanus.

2 TEOREHTALAŠ DUOGÁŠ

2.1 Gáldocekka

Árbevirolaš sámegiela dutkamis ii leat adnojuvvon tearbma, mii vástidivčče suomagielat tearpma *'johtolause'* (gč. ovdamearkka dihte Nickel 1994). Pekka Sammallahti *Sámi-suoma sátnegirjjiis* (s.v. *gáldocekka*) gávdno tearpma *'johtolause'* jorgalus, muhto giellaoahppagirjiin dat ii boađe ovdan (ovdamearkka dihte Nickel 1994; Magga 1980; Pope & Sára 1996). Maiddái ođđasut sámegielat dutkamušain tearbma váilu earret eará Sammallahti girjiin *Gielladutkama terminologija* (2007) ja *Láidehus sámegiela cealkkaoahpa dutkamii* (2005). Namuhan veara lea maid, ahte gáldocekka lea hárvanaš cealkkamálla sámegiela giellaoahpain ja dutkamušain. Sammallahti oidá iežas cealkkaoahpa girji ovdamearkacealkagiin eahpenjuolgo ovdanbuktima ja njuolgo ovdanbuktin gávdno dušše kapihttalis, mii giedahallá logofora (2005: 30–31, 203–210). Dán dutkamušas tearbma *'johtolause'* (dán dutkamušas *gáldocekka*) lea guovddáš oasis vai sáhtán meroštallat dárkket, makkár birrasis lean čoaggán daid vearbbaid maid dutkan. Ovddit sivaid dihte lean meroštallan gáldocekka suomagiela dutkamušaid bokte.

Suomagiela vuđolamos giellaoahppagirji *Iso Suomen kielioppi* (ISK 2004), mii gávdno maiddái interneahhtas, meroštallá gáldocekka ná: Gáldocekka lea gáldodajaldaga prototiipa. Gáldocekka subjeakta muitala, gii lea dadjan álgoálggolaš replihka dahje gii refererejuvvo. Ieš replihka sáhtá leat gáldocekka objeakta dahje gáldocekka lea replihka manjis lasáhussan. Dasa lassin muhtumin gáldocekka sáhtá muitalit maiddái replihka vuostáiváldi ja govvidit hállanvuogi. Gáldocekka vearban lea muhtun kommuniserenvearba, dego *kertoa* 'muitalit', *ehdotaa* 'evttohit', *myöntää* 'mieđihit' ja *ilmoittaa* 'almmuhit' dahje muhtun eará vearba, man sáhtá dulkot nu, ahte dat ovdanbukta kommuniserema dahje dan vuogi (4 ja 5). (ISK 2004: 1414.)

(4) *Heikkilä sanoi olevansa sotiemme veteraani.*

(5) *"Pidä varasi!" huudahti Myyrä äkkiä.*

Kommuniserenvearbbaid neutrálamos vearba lea *sanoa* 'dadjat'. Eará vearbbat buktet ovdan dárkilut dieđu kommuniserenvuogis (*kertoa* 'muitalit', *huutaa* 'huikit', *kirjoittaa* 'čállit') dahje čájehit hálli doaladumi hállanávta luonddus ja doaladuvvamis dan hállái

gean refererejuvvo (*kehuskella* 'rábmot', *marista* 'nuvvat', *vaatia* 'gáibidit'). Go gáldocealkagiin lea geavahuvvon vearbbat, mat govvidit mentála doaimma dahje dovddu, referáhtat ovdanbuktet epistemalaš modálvuoda (6 ja 7). Maiddái intransitiivvalaš vearbbat sáhttet gávdnot gáldocealkagiin vaikko dat buktet ovdan vehá kommuniserenvuogis (dego vearbbat *ilakoida* 'girbmidit' ja *irvistellä* 'njeazzut') (8). Nappo konstrukšuvdna gáldocealkka ja referáhta doaibmá dan láhkai foarbman. (ISK 2004: 1414.) Maiddái Kalliokoski (2005) čállá, ahte gáldodajahusain lea vejolaš geavahit kommuniserenvearbbaid lassin vearbbaid, mat govvejit olbmo fysalaš rumašguottu dahje ámadaju ilmmiid. Dasa lassin gáldocealkaga vearbbain lea vejolaš merket muhtun teakstabihtá hállama dahje jurddašeami referáhtan. (Kalliokoski 2005: 27.)

- (6) *Alkoholilla ei ole onnettomuuteen mitään osuutta, tiesi Mäkinen.*
- (7) *Rehtorit arvelevat keskeyttämisten yhdeksi syyksi opiskelijoiden "ahneutta".*
- (8) *Serbia voi painua helvettiin, raivosi eräs toinen sotilas.*

Prototiippalaš gáldocealkaga lassin leat čuovvovaš dáhpáhusat: 1) cealkaga vearba sáhttá ovdanbuktit dieđu vuostáiváldima (*kuulla* 'gullat', *kuulua* 'gullot', *lukea* 'lohkat'), 2) referáhta sáhttá leat substantiivva mearusin, 3) gáldocealkagis ii leat ollenge kommuniserenvearba dahje 4) gáldocealkka, mas refererejuvvon hálli lea eará go subjeakta ja dalle dat lea syntávssalaččat mohkásut (9). (ISK 2004: 1414.) Mu dutkamuša dáfus dákkár dáhpáhusat eai leat relevanttat.

- (9) *Annetaan hänen [Peter Lindbäckin] kertoa itse: "Aikaisemmin virkamiehet ehtivät oppia suomen kielen opiskeluaikanaan, – –".*

Gáldocealkaga sáhttá maiddái meroštallat dan mielde, makkár sadji cealkagis das lea replihka hárrái. Gáldocealkka sáhttá leat jogo replihka ovddabealde (dán dutkamušas *ovdagáldocealkka*) (10), replihka maŋábealde (dán dutkamušas *maŋnegáldocealkka*) (11) dahje replihka gasku (dán dutkamušas *gaskagáldocealkka*) (12). Dáin gáldocealkkatiippain leat iežaset gielalaš iešvuodát. (ISK 2004: 1417.)

- (10) *Valtiovarainministeri Iiro Viinanen väitti äskettäin, että puun hinnan nousu panisi liikkeelle inflaation.*

- (11) *“Halusin olla nimetön”, Stonen kertoo.*
- (12) – *No oli jo aikakin, Max sanoi heltymättä. –Sinusta ei ole ollut täällä muuta kuin harmia.*

Mañnegáldocealkkatiippa sáhtta meroštallat vel njealji iešguđet láhkai: 1) replihka lea cealkka, 2) replihka sáhtta lea earáge go cealkka (13), 3) mañnegáldocealkaga vearba sáhtta leat intransitiivvaláš (14), ja 4) dat sáhtta oažžut objeaktan earáge dajaldaga go mii muitala sága sisdoalus ja dalle mañnegáldocealkka čilge replihka (15) (ISK 2004: 1419).

- (13) *Ei minkäänlaista jokea, ei järveä, ei maamerkkiä, hän ajatteli nyrpeänä.*
- (14) – *Silloin oli pirun kylmä, värjöttää Matti Ranin jälleen Tähtitorninvuorella Helsingissä.*
- (15) *”Mutta olojen pitää olla sellaiset, että sinne ylipäätään viitsii mennä”, toinen jatkaa ajatusleikkiä.*

Objekta lea transitiivvaláš vearbba deavdda, mii almmuha dágu čuozahaga. Objektan sáhtta leat substantiiva- dahje infinitiivagihppu dahje cealkka. Cealkkaobjekta sáhtta leat vuollálaston jearaldatcealkka dahje *ahte*-cealkka dahje referatiivvaráhkadus. Vearba, mii sáhtta oažžut objeaktan *ahte*-cealkaga, sáhtta oažžut maiddá referatiivvaráhkadusa. Referatiivvaráhkadus olggosbuktá áššedili sisdoalu, muhto ii dakkár áššedili, man háhpohallojuvvo, evttohuvvo dahje ávžžuhuvvo. Vearbbat, mat ožžot referatiivvaráhkadusa, leat erenoamážit kommuniserenvearbbat. Kommuniserenvearbbaid deavdagat leat hálli, dat gii hálahuvvo, fáddá ja sisdoallu. Hálli ovddasta subjekta ja cealkka lea sisdoallu. Sisdoallu sáhtta leat earret eará njuolggo olggosbuktin ja dat doaibmá objeaktan. (ISK 2004: 454, 462, 464, 466–467 478–479.)

Jus gáldocealkka lea cealkkamálležaš referáhta mañábealde, referáhta ii leat gáldocealkagii syntávssalaččat vuollálaston (16). Dalle dat lea eanetge lasáhus. Mañnegáldocealkagiin vearban leat dávjjit mii beare vearbbaid, mii govve olmmošlaš doaimma. Mañnegáldocealkaga sáhtta dovdat gaskamearkkaid geavahusas ja sátneortnegis. Ovdamearkacealkagis 17 referáhta lea *Aurinko paistaa* ja de bohtá mañnegáldocealkka

hymyilee tyttö. Ovdamearkacealkka 17 sáhtttá leat dábálaš bálddalastin. Mañnegáldocekkan lea dábálaččat dušše muitalancealkka. (ISK 2004: 1018, 1418.)

(16) *Aurinko paistaa, hymyilee tyttö.*

(17) *Aurinko paistaa, tyttö hymyilee.*

Ortografiija oainnus gáldocekka earuhuvvo replihkas gaskamearkkaiguin. Suomagiela čállinrávvagiid mielde duppálčuokkis bohtá gáldocekka mañnai ovdal njuolgo ovdanbuktima (18). Replihka ovddabeallai bohtet aisttonmearkkat (18) dahje jurddasáhcucu (19). Jus gáldocekka lea lasáhus, nappo dat lea replihka mañabealde, njuolgo ovdanbuktima mañnai bohtá rihkku (19), gažaldatmearka (20) dahje čuorvvasmearka (21). (Kotus 2011.)

(18) **Hän kysyi:** ”Tarvitaanko täällä apua?”

(19) – *Sekalaista sekalaista, sekä hyvää että pahaa, mutta ainapa, koira viekөөn, hyvä kuitenkin täällä päällimmäisenä keikkuu, ja tämä elämän retkutus käy laatuun, vastasi Mikko.*

(20) ”Oletko varma?” **hän kysyi.**

(21) ”En tahdo kuulla enempää!” **kivahti äiti.**

Sámegiela Čállinrávagirjijis (2003) lea váldooainnus seammalágan čállinráva gaskamearkkaid ektui, muhto dat sirre dárkilit replihka luonddu. Go suomagiela rávvagiin adnojuvvo dušše okta tearbma *suora esitys* ’njuolgo sitáhta’ de sámegiela gáldut máinnašit njeallje tearpma: *njuolgo ovdanbuktin* (22), *njuolgo gohččun* (23), *njuolgo čuorvun* (24) ja *njuolgo gažaldat* (25) (Čállinrávagirji 2003: 10, 16; gč. maid Pope & Sara 1996: 268–171). Geavahan dán barggus tearpma *replihka*, danin go dat gokčá buot bajábealde namuhuvvon dáhpáhusaid, ja dán dutkamuša dáfus ii leat relevánta diehtu, makkár stiilla replihka ovddasta. Dutkančuozáhagat leat vearbbat, mat gávdnojit gáldocekagiin.

(22) *Lea ártet, jurddašii Ánte, go nie gillejit láhttet.*

(23) *Áhkku, boađe!*

(24) *Vuoi vuoi, man hejot duinna geavai!*

(25) "Goas son olle?" *jearai Anne*, "mun ferten suinna dakkaviđe hupmat."

2.2 Vearbajuohku Pajunen miele

Geavahan barggustan ávkin Anneli Pajunen (2001) dutkamuša *Argumenttirakenne: Asiantilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä*. Dorvvastin suomagielat vearbaklassifikašuvdnii dan sivas go sámegielas ii leat dahkkon seamma vuđolaš vearbaklassifikašuvdna. Geavahan Pajunen vearbajuohkoanalysas dušše osiid: mu dutkanmateriála lea dan veardde unnit, ahte das eai leat buot Pajunen vearbaluohkáid ovddasteaddjit.

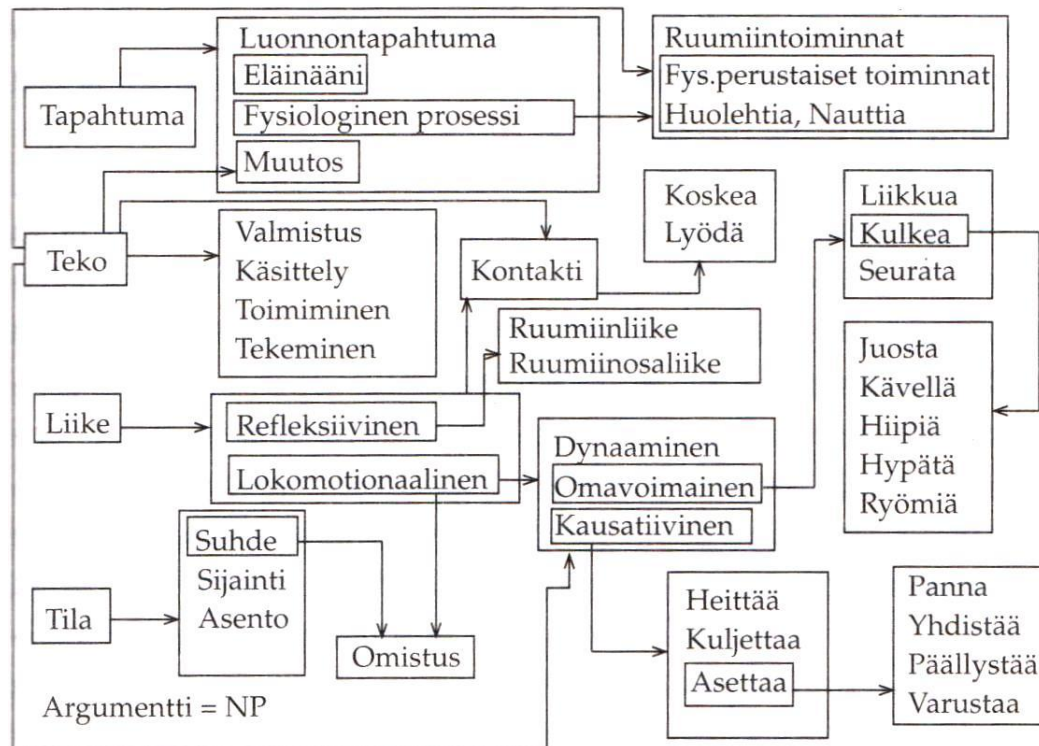
Anneli Pajunen (2001) lea dutkan suomagiela vearbbaid ontologalaš-semanticčat, ja das lea šaddan klassifikašuvdna, man vuodul son lea guorahallan vearbbaid syntávssalaš iešvuodaid. Su ulbmilin lea čájehit, ahte vearbbain, mat gullet seamma luohkkái, lea seammalágan argumeantaráhkadus. Seamma luohká vearbbat buktet ovdan vuoddoainnus seammalágan áššedili, muhto geahčanguovlu sáhttá molsašuddat. Pajunen nappo čilge hámi mearkkašumi vuodul. Pajunen lea geavahan dutkanmateriálan vádjit 16 000 vearbba, mat gávdnojit girjjis *Nykysuomen sanakirja*. (Pajunen 2001: 19–20, 22, 26.)

Pajunen (2001) vearbajuogu miele vearbbat juohkásit primára-A ja primára-B vearbbaide. Klassifikašuvnna duohkin leat primára semanticčalaš áššediletiipat, mat leat dilli, dahku ja dáhpáhus. Dáin dilli lea neutrála vuolggasadji klassifikašuvnna. Dat sáhttá leat seammalágan verbála- ja aspektatiippain. Dahku ja dáhpáhus leat fas proseassat, maid sáhttá juohkit golmma jovkui: aktivitehtaide, doaimmaheapmái ja joksosii. Dahku mearkkaša sirdáseami ovttá dilis nubbái, man olmmoš dagaha. Dáhpáhus lea fas sirdášuvvan, man olmmoš ii dagat. Dáid lassin guovddáš semanticčalaš tiipa lea lihkastat. Das sáhttet leat sihke dagu ja dáhpáhusa iešvuodat. Primára vearbatiippaid ovddastit ovda mearkka dihte čuovvovaš vearbbat: *asua, elää* 'assat, eallit' (=dilli); *tappaa, murhatta* 'goddit, sorbmet' (=dahku); *kuolla, syntyä* 'jápmit, riegádit' (=dáhpáhus); *kävellä, pudota* 'vázzit, gahččat' (=lihkastat). (Pajunen 2001: 51–52.)

Pajunen dutkamuša olggobeallai báhčet ii-primára vearbbat, maiguin áššedilit kvalifise-rejuvvojit dahje veardádallojuvvojit gaskaneaset, muhto dat eai aitosaččat kode áššediliid. Dákkár sekundárevearbbat leat suomagielas earret eará vearbbat, mat ovdanbuktet vejolašvuoda ja bákku (dego *saattaa* 'sáhttit', *taitaa* 'dáidit', *mahtaa* 'máhttit', *voida* 'veadjit, sáhttit' ja *täytyä* 'fertet') dahje aspektuála (*alkaa* 'álgit', *jatkaa* 'joatkit' ja *ruveta* 'riepmat, álgit'). Daidda sekundárevearbbaide lea mihtilmas, ahte dat gávdnojit infinitiivva oktavuodas (ovdamearkka dihte *alkaa itkeä* 'čierugoahtit', *ruveta satamaan* 'arvigoahtit', *saattaa antaa* 'sáhtta addit'), muhto eai iehčanassii. Infinitiivva ieš ovdanbuktá muhtun áššedili. (Pajunen 2001: 52.)

Primára A-vearbbat juohkásit njealji jovkui: dáhpáhus-, dahko-, lihkan- ja áššedilleti-ippaide. Pajunen giedahallá A-vearbbaid oktavuodas maiddái fysiologalaš vearbbaid, mat gullet sihke A- ja B-vearbbaide. A-vearbbat vástidit giela olggobeale duohtavuoda buorebut go B-vearbbat, mat buktet ovdan áššedili lassin maiddái doaladumi ja gaskavuoda áššedillái. Primára A-vearbbaid Pajunen lea juohkán aspeavtta mielde čuovvovaš oaivejoavkkuide: 1) vearbbaide, mat buktet ovdan dili ja proseassa, 2) vearbbaide, mat buktet ovdan dagu, dáhpáhusa ja riev dama 3) vearbbaide, mat buktet ovdan lihka deami ja 4) vearbbaide, mat buktet ovdan psykologalaš dili ja proseassa. Dát juohkásit vel unnit vuolleluohkáide, muhto daid in dás čilge nu vuđolaččat, danin go jáhkán, ahte iežan materiálas deaddu lea B-vearbbain. (Pajunen 2001: 51–56, 94–95, 299.) Tabealla ovtežis sáhtát oidnit, mo iešguđet vearbajoavkkut juohkásit vuollejoavkkuide ja mo dat čatnasit gaskaneaset.

TABELLA 1. Primára A-vearbbaid vuolleluohkát (Pajunen 2001: 55)

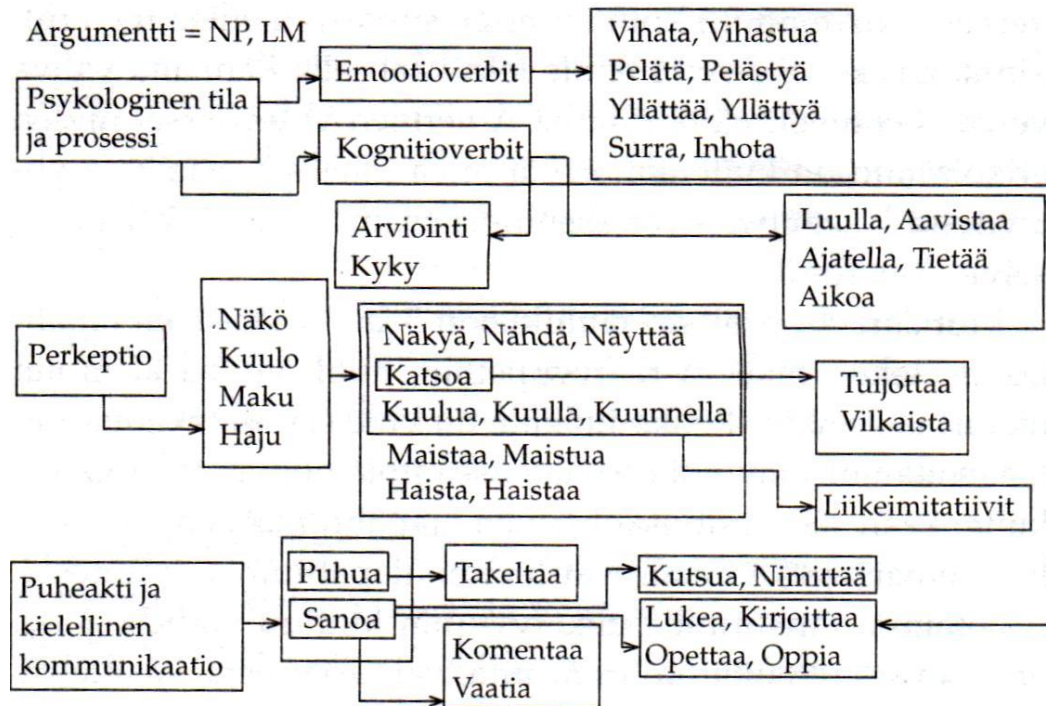

B-vearbbat govvejit olbmuid mentálanávccaid ja -doaimmaid ja kodejit dieđu, mii čuohcá referentiála áššediliide, dieđu gáldui ja sihkarvuhtii. Dat muitalit, mo olmmoš vásiha ja dulko áššediliid, mat leat buktuojuvvon ovdan A-vearbbaiguin. B-vearbbaid oktavuodas Pajunen gieđahallá maiddái vearbbaid, mat báhcet A- ja B-vearbbaid gaskamuddui. Dákkárat leat vearbbat, mat ovdanbuktet metagielalaš dagu, ovdamearkka dihte bagadallan- ja čállinvearbbat. (Pajunen 2001: 51–56, 299.)

B-luohká vearbbat juohkásit čuovvovaš vuolleluohkáide: psykologalaš vearbbaide, perkepšuvnavearbbaide ja hállanáktavearbbaide. Psykologalaš vearbbat juohkásit vel guovtti vuolleluohkkái: emošuvdna- ja kognišuvnavearbbaide. Dáin emošuvnavearbbat buktet ovdan dovdduid ja daidda laktáseaddji dáhpáhusaid. Kognišuvnavearbbat fas leksikaliserejit earret eará proposinálaš doaladumiid, áigumiid ja nu ain. Emošuvdna- ja kognišuvnavearbbaid erohus ii leat álot čielggas, danin go vearba *pelätä* 'ballat' buktá ovdan sihke dovddu ja doaladumi. Perkepšuvnna vuolábealde leat oaidnin-, gullan-, dovdo-, hádja- ja smáhkenvearbbat ja lihkanimitašuvnnat. Dat buktet ovdan iešguđetlágan áicama: oaidnima, gullama, haksima, smáhkema ja dovddu. Hállanáktavearbbat leksikaliserejit gielalaš doaimma. Daid Pajunen juohká golmma vuolleluohkkái:

hállan-, dadjan- ja hállanáktavearbbaid, mat ovttaštit hállama ja konkrehtalaš dagu. (Pajunen 2001: 9, 297, 341–342.) Tabealla guvttuš čájeha B-vearbbaid oktavuodaid.

TABEALLA 2. Primára B-vearbbaid vuolleluohkát (Pajunen 2001: 56)

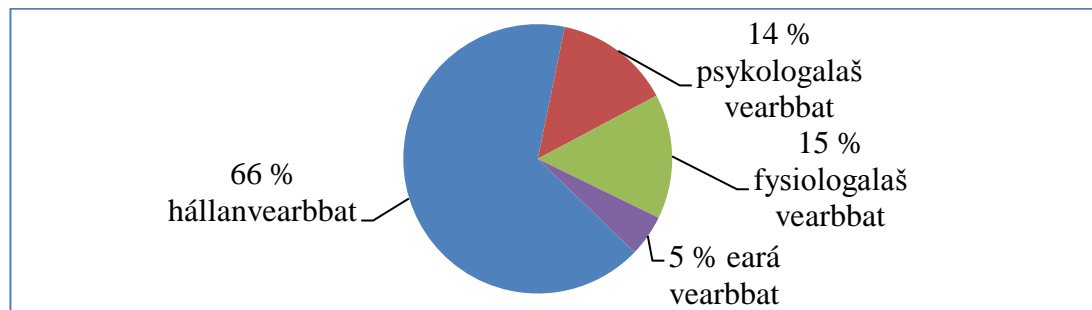
2.3 Suomagielat gáldoalkkavearbbaid dutkamušat

Oulu universitehtas leat bargojuvvon guokte suomagiela pro gradu -dutkanmuša, mat giedahallet gáldoalkkavearbbaid. Guktuin lea geavahuvvon Anneli Pajunen (2001) vearbaklassifikašuvdna ja guktuid dutkančuozáhat lea seamma, namalassii gáldoalkkavearbbat. Erohussan dán guovtti dutkamušas lea, ahte Elina Kemi (2008) geavaha tearpma *johtolauseverbi* 'gáldoalkkavearba' sajis *referointiverbi* 'refererenvearba' ja su dutkamuša gáldoalkkavearbbat leat čoggojuvvon áviisateavsttain go fas Merita Saraste (2004) lea čoaggán iežas dutkanmateriála čáppagirjjálašvuodas.

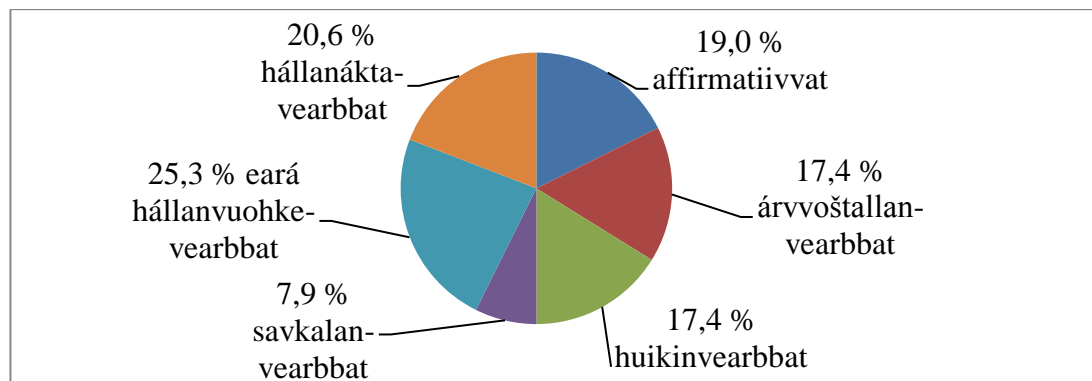
Merita Saraste (2004) lea dutkan iežas pro gradu -dutkanmušas *Tunteellinen täti ja uusi poika: Johtolauseverbien sukupuolistereotypiat Risto Räppääjä -teoksissa* gáldoalkka- giid vearbbaid, mat laktásit Risto Räppääjä dahje Rauha Räppääjä dialogai. Mánáidgirj- jiin *Risto Räppääjä ja kauhea makkara* ja *Risto Räppääjä ja komea Kullervo* gávdno- jedje 559 vearba ja dain iešgudetláganat leat 95. Vearbbat leat juhkkujuvvon mearkka-

šumi vuodul sierra vearbajoavkkuide Anneli Pajunen vearbaklassifikašuvnna vuodul. Saraste lea guorahallan, makkár vearbbat gávdnojit gálldoalkagiin ja mat sierra joavkut vearbbaiguin buktojuvvojit ovdan. Son lea maiddái dutkan, makkár vearbbat leat mihtilmasat Ristoi ja mat fas Rauhai. Dasa lassin son lea guorahallan, vástiditgo Risto ja Rauha govat árbevirolaš sohkabeallestereotiippaid. (Saraste 2004: 2, 14.)

Govus 1 čájeha Saraste (2004) dutkanmateriála juohkáseami fysiologalaš vearbbaide, psykologalaš vearbbaide, hállanvearbbaide ja eará vearbbaide. Hállanvearbbat leat stuorimus joavku ja dat leat juhkkujuvvon vel guđa vuollluohkkái: affirmatiivvaide, árvoštallan-, huikin-, savkalan-, eará hállanvuohke- ja hállanáktavearbbaide. Affirmatiivvat leat hállanvearbbaid vuollluohkáin stuorimus joavku, dego govus 2 čájeha. Saraste čilge, ahte dat bohtá, danin go vearba *sanoa* 'dadjat' gullá dan jovkui. (Saraste 2004:15, 17.)

GOVUS 1. Saraste vearbaklassifikašuvnna oaiveluohkát

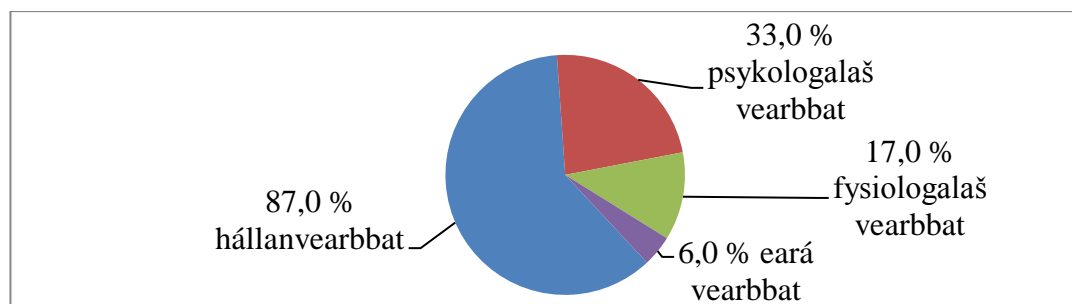

GOVUS 2. Saraste hállanvearbbaid juohkáseapmi vuollluohkáide

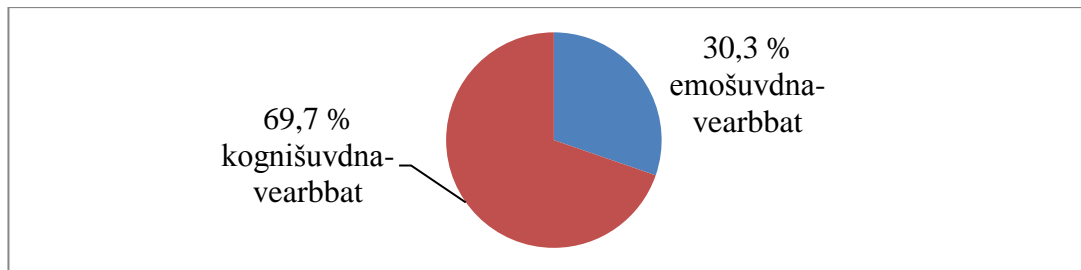
Geavahan Saraste dutkamuša buorrin, danin go munge dutkkan gáldoalkagiid vearbaid ja danin go son lean fuomášan Pajunen vearbajoavkkuid namahusain badjálásvuodá.. Saraste (2004) čállá iežas dutkamušas, ahte Pajunen namuha guovtti luohká seamma tearpmain. Pajunen luohkká puheaktiverbit 'hállanáktavearbbat' lea okta primára B -vearbaid badjeluohkká, muhto maidái hállanáktavearbaid luohká vuolleluohkká. Saraste geavaha primára B -vearbaid luohkás nama hállanvearbbat ja vuolleluohkás namahusa hállanáktavearbbat. (Saraste 2004: 15–16.) Čielggasvuodá dihte áiggun geavahit Saraste čovdosa ávkin.

Elina Kemi (2008) lea guorahallan dutkamušasttis *Referointiverbit nais- ja miesurheilijoiden johtolauseissa yleisurheilun MM-kisoissa 2005* gáldoalkkavearbaid. Son lea čoaggán golmma aviisa, Kaleva, Ilta-Sanomat ja Helsingin Sanomat, oddasiin vearbaid, mat laktásit nisson- ja almmáivalástalliide. Son lean juohkán gáldoalkkavearbaid mearkkašumi mielde Anneli Pajunen (2001) vearbaklassifikašuvnna vuodul. Dasa lassin son lea guorahallan, makkár refererenvearbbat gávdnojit gáldoalkagiin, mat govvejit nisson- ja olmmáivalástalliid hállama, ja leatgo dain erohusat. Son lea suokkardallan, mas vejolaš erohusat sáhttet šaddat.

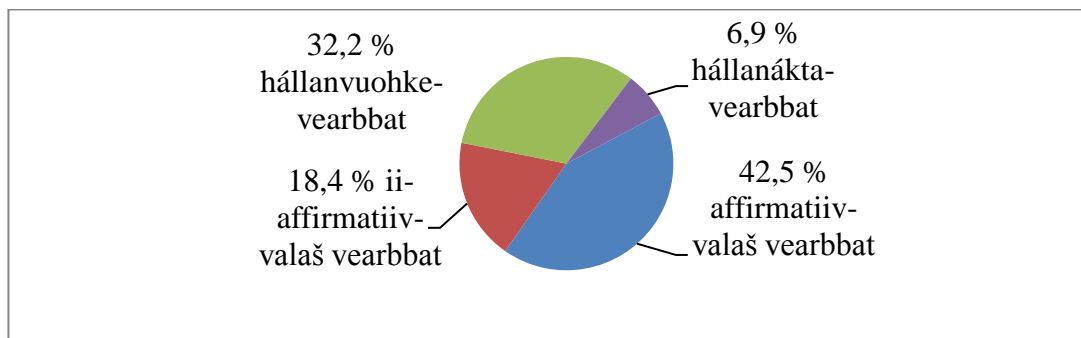
Kemi (2008) dutkanmateriálas leat 145 iešguđetlágan vearbba ja dat gávdnojit 634 geardde. Govvosis 3 oidno, ahte Kemi lea juohkán vearbaid njealji oaiveluohkkái: fysiologalaš vearbbaide, psykologalaš vearbbaide, hállanvearbbaide ja eará vearbbaide. Govvosat 4 ja 5 čájehit, mo psykologalaš vearbbat ja hállanvearbbat juohkásit vel vuolleluohkáide. Psykologalaš vearbbat juohkásit kognišuvdna- ja emošuvdnavearbbaide ja hállanvearbbat affirmatiiivvalaš vearbbaide, ii-affirmatiiivvalaš vearbbaide, hállanvuohkevearbbaide ja hállanáktavearbbaide.

GOVUS 3. Kemi vearbaklassifikašuvnna oaiveluohkát

GOVUS 4. Kemi psykologalaš vearbbaid juohkáseapmi vuolleluohkáide

GOVUS 5. Kemi hállanvearbbaid juohkáseapmi vuolleluohkáide

Helssaga universitehtas Leena Salo (1991) lea bargan dutkamuša, man namma lea *Referointi pääkirjoituksissa: johtolauseiden kielellisten piirteiden analyysia Helsingin Sanomien pääkirjoituksissa*. Son lea guorahallan refererema ja daid gielalaš vugiid, maiguin refererema sáhtta geavahit ákkastallama gaskaoapmin. Su dutkamušas čielggai, ahte gáldocealkaga vearbba válljemis lea stuorra váikkuhus dasa, makkár gova lohkki oážžu das gii refererejuvvo ja su ovdan buktimis. Salo lea geavahan Austina hállanáktateoriija iežas analysas. (Salo 1991: 1, 74.)

Austina hállanaktateoriijas guovddášjurddan lea, ahte cealkagiid sáhtta jurddašallat gielalaš dáhkun dan sadjái, ahte dutkojuvvošii daid duohtavuohta. Austin lea juohkán vearbbaid iešguđet joavkkuide, maid dárkkuhussan lea earuhit dajaldaga dadjamis njeallje earálágan dási. Vuosttas, lokušuvdna, ovdanbuktá dihto mearkkašupmesisdoalu, mii čujuha áššái, dáhphussii ja referenttaide. Nubbi, illokušuvnda, govve mo mearkkašupmesisdoallu ovdanbuktojuvvo, ovdamearkka dihte jearramiin dahje cealkimiin. Goalm-

mát, perlokušuvdna govve, mo sáhka váikkuha gullái. Njealját dásis hállan lea maiddái fysalaš doaibma. (Austin 1955: 5–6, 94, 98–101.)

2.4 Sámegiela veardutkamuš

Sámegielas veorbaid sáhtá juohkit njealjelágan dovdomearkkaid vuodul: sojahan- ja suorggidanluohkáid dahje semantihkalaš ja syntávssalaš luohkáid mielde. Vuđolepmosit sámegiela giellaoahppagirjjiin leat čilgejuvvon sojahan- ja suorggidanluohkát. Muhtun veardde giellaoahppagirjjiit maiddá juhket veorbaid sierra luohkáide mearkkašumi vuodul, ovdamearkka dihte lihkanan-, dovdo-, heađuštan- ja hehttenveorbbaide. (Helander 2001: 30–31.)

Pekka Sammallahti (2005) oahppogirjjiis *Láidehus sámegiela cealkkaoahpa dutkamii* veorbbat leat juhkojuvvon golmma váldojovkui: kopulaverbii, veahkke- ja sisdoalloveorbbaide. Sammallahti lea juohkán sisdoalloveorbaid čieža vuollejovkui (ovdamearkka dihte intransitiiva-, passiiva- ja refleksiivaveorbbat) dan mielde, makkár partisipánttaid dat nammadit. Sisdoalloveorbaid sáhtá juohkit maiddái aspeavtta vuodul. Dalle vuollejoavkkut leat 11 (ovdamearkka dihte inkoatiiva-, subitiiva- ja momentána-veorbbat). Dasa lassin sisdoalloveorbaid sáhtá maiddá juohkit valeansaiešvuodaid mielde. Sammallahti namuha dábáleamos joavkkuid (ovdamearkka dihte persovnnahis intransitiivaveorbbat, eksistentiála-, áican-, hupman- ja lihkananveorbbat), mat gávdnojit 26. (Sammallahti 2005: 214–220.)

Vaikko sámegielat gáldut juhket veorbaid semantihkage mielde iešguđet joavkkuide, in gávdnan doarvái viiddes veorbaklassifikašuvnna, man livččen sáhtán geavahit ávkin iežan dutkamušas. Danin leange dorvvastan suomagiela gálduide.

2.5 Gáldocealkka mu dutkamušas

Mun meroštalan iežan dutkamuša váras gáldocealkaga suomagiela gálduid vuodul. Vuosttažettiin gáldocealkka muitala, gii dadjá replihka ja mo son dan dadjá. Dasa lassin gáldocealkka galgá gávdnot replihka oktavuodas. Jus gáldocealkagis ii leat subjeakta,

nappo dat ii mital replihka daddji, lean guođđán dan dutkamuša olggobeallái. Gálldo-
cealkkagis sáhtta bohtit ovdan maiddái vuostáiváldi.

Gálldocekaga vearba sáhtta govvidit hállanvuogi dahjege leat kommuniserenvearba,
muhto maiddái eará vearba lea gelbbolaš, ovdamearkka dihte vearbbat, mat govvidit
ámadaju lihkestagaid dahje reakšuvnna. Maiddái vearbaid, mat govvidit dieđu vuostái-
váldima, analyren gálldocekaga vearban. Mearkkašumi dáfus guoros *leat*-vearba ja dan
ellipsat eai mu mielas deavdde gálldocekaga vearbba doaimma.

Orru leamen nu, ahte gálldocekka sáhtta leat suomagiela málle mielde jogo cealkaga
ovddabealde, gasku dahje maŋábealde. Maŋnegálldocekaga meroštallamis spiehkkan
suomagiela meroštallamis dakko buohta, ahte in váldde vuhtii sátnortnega. Analyseren
gálldocekagiid konteavstta bokte ja jus konteavstta mielde lea čielggas, ahte teavsttas
lea replihka ja dan lahkosis lea cealkka, mii mitala replihka daddji ja govve hállanvu-
gi, in gidde fuomášumi sátnortnegii. Sámeielas lea muđuige friija sátnortnet ja rep-
lihkaid oktavuodas sátnortnet ii muđuige leat relevánta. Gálldocekaga analyseremis
konteavsttas lea erenomáš stuorra mearkkašupmi, danin go materiála lea čoggojuvvon
románas, mas gálldocekagiid merken ii leat stádásmuvvan.

3 DUTKANMETODA JA -MATERIÁLA

3.1 Dutkanmateriála čoaggin

Dán barggus dutkanmateriálan leat vearbbat, mat leat čoggojuvvon *Árbeeatnan luohiti* -romána gáldocealkagiin. Gáldocealkagiid meroštallamis bohciidedje čuolmmat, danin go Guttorma romána lea almmustuvvan ovdalگو davvisámegiela čállinnorpmat stáđásmuvve. Girji maid ovddasta čáppagirjjálašvuoda, mas lea friijasut stiila formálanjuolggadusaid ektui.

Álgoálggus materiála čoaggima kritearan ledje dálá čállingiela norpmat, danin go lean hárijánan suomagiela čáledettiin ja logadettiin dasa, ahte gáldocealkka lea čielgasit merkejuvvon tekstii čállingiela njuolggadusaid mielde (gč. 2.1) Jo vuodđoskuvlla goalmát luohká rájes oahpahunvo mánáide, mo gáldocealkaga ja replihka galgá earuhit eará teavsttas ja mii lea gáldocealkaga ulbmil. (Kulkuri 3 2005: 116; Kulkuri 4 2007: 122; Kulkuri 5 2007: 104; Kulkuri 5 2008: 100.) Materiála čoakkedettiin goit fuomášin, ahte in sáhte čoaggit romána gáldocealkagiid čállingiela norpmaid mielde, danin go muhtumin gáldocealkka lea merkejuvvon tekstii váilevaččat dahje muhtumin cealkka lea merkejuvvon gáldocealkkan vaikko dat ii deavdde meroštallama. Ovdamearkka dihte ovdamearkkas 26 lea jurddamearka, vaikko dat leage čállinnorpma vuostá. Maiddái ovdamearkkain 27 ja 28 lea merkejuvvon boastut duppálčuokkis ja jurddasáhu. Ovdamearkkas 27 Beskke Ánne ii rievtti mielde leat hálli, muhto baicce Heandarát Ánne ja dat lea merkejuvvon riehta *skurbbastii Ánne*. Ovdamearkkas 28 lea ieš alldes guokte gáldocealkaga, namalassii *dadjalastii Máhte* ja *huikkádii Máhte*. Lean čoaggán guktuid gáldocealkagii dutkanmateriálii ja analyseren gáldocealkkavearbbaid iehčanassan. Ovdamearkkas 28 lea maiddái ovdamearka bálddalastojuvvon gáldocealkkavearbbain. Namalassii vearbbat *dadjalastii* ja *njuikii* leat bálddalastojuvvon. Lean dákkár vearbbaid giedahallan iešguđet vearbajoavkku oktavuodas ja lean čállán vel sierra čoahkkáigeasu, mas giedahalan, makkár vearbbat leat bálddalastojuvvon.

(26) *Vázzimis oidnui, ahte buorrebeaivve sávvammat ledje guhkkín: – Mánu viežžat Biret Ellii, mánu.* (ÁL 1981: 42)

(27) *Oavdu Nilla heajaid áigge ledjet geassasaddamin ja doamaheamen mu vuolgit. Nu lei doamaheamen: Vuolgge ruoktot, vuolgge ruoktot, skurbbastii*

Ánne álbmaláhkai, go oinnii báhcimin dáhpa beallai. – Inge lean šláddariid maŋis. Ieš Ánne bodii ja rábmestii: – Du rápminisu... Gi lea vuoiggalaš ja njuolggus. Maid bahakasaid leš hállan sihkkumis ja stáhta burrus. (ÁL 1981: 120)

- (28) *Já-á...já-á. Munnje gal heivešii nu, dashan oaidna maid dál álgá, **dadjalasttii** Máhte ja **njuikii** eret reagas: – Na moaihan háleštetne vel maŋja, **huikkadii** Máhte vel ja vázzilii lávkkohatluoddaráigge goađis lusa. (ÁL 1981: 124)*

Máinnašuvvon sivaiddihte materiála čoagginkritearan välljašuvve čuovvovaš áššit: 1) makkár sadi cealkagis lea referáhta oainnus ja 2) gáldocealkka galgá deavdit mu meroštallama gáldocealkagis. Vihtá dáhpáhusa eai deavdán gáldocealkaga meroštallama. Dát dáhpáhusat gávdnojit čuovus guvtežis. Dutkamuša olggobeallái báhce ovdamearkka dihte ovdamearkkat 29 ja 30. Ovdamearkkas 29 gáldocealkagis ii leat finihttavearba. Ovdamearkkas 30 replihkas lea fas guoros leat-vearba ja dan dihte dat báhcá dán dutkamušas eret.

- (29) *Álgnos vuos váraid finna jienain: – Amma livččen mun buorre áhčči juos in livčče ná baha? (ÁL 1981: 84)*
- (30) *Vuoi beargalat. O-o-o helvet... Mo biruid lea ná geavvan, ledje Máhte sánit, mat skájihedje ovddimus eatni seangga bajil, vaikke daid sadi lei gullat Áhččemin rohkos. (ÁL 1981: 102)*

Rehkenastán ja juogán gáldocealkkavearbbaid Anneli Pajunen vearbaklassifikašuvvna mielde iešguđetlágan luohkáide. Dás geavahan veahkin maiddái Saraste tearbmačovdosa ja Kemi hállanvearbbaid juohkomálla. Dasa lassin rehkenastán gáldocealkkatiippaid ja guorahalan, makkár gáldocealkkavearbbat leat mihtilmasat *Árbeetan luhti* - románii. Lean nappo analyseren dutkanmateriála kvalitatiivalaččat ja kvantitatiivalaččat.

3.2 Dutkanmateriála vearbbaid iešvuodat

Mu dutkanmateriálas leat ollu finihttavearbbat. Finihttavearbbaid mearkkašumit sáhttet rievdat konteavstta mielde (Itkonen 1966: 366). Vearbbain lea máŋga mearkkašumi ja

vearbbá mearkkašumi dulkomii váikkuha dan konteavstta girjáivuohta (Pajunen 1988: 14, 190; maddái Leino 1993: 42). Ovdamearkkas 31 vearba *doamihit* mearkkaša 'doamihit dadjat' ja 'doamihit ovddal'. Finihttavearbbaid joavkkus leat ollu suorggiduvvon vearbbat, mat leat ožžon suorgásis lassemearkkašumi (mu dutkanmateriálas ovdamearkka dihte *bealuštisgoahit* ja *hállalit*). Ovdamearkka dihte frekventatiivvearbbat ovdanbuktet dágu, mii dáhpáhuvvá dávjá, ja monentánalaš vearbbat ovdanbuktet dágu báifáhkkavuoda dahje dáhpáhusa áidnalunddotvuoda. (Itkonen 1966: 246–247.) Lean dutkanmateriála analyseredettiin bidjan vuodđovearbbá ja das suorggiduvvon vearbbaid seamma vearbaluohkkái. Muhtun sajiin dát čoavddus lea lunddolaš, muhto muhtun sajiin dat riidala teoriijain. Sámegeala momentána ja frekventatiiva suorgásat rievdadit vearbbá mearkkašumi dan veardde, ahte suorggiduvvon vearbbá mearkkašupmi ii njulgestaga heivege šat seamma luohkkái go vuodđovearbbá. Dákkárat leat ovdamearkka dihte hállanvearbbat (gč. affirmatiiivvaid juohku 4.4.2).

- (31) –*Beaivi? beaivi, doamihii Beske ovddimus, luoitilii gáinnus ja doamihii ovddal: –Jáha láhppon gánda joavddai...* (ÁL 1981: 197)

Finihhtavearbbaid lassin dutkanmateriálas gávdnojedje maddái dajaldagat dego *báhčit millii, iskat oaggut gullamušaid, oažžut njálmmistis olggos, báhčit hállánláhkai, iskat bealuštisgoahit* ja *geargat gaskii*. Dákkár dáhpáhusaid lean analyseren ja klassifiseren dego ovttaskas vearbbá. Ovdamearkka dihte dajaldat *iskat oaggut gullamušaid* (32) muitala čielgasit, ahte gažaldagas ii leat konkrehta oaggun, muhto metaforalaš jearahallan. Metafora lea giellagovva dego *Vie tuo rotta ulos*. Metaforas hálli namaha beatnaga roahtun, danin go dat su mielas lea dego roahttu. Dákkár dajaldat ii vástit geala olggo-beale duohtavuoda baicce mo hálli oaidná dahje dulko dahje háliida gulli dulkot duohtavuoda. (Koski 1992: 13.)

- (32) –*Naba earat? iskkai Máhte oaggut gullamušaid Álehtas, muhto vástadus bođii álo nu veahttasit, ahte jávohisvuoha ráddii eanaš áiggi.* (ÁL 1981: 192)

Metaforaid lassin dutkanmateriálas leat idiomat, dego *báhčit millii* (33). Idioma lea stáđásmuvvan goallossátni, sátnelihttu dahje dajaldat, mii ovdanbuktá ovtta mearkkašup-

meollisvuoda. Dán ollisvuoda mearkkašumi lea váttis ja juoba veadjemeahtun guorahallat ollisvuoda ovttaskas sániid bokte. Idiomat muittuhtit iehčanas sániid dakko bokte, ahte dain lea iežas mearkkašupmi, man ii sáhte einnostit. Ráhkaduslaččat dat čoahkkanit mángga sánis, maiguin lea iežas mearkkašupmi iehčanas sátnin. (Kangasniemi 1997: 72.)

(33) – *Dahkaludda buohccin, giebmenjunŋŋalas! **bázii** Beskke **millii**, seammas son nahkehii háhcegaskii ja čárŋvodii jolggalaččat Ándde oaidnut.* (ÁL 1981: 131)

Idioma ja metafora rádji lea deavkat: jus metafora geavahuvvo eanet ja dat šaddá dábálažžan, dat lahkona idioma danin go dat manaha varasvuoda. Suomagiela dajaldat *sataa* *kuin saavista kaataen* ii leat šat varas metafora ja danin dan sáhtášii analyseret maiddái stáđásmuvvan idioman. (Kangasniemi 1997: 72.) Orru leamen, ahte dán dutkamuša dáfus ii leat relevánta earuhit idiomaid ja metaforaid. Danin namuhange guktuidlágan dáhpáhusaid dajaldahkan. Jus dajaldat lea geavahuvvon dego metafora dahje idioma, gohčodan dan metaforalaš geavaheapmin.

Dutkanmateriálas gávdnojedje maiddái dákkár gihput go *báhcit hállanláhkai* ja *maššat hoahkalkeahtta*. Jussi Ylikoski (2009) čállá, ahte *-nláhkai* ja *-keahtta* -ráhkadusat leat ii-finihttavearbahámit. Vearbahápmi *-nláhkai* lea šaddan verbálasubstantiivvas juohkima ja *-láhkai* postposišuvnnas, mii lea dasto otnon hápmin *juohkinláhkai*. Dánge odđa sojahanhámi dego *juohkindihte*-hámige ii sáhte šat dulkot bustáválaččat, muhto dat geavahuvvo muhtunlágan predikatiivahápmiin. (Ylikoski 2009.) Lean analyseren dákkár dáhpáhusaid finihhtavearbba vuollái, ovdamearkka dihte *bázii hállanláhkai* -gihpu lean bidjan vearbba *hállat* vuollái. Ovdamearkkaid 34 ja 35 lágan dáhpáhusat gávdnojedje dušše oktii dutkanmateriálas.

(34) *Buohkat ovttas ja dan dihtii sierraláaganat, iešguđet gávddadan jurddašavugiin dan meare, ahte guldalii dušše dan, gi mo dajai unohasat, ige spivkka ádden oktage duohta spivkan, álo **bázii hállanláhkai**: – Maidson dal duot dieinnagis meinnii.* (ÁL 1981: 121)

- (35) – *Álehtta áiggui ádja diktit mannat, muhto go ieš lei nu suorganan, de i máš-
šan hoahkalkeahtta. – Maid gávdnet? (ÁL 1981: 87)*

Dutkanmateriálas gávdnojit maiddái vearbagihput, main lea fárus modálavearba *iskat* dahje eará nu guoros finihttavearba, dego *duhtat*. Lean dákkár dáhpáhusaid (36 ja 37) rehkenastán infinitiivva mielde, danin go infinitiivvavearba sisttisdoallá dieđu das, mo replihkka lea daddjojuvvon. Ovdamearkka 36 bokte ferte fuomášit maiddái, ahte Pajunen lea guođđán iežas dutkamuša olggobeallái sekundáravearbbaid, dego *alkaa* 'álgit' (Pajunen 2001: 52). Sámegeielaš *–goahtit* lea inkoatiivasuorggis (omd. Nickel 1994: 223) ja danin lean dohkkehan dákkár dáhpáhusaid fárrui vaikko dat vástiditge semant-tálaččat suomagiela álgima.

- (36) - *Mun iežan dálus. Mainna vuoigatvuo..., iskkai Biret-Elle bealuštisgoahtit, muhto Ivvar-Lemet gaskkalduhtii. – Dás i boađe jearaldahkii, gean lea dál-
lu. (ÁL 1981: 23)*
- (37) *Beskses nu geahpehii heahti, ahte measta oalat movttiida, muhto doalahalai goittotge ja duđai dušše láhttestit: – Guolleoavamuš i dáidde dákkar hámiin šimuhit. (ÁL 1981: 188)*

3.3 Dutkanmateriála – romána *Árbeeatnan luohiti*

Pro gradu dutkanmateriálan geavahan Eino Guttorma romána *Árbeeatnan luohiti* guovttisivas: dat leat vuosttas davvisámegeielat romána ja das lea ivdnás giella (gč. maid Lehtola 1995: 57, 65; Kuokkanen 1998: 19). Romána lea Guttorma vuosttáš girji. Lehtola (1995) čállá, ahte dat govve 1950–logu deatnulaš sámeservodaga ja servodaga sosiála-laš gaskavuodaid, maid stivrre lestadiolaš utnoheapmevuhta. Olbmuid gaskavuodat geahčaduvvojit Máhte oainnus, gii hálidivčče ahte servodat dohkkeha su. Girjji temán leat vuostegeažit: rehálašvuhta ja dahkaluddi. Maiddái riggáid olgguldas morála lea kritihka čuozáhahkan. Girji lea čállojuvvon satiirastiillain, ja das leat parodijjalaš dáhpáhusat. (Lehtola 1995: 64.)

Guttorma romána *Árbeeatnan luohiti* lea almmustuvvan jagis 1981, muhto jáhkán ahte dat lea čállojuvvon moanaid jagiid ovdal dan. Lehtola (1995: 78–79) čállá artihkkalist-

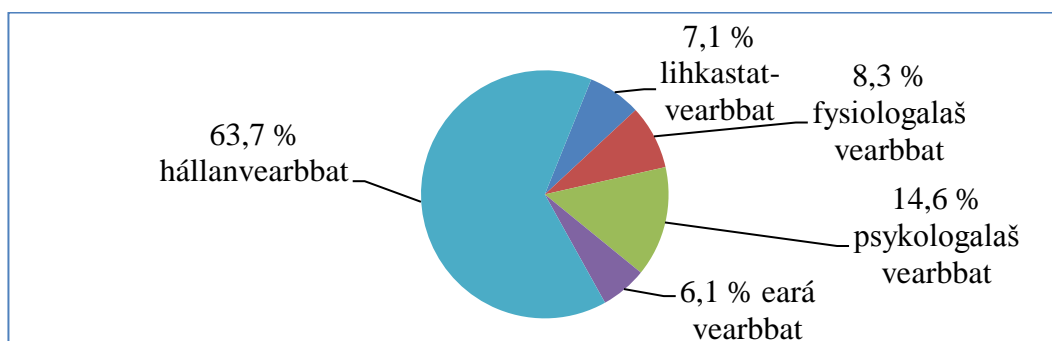
tis, ahte sámevuovllus girjjit almmustuvvet hihtásit. Vuodđudan jurdaga maid dasa, ahte girjji ovdasiiddus lohka, ahte Pekka Sammallahti ja earát leat heivehan dan odđa čállinvuohká (Guttorm 1981: ovdasiidu). Odđa čállinvuohki válđui atnui 1979 ja girji lea čállon ovdal dan. Girji lea deaddiluvvon odđa čállinvuogi vuosttas njuolggadusaiguin ja gávdnojit ovdamearkka dihte čuovvovaš njuolggadusaid ovddasteaddjit: vuosttas stávvalis lea á-a -erohus, muhto ii nuppi stávvalis, ja ovtastávval sánit čállojedje oanehažžan (ovdamearkka dihte *mi* ja *di*) (Magga 1985: 45, 55). Lean čállán ovdamearkkaid dainna ortografijain, mainna girji lea deaddiluvvon. Girjji leat čállinmeattáhusat (ovdamearkka dihte *menddo* lea čállojuvvon *manddo*) ja danin lean merken roahkkeruoduid sisa rivttes hámi.

Eino Guttorm rohkki (24.2.1941–11.5.2005) lea maiddá čállán earret eará girjjiid *Behtar soadis* (1986), *Varahuvvan bálgát* (1985) ja *Duoddara Šuvva* (1985) (Lapinkirjailijat). Son ovddasta Vuovdaguokka birra girječálliid. Lehtola (1995) čállá, ahte 1900–čuohtelogu sámegeielat girječálliin stuorámuš oassi lea eret Badje-Deanu Vuovdaguokkas. Son maiddá árvala, ahte vuovdaguokkalaš girječálliid stuorra mearrái leat vissa váikkuhan dat, ahte Vuovdaguokkas lea leamaš Suoma Sámi boarrásamos skuvlla ja ahte Badje-Deanus lea nana máinnastanárbevierru. (Lehtola 1995: 46–47.)

4 GÁLDOCEALKKAVEARBBAID ANALYSA

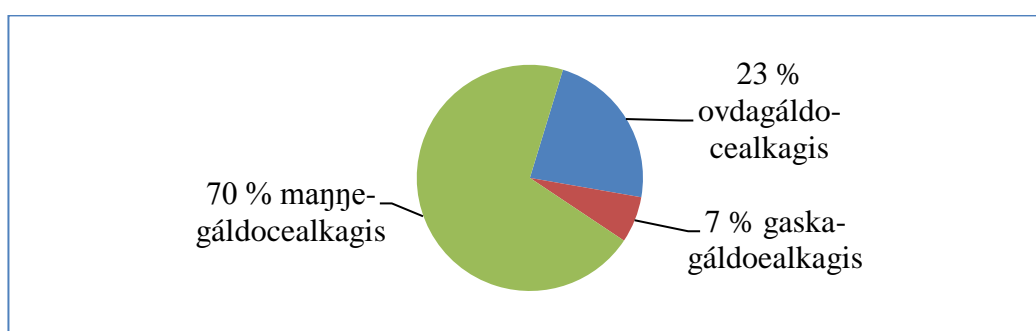
Dutkanmateriálas leat 215 iešguđetlágan vearbba (gč. čuovus 3) ja dain 129 vearbba gávdnojit materiálas dušše oktii. Jáhkán, ahte dasa lea sivvan girječálli ivdnás giella. Sámegeillii lea muđuige mihtilmas govvideaddji giella.

Govus 6 čájeha, mo dutkanmateriála juohkása sierra oaiveluohkáide. Stuorimus joavku lea hállanvearbbat (63,7 %), nubbin stuorimus joavku lea psykologalaš vearbbat (14,6 %), goalmmát stuorimus lea fysiologalaš vearbbat (8,3 %), njealjádin stuorimus lea lihkastatvearbbat (7,1 %) ja unnimus joavku lea eará vearbbat (6,1 %). Giedahalan gálđocelealkkavearbbaid mearkkašumiid iešguđet vearbajoavkku buohta, muhto lean čálán bálddalastojuvvon vearbain vel čoahkkáigeasu (lohku 4.6), mas buvttán ovdan makkár vearbbat leat bálddalastojuvvon.

GOVUS 6. Dutkanmateriála juohkáseapmi iešguđet luohkáide

Dutkanmateriálan vearbbat gávdnojit oktiibuot 698 geardde: 160 geardde (23 %) ovdagálđocelealkagis, 46 geardde (7 %) gaskagálđocelealkagis ja 491 geardde (70 %) mañnegálđocelealkagis. Govvosis 7 oaidno prosentála juohku.

GOVUS 7. Vearbbaid gávdnon iešguđetlágan gálđocelealkkatiippain

Vuodđudan dutkanmateriála juohkima Anneli Pajunen (2001) vearbaklassifikašuvdnii, muhto lean geavahan maiddái Kemi (2008) ja Saraste (2004) fuomášumiid veahkkin. Lean heivehan Pajunen klassifikašuvnna iežan dutkamuššii: geavahan daid vearbaluohkáid, masa leat dutkanmateriálas ovddasteaddjit. Juogan vearbaid iežan klassifikašuvnnaš čuovvovaš oaiveluohkáide: lihkastatvearbbat, fysiologalaš vearbbat, psykologalaš vearbbat, hállanvearbbat ja eará vearbbat. Geavahan hállanvearbaid oktavuodas Saraste fuomášumi veahkkin amaset Pajunen guovtti joavkku namahusat seahkanit (gč. logu 2.3). Geavahan nappo Pajunen badjetearpma 'hállanáktavearbbat' sajis hállanvearbbat. Hállanvearbaid juogán Kemi (2008) málle mielde affirmatiivvalaš vearbbaide, ii-affirmatiivvalaš vearbbaide, hállanvuohke- ja hállanáktavearbbaide. Lean geavahan Kemi (2008: 19) juogu, danin go dat orui leamen heivvolaš vuohki juohkit iežan dutkanmateriála. Dasa lassin dainna vugiin garvván Pajunen *sanomis- ja puhumisverbit* luohkáid namahusaid. Ii oro leamen lunddolaš earuhit guovtti sierra jovkui vearbaid, nappo 'dadjan- ja hállanvearbbaide', mat muitalit hállamis.

4.1 Lihkastatvearbbat

Pajunen (2001) mielde lihkastaga sáhttá juohkit lokomotinálaš ja orientálalaš rievdamu mielde. Lokomotionálaš lihkastagas rievdá vuosttažettiin geográfalaš báiki dahje lihkaduvvo ovttá sajis. Orientálalaš lihkastagas rumaš dahje rumašlahtu lihkada. Lihkastat sáhttá leat jogo kontrollerejuvvon dahje kontrollerekeahtes. Lokomotionálaš lihkastat lea iešfámolaš (lihkadeaddji lihkada ieš), kausatiivvalaš (čuozaht lihkada) dahje dynámalaš (fysikálalaš kausatiivva). Refleksiivvalaš lihkastat lea automáhtalaš dahje dan duohkin lea fysikálalaš kausatiivva. (Pajunen 2001: 185–186.) Mu materiála lihkastatvearbbat ovddastit iešfámolaš dahje refleksiivvalaš lihkastatvearbaid.

Lihkastatvearbbat leat olles dutkanmateriálas 7,1 proseantta ja joavku lea njealjádin stuorimus. Vearbbat leat 15: *vileštit, jorggáhallat, njuiket, čuskestit, čohkánit, gággasit, fañuhit, fieradit, čájehit, doamihit (ovddal), mulggastit, časkestit, borrat algnaid, curpmohallat* ja *geiget baksamiid*. Dákkár lihkastatvearbbat eai leat dábálaš gáldocealkkavearbbat (Kemi 2008 ja Saraste 2004) ja iešguhtege vearba gávdnui dušše oktii materiálas. Vearbbat gávdnojedje 11 geardde gaskagáldocealkagis, guktii ovdagáldocealkagis

ja guktii maŋnegáldoalkagis. Mánja lihkastatvearbba ledje bálddalastojuvvon muhtun eará joavkku vearbain.

Refleksiivvalaš lihkadanvearbbat ovdanbuktet olbmo lihkastaga, jogo olbmo rupmaša dahje rumašlahttu lihkastaga (dego *kääntyä* 'jorggihit, jorgalit', *suipistaa* 'curbmát', *liikahtaa* 'lihkastit'). Jus lihkastagas lea gaskavuohta lihkadeaddji rupmašii, lihkastat sáhtta leat jogo kontrollerekeahces (dego *horjua* 'suoibut', *kaatua* 'gahččat' ja *keinua* 'heailut') dahje kontrollerejuvvon (dego *istuutua* 'čohkánit' ja *nousta* 'čuožžilit'). (Pajunen 2001: 211.) Mu dutkanmateriálas vearbbat *jorggáhallat*, *čohkánit* ja *fieradit* ovdanbuktet olles rupmaša lihkastaga (38 ja 39).

(38) – *Juogoson dal dietge álget leat dan meare, hoahkalasttii ja bálkestii čuold-da earaid searvai, čohkanii smáhkumuora ala biippostallat: -Buodđodoarvi dán geassai, šiega látna ja gierda Ivvar-Lemet guhkes gieda. Liikka ain báh-cet.* (ÁL 1981: 182)

(39) – *Bállut gáhččēt! garrudii Nilla ja fieradii. – Bállut moallanedje ja várra gáhččēt.* (ÁL 1981: 201)

Vearbbat, mat ovdanbuktet rumašlahttu lihkastagaid (*nyökätä* 'nivkalit', *siristää* 'siđvát', *suipistaa* 'curbmát', leksikaliserejit kontrollerejuvvon lihkastaga ja maiddái reakšuvnna. Dát refleksiivvalaš lihkadanvearbbat leat lahka vearbaid, mat ovdanbuktet fysiologalaš doaimmaid ja reakšuvnmaid. Earenoamážit oaivvi ja lahtuid lihkastagaid leksikaliserejuvvojit vearbaiguin. Lihkastagaid, mat dáhpáhuvvēt oaivvi iešguđet osiin, leksikaliserjuvvojit dan mielde, makkár iešvuođat dain leat. Daid sáhtta hábmet dávvirláganin (oaivi, njunni, gáibi, bealljit), guovdnjiláganin (njálbmi, muođut), ráigeláganin (čalmmit, njunneráiggat ja njálbmi; raddi) ja bajildussan (gállu, muođut). (Pajunen 2001: 211–212.) Dákkár vearbbat, mat leat lahka fysiologalaš vearbaid, leat *mulggastit*, *curpmohallat* ja *geiget baksamiid*. Daid livčče maiddái sáhttan analyseret fysiologalaš vearban. Čuvvon dás goit Pajunen ovdamearkka.

Vearba *mulggastit* kode suhttu (LO 1979 s.v *mulgâstít*) geahččama ja ámadaju lihkastagaid lassin ja lea lahka Pajunen ovdamearkavearbba *ymistyä*. Vearba *curpmohallat* ja dajaldagat *geiget baksamiid* ja *borrat algnaid* ovdanbuktet njálmmi lihkastaga. Vearba

curpmohallat lea suorggiduvvon vuodđovearbbas *curbmut* (SSS s.v. *curbmut*), mii mearkkaša, ahte baksamat lea čarvojuvvon oktii nu ahte dat leat unnit ja njálbmi lea baskon (40). Vearbbain *curbmát* govvejuvvo nissoniid ja erenoamážit nieiddaid vuogi geiget baksamiid. Jus álbmát *curbmájit*, de geavahuvvo dajaldat *geiget baksamiid* (ovdamearka 41). Gihput *borrat algyaid* ja *časkkestii čalmmi* (42 ja 43) leat bálddalastojuvvon hállanvearbbain ja danin guktot leat váldon vuhtii. Vearbbat *faŋuhit* ja *čájehit* (44 ja 45) ovdanbuktet gieđa lihkaheami.

- (40) *Jo-o, mun viegadan, curpmohalai Anne ja šlivggodii helmmiid.* (ÁL 1981: 19)
- (41) *Áslat geigii baksamiid:– Geahč'an, ná romet mun logan don guovtti gáig-gás!* (ÁL 1981: 29)
- (42) *-Olmmai das gos Lehko-Nillage, rágadii Beske ja borai algyaid: –Mun, maid!* (ÁL 1981: 203)
- (43) *Dáida leat gándda-guoktás áŋkar lahka, láhttestii Nilla ja časkkestii Márehii čalmmi. –Vai mun maid vulggežan.* (ÁL 1981: 42)
- (44) *-Bures ain Máhtte! faŋuhii Piera Báltu gieđas Heandaraga gieđavuole, eara saji i čáhkadan: –Ja ođasin bisson. --* (ÁL 1981: 198)
- (45) *Ivvar-Lemet čájehii bálga, mi rohhtii bajas guovlluid: – Duon bálggesráigge de vázzileahkki, Gutnel ovddas, dat dádjada buorebut ruoktot, min geahčai.* (ÁL 1981: 23)

Iešfámolaš lihkastatvearbbat juohkásit guovtti jovkui. Dat ovdanbuktet lihkastaga horizontálalaččat dahje vertikalalaččat. Iešfámolaš lihkastatvearbbaide gullet vearbbat, mat leksikaliserejit ovdamearka dihte dábálaččat lihkadeami, vázzima, njuikema, čuožžileami ja gakcuma. (Pajunen 2001: 198.) Vearba *čuskestit* gullá iešfámolaš lihkastatvearbbaide vaikko njuolggo vástideaddji vearba in Pajunen ovdamearkkain gávdnange. *Čuskestit*-vearba vuodđovearba *čuoskut* (LO s.v. *čuos'kot*) mearkkaša vázzima johtilit (earenoamážit nissoniid) dahje mannama dahje viehkama njuikku (46). Maiddá vearbbat *njuiket* ja *gággasit* ovddastit maiddá iešfámolaš lihkastatvearbbaid. Guktot gáldo-ealkkavearbbat leat bálddalastojuvvon hállanvearbbain *láhttestit*.

- (46) – *Eahppibat doai snuolggis, čuskestii Álehtta ja nordadii eatnis, nu ahte skierbma juolggit vealččehedje vuohkkasit ja son skuojalgii Beskke-Ánne njeaigga.* (ÁL 1981: 114)

Maiddái vearbbat *vileštit* ja *doamihit* (*ovddal*) ovddastit Pajunen (2001) juogus iešfámolaš lihkastaga. Pajunen materiálas gávdno verbii *vileštit* vástideaddji suomagielat vearbbas, nappo *vilistää*. Dákkár vearbbat dego suomagiela *vilistää* ovddastit geahppa lihkastaga ja dain bohtá ovdii hohpolašvuolta. Dákkár vearbbat leat seammás maiddái lihkastatimitatiivvat ja dat ovdanbuktet olles rupmaša lihcadeami eaige dušše lahtuid. Lihkastatimitatiivvat leat onomatopoehtalaš-deskriptiivalaš vearbbat, mat leksikaliserejit dábálaččat lihkastaga ja jiena, mii das šaddá muhto juoga veardde maiddái dili ja oaidnima. Dákkár vearbbaiguin sáhttá ovdanbuktit maiddái dušše lihkastaga dahje jiena. (Pajunen 2001: 202, 335.) Vearba *vileštit* ovddasta lihcadeami. Dasa lassin dat mearkkaša maiddái suomagillii ’hyöriä’ (SSS s.v. *vileštit*). Ovdamearkkas 47 vearbbat *vileštit* ja *jorggáhallat* leat bálddalastojuvvon ja dan dihte lean váldán guktuid vearbaid dutkanmateriálii. Ovdamearkkas 31 vearba *doamihit* ovdanbuktá konteavsttas hohpolašvuoda. Seamma gáldocealkagis lea ovdalabbos nubbi geardde vearba *doamihit* ja dalle dat mearkkaša ’doamihit dadjat’.

- (47) – *De višša! Vai maid Heandarat, vileštii Beske ja jorggahalai:—Dál i váillo eara go gohppa.* (ÁL 1981: 23)

4.2 Fysiologalaš vearbbat

Pajunen (2001) mielde fysiologalaš vearbbat leksikaliserejit proseassaid, diliid ja riev dama, mat laktásit rupmašii ja fysalaš hápmái. Daid sáhttá juohkit vearbbaide, mat muitalit fysiologalaš dilis dahje dovddus, dili rievdamis ja fysiologalaš aktivitehtas ja reakšuvnnas. Rupmaša doaimmaid ovdanbuktet vearbbat, mat laktásit vuohčumii, voigŋamii, gossamii, njiellamii ja njoallumii. Fysiologalaš reakšuvnnaid dagahit dovddut, dego bállu, illu ja moraš. Fysiologalaš reakšuvdnavearbbat leat ovdamearkka dihte čierrun- (*vollottaa* ’bárgut’), čaibman- (*hihittää* ’nihlistit’) ja jietnadanvearbbat (*rääkäistä* ’ráhkut’, *kiljaista* ’giljut’). (Pajunen 2001: 272–273, 279–282.)

Lean rehkenasttán fisiologalaš vearbbaide dakkár vearbbaide, mat govvejit fisiologalaš doaimma, reakšuvnna dahje lihkastaga. Mu materiálas fisiologalaš vearbbat ledje čaibman-, čierrun- vuoigŋan-, gossan- ja oaidnináicevearbbat. Vearbbat leat 18 (8,3 % olles materiálas): *čierostuddat, čierrut; čaibmat, čaimmihit, čaimmihastit, reaškit, reaškkihit, nihlistit, skutnjat; šuoħkihít, šuoħkestít, gávastít, snuđđut, šiedahit; himihit, himáhallas, moddjestit ja modjosit*. Fysiologalaš vearbbaide joavku lea dutkanmateriála goalmmádin stuorámuš ja vearbbat gávdnajit gálđoalkagiin oktiibuot 37 gearde (5,3 %). Vearbbat gávdnajedje njelljii ovdagálđoalkagis, golbmii gaskagálđoalkagis ja 30 maŋnegálđoalkagis (gč. čuovus 5). Dábálaččat okta vearba gávdnui dušše ovttaláŋgan gálđoalkkatiippas, muhto vearbbat *čaibmat, reaškit, nihlistit* ja *himihit* gávdnajedje iešguđetlágan gálđoalkagiin.

Čierrun- ja čaibmanvearbbat buktet ovdan reakšuvnna ja dan vuogi. Daid sáhtttá juohkit jiena, oaidnima dahje reakšuvnna álŋima mielde. Reakšuvnavearbbat leksikaliserejit dávjá maiddái dovdu, mii lea reakšuvnna duogábealde. Ovdamearkka dihte čierrumii laktásit gatnjalat, jietna ja dovdu. (Pajunen 2001: 281) Mu materiálas guokte vearbba ovdanbuktet čierroma (*čierrut* ja *čierostuddat*), gávccii vearbba čaibmama (*čaibmat, čaimmihit, čaimmihastit, reaškit, reaškkihit, nihlistit ja skutnjat*) ja njeallje vearbba vuodđuduvvet oaidnimii ja ámadadjui (*moddjestit, modjosit, himihit ja himáhallas*).

Neutrála čaibmanvearbbat leat vuodđovearba *čaibmat* ja dan suorggádusat *čaimmihit* ja *čaimmihastit*. Vearbbat *nihlistit* (LO 1979 s.v. *nihlestit*) ja *skutnjat* (LO 1979 s.v. *skudnjât*) ovdanbuktet negatiivvalaš oainnu čaibmamis. Jus gii nu nihlistá, son čaibmá unoahas vuohkáii dego ovdamearkkas 58 Beskke Ánne. Vearba *skutnjat* mearkkaša nieiddaid skužisteami. Garra jienain čaibmama leksikalisere vearba *reaškit* (SSS 1989 s.v. *reaškit*) ja das bargon suorggádus *reaškkihit*. Dát čaibmanvearbbat gávdnajedje 15 gearde.

(48) – *Hih, hih, hii, jávkkihii* Ánne *reaški* olggos.² (ÁL 1981: 19)

(49) *Ánne i máššan leat rábmosgeahhta Álehttai, ahte leamašan Skáiddi Mahte luhtti, nuba son viegai ja nihlistii giehta njálmme ovddas:—Mus lea irgi...It árvit gi...árvidatgo?* (ÁL 1981: 90)

² Dát ovdamearka lea gihppu ja ovddasta ii-finihttahámi. Lean klassifiseren dan vuodđovearbbat *reaškit* vuollái. VRT. báziid hállanláhka

- (50) –*Buot lean njuoskan, dugo vuodjan sáhpán hih, hih, hih, hii... Fánenasa njivle geađggit, skunjai Anne ja bažašii bahtii darvanan hiitama.* (ÁL 1981: 74)

Vearbbat *moddjestit* ja *modjosit* ovdanbuktet ámadaju reakšuvnnaid ja dat laktásit illui. Vearba *modjosit* deattuha reakšuvnna álgima go fas vearba *moddjestit* reakšuvnna joh-tilvuoda. Dán jovkui sáhtta maiddái klassifiseret vearbbaid *himihit* ja *himáhallat*. Pajunen ovdamearkkain (2001: 281) máinnašuvvo suomagiela vearba *hymähdellä* ja vearba *himáhallat* mearkkaša suomagillii 'hymähdellä, hihitellä' (SSS 1989 s.v. *himáhallat*). Vearbbat *himihit* ja *himáhallat* sisdollet hálli negatiivvalaš ja erdon miela. Ovdamearkkas 52 Álehtta lea erdon go muittašii, mo lei mánnávuodas baikán buvssaide go ii lean duosttán áiggil vuolgit hivssegi.

- (51) Áslat *moddjestii*: –*Dáida eamitmiella dutnjege šaddan, go oidnet Nilla fidnemin.* (ÁL 1981: 16)
- (52) – *Olu buoret lei hiitan sisa luhččet, go seavdnjadassii vuoldit gopmiide borrot, jede fas ija háisat dugo rabas guomočoavji roavggu vuoldi ja iddes duorggaid bahtii oaččui, himahalai Álehtta ja --* (ÁL 1981: 174)

Pajunen (2001) čállá, ahte vuoigŋanvearbbat ovdanbuktet dan, mo áibmu johtta olggos sisa ja áimmu johtima váttisvuodaid. Muhtun vuoigŋanvearbba mearkkašupmi lea oalle neutrála, dego suomagielat vearba *haukotella*, muhto dábálaččat vuoigŋanvearbbaiguin kodejuvvo áimmu johtima (ja dan váttisvuodaid) dáhpi. (Pajunen 2001: 280.) Mu materiálas leat neutrála vuoigŋanvearbbat *gávastit*, *šuoikkihit* ja *šuoikkestit*. Áimmu johtima váttisvuodaid ovddastit fas vearbbat *snuđđut* ja *šiedahit*, ja dat leat deskriptiivalaš vearbbat. Nielsena sátnegirjji mielde *snuđđut* (s.v. *snuđđot*) mearkkaša áimmu bossuma dahje geassima njuni bokte nu, ahte dat gullo (53). Pajunen (2001) čállá maiddái, ahte *snuđđuma* áigge snuolga sáhtta leat njunis (Pajunen 2001: 280). *Šiedahit*-vearba ii gávdonon sátnegirjjis, muhto vearba *šiedđalahttit* (SSS s.v. *šiedđalahttit*) mearkkaša, ahte olmmoš hállá ja vuoigŋá seamma áigge lossadit ja jitnosit. Ovdamearkkas 54 Beske čohkká Biret-Elle čoavjji alde dan maŋŋá go lei bissehan su. Biret-Elle lei viehkan ja huikán heđiiguin čoddatvehkui.

- (53) – *Itgo sáhte lohkat Bippalis jeddehusa sáni, **snuđui** Elle* -- (ÁL 1981: 70)
- (54) – *Mi lea dáhpahuvvan? Itgon sáhte muitalit, **šiedahii** Beske* --. (ÁL 1981: 130)

Materiálas leat hui unnán čierrunvearbbat: dat leat dušše guokte (*čierrut* ja *čierostuddat*) ja datge leat neutrálat. Vearbbat gávdnojit dutkanmateriálas dušše golbma geardde. Dat boadus lea imaš, danin go románas leat dáhpáhusat, goas sáhtášii hállat čierodettiin. Skáiddi Máhtege ii čiero iige snuđo go su eatni jápmá. Muhtunlágan čierrunvearba lea *snuđđut*, muhto lean dan klassifiseren Pajunen málle mielde vuoigŋanvearbbaide. Snuđđuma áigge sáhttet gatnjalat golgat, mii lea čierroma dovdomearka.

Pajunen (2001) mielde dán luohkkái gullet maiddái jietnadanvearbbat, dego eallijietnavearbbat ja váidalanvearbbat. Daid sáhttá juohkit guovtti láhkai dan mielde, makkár konteaksta lea. Jus vearbbain lea gielalaš sáhka, de dat gullet dalle hállanáktavearbbaide. Muđui dat gullet fysiologalaš vearbbaide. (Pajunen 2001: 282.) Lean iežan materiála jietnadanvearbbaid juohkán hállanvearbbaide (Pajunen terminologijja mielde puheaktiverbit 'hállanáktavearbbat'), danin go dain lea fárus gielalaš sáhka. Leathan dat replihkaid oktavuodas.

4.3 Psykologalaš vearbbat

Pajunen (2001) juohká psykologalaš vearbbaid guovtti oassái: emošuvdna- ja kognišuvdnavearbbaide (Pajunen 2001: 309). Lean juohkán psykologalaš vearbbaid Pajunen mielde. Materiálas ledje psykologalaš vearbbat oktiibuot 31 nappo 14,4 % olles materiálas. Dat gávdnojedje 61 geardde (8,7 %). Psykologalaš vearbbat leat nubbin stuorámus vearbajoavku materiálas. Vearbbat gávdnojedje guhtti ovdagáldocekagis, golbmii gaskagáldocekagis ja 52 geardde maŋnegáldocekagis.

Psykologalaš vearbbain emošuvdnavearbbat leat 12 (38,7 %) ja kognišuvdnavearbbat leat 19 (61,3 %). Emošuvdnavearbbat gávdnojit 21 geardde go fas kognišuvdnavearbbat 40 geardde.

4.3.1 Kognišuvdnavearbbat

Pajunen (2001) mielde kognišuvdnavearbbat mitalit proprosišuvnnalaš doaladumiid ja didolaš diliid ja proseassaid, muhto daiguin ovdanbuktojuvvojit maiddáid diliid ja aktiivšuvnnat. Daid earuha emošuvdnavearbbain das, ahte emošuvdnavearbbat mitalit diliid álgima, dilis leahkima ja dan nohkama go fas kognišuvdnavearbbat ovdanbuktet diliid ja aktivitehtaid. Kognišuvdnavearbbaid sáhtttá juohkit vuolleluohkáide dan mielde, makkár dieđu ja sihkkarvuoda dat almmuhit (*tietää* 'diehtit', *uskoa* 'jáhkkit', *luulla* 'gáddit', *epäillä* 'eahpidit', *muistaa* 'muitit'). Kognišuvdnavearbbat leksikaliserejit smiehttama ja didolaš diliid, árvvoštallama, ávašteami, áiguma ja doaivuma. (Pajunen 2001: 309, 313–314.) Dutkanmateriálas leat 20 kognišuvdnavearbbat.

Smiehttanproseassa ja didolaš diliid govvejit vearbbat *diehtit*, *smiehttat*, *jurddašaddat*, *jurddašit*, *jurdilit*, *gaskit*, *čuodjat*, *guojadit*, *muitit* ja *guojihit* ja dajaldagat *jorrat mielas*, *báhčit millii*, *boahit millii*, *finadit jurdagis* ja *finadit mielas*. Dáin vearba *smiehttat* lea buot neutrálamos. Oanehis áigge smiehttama govvejit dajaldagat *finadit mielas* ja *finadit jurdagis*. Báifáhkavuoda ovdanbuktet dajaldagat *báhčit millii* ja *boahit millii*. Vearba *báhčit* geavahuvvo ovdamearkkas 33 metaforalaččat. Lasáhus *millii* almmuha, ahte galdagas lea smiehttan.

Vearba *čuodjat* gávdnui dutkanmateriálas golbmii ja dat govve bures, mo nissonat lávejit analyseret nuppiid olbmuid sániid. Ovdamearkkas 55 Álehtta smiehtttá eatnis bávččas sániid. Ovdamearkkain vearba lea geavahuvvon metaforalaččat (gč. LO 1979 s.v. *čuoggjât*). Metaforalaččat lea geavahuvvon maiddáid vearba *gaskit* (LO1979 s.v. *gâsket*). Dan mearkkašupmi lea 'givssidit', muhto ovdamearkkas 56 dat mielastan buktá ovdan Heandaraga smiehttama. Smiehttama leksikalisere maiddáid dajaldat *guojihit oaivái*. Vearbba *guojihit* mearkkašupmi sátnegirjji mielde lea 'kajastaa, ilmestyä näkyviin; seljetä, valjeta (asiasta)' (SSS s.v. *guojihit*), muhto dán konteavsttas mearkkašupmi lea 'jurdilit' (57).

(55) *Vaikke Álehtta didiige eatnis baha bijadin, liikka beljiin čuojai: –Juohke ádja vuoldi háhccan. Várra duge vuoldi Ándde-Lemet. Maninbat nihlistat álo, go čágalduhtta julggiid dus.* (ÁL 1981: 68)

(56) - *Galggango duostat vai in? gaskkii Heandaraga oaivvis.* (ÁL 1981: 25)

- (57) - *Maid lean mun? guojihii Ándde-Lemet oaivai, dugo niegus.* (ÁL 1981: 135)

Mearkkašumi dáfus vearba *guojadit* gulašii oidnonvearbbaide. Oidnonvearbbat dego maiddái oaidnivearbbat sáhttet leksikaliseret geahččama čuožáhaga dahje geahčči, gii oidno belohakkii, ('kurkkia jostakin; kajastaa') ja dávvara dahje eatnama hámi, mii oidno guhkin dahje funet ('häämöttää, siintää') (Pajunen 2001: 327). Namuhan veara lea, ahte vearbba vuodđovearba *guodjit* ii gávdnon Lapisk ordbok -sátnegirjjiis. Suomasáme-sátnegirjji mielde (s.v. *guodjat*) dat dárkkuha 'earuhit seadis fuolakeahhtá'. Ovdamearka 58 konteavstta mielde vearba goit gullá kognišuvdnavearbbaide. Beske ohcá nieiddaš Ánne ja jierpmehisluvva, ahte álgá iežas oadđi nieidda njávkkadit.

- (58) – *Biro mu iskkada ja geahččaladda, ieš beargalat ráse boares olbmo, guojadii Beske niegu čada, muhto i mihkige máilmmeloahpa hurbma vuoitán ja baldan su eret uksagaskkas.* (ÁL 1981: 186)

Dieđu sihkkarvuoda deattuhit vearbbat *muittit* ja *diehtit*. Dán guovtti vearbba vuostegeažit leat gáddin- ja doaivunvearbbat *eahpidit*, *doaivut* ja *dieđuhuddat*. Gáddin- ja doaivunvearbbat leat hui marginála joavku, danin go buot vearbbat gávdnojit dušše oktii. Ovdamearkkas 59 Skáiddi Máhte háliidivččii, ahte joavddašedje jo ruovttubáikái. Son lea eatnis hávdádanbeaivvi ožžon fáru Heandaragas, muhto Heandarát eamidiinnis nággeba gaskaneaskka.

- (59) – *Váral dátge mátki nogašii, doaivvui Máhte baluiguin, --* (ÁL 1981: 120)

Árvvoštallanvearbbaid lei váttis juohkit, danin go Pajunen juogus dat leat kognišuvdnavearbbat ja ovdanbuktet árvvoštallama dahje evaluerema doaladumi go fas hállanvearban dat ovdanbuktet árvvoštallama, gean nu eará olbmo dágus (Pajunen 2001: 314, 348). Lean logalašvuoda dihte klassifiseren buot árvvoštallanvearbbaid hállanvearbbaid jovkui.

4.3.2 Emošuvdnavearbbat

Emošuvdnavearbbat leksikaliserejit dovdduid ja dovdduid dáhpáhuvvama. Daid sáhtta juohkit vuolleluohkáide dan mielde, makkár dovddu dat ovdanbuktet, dego lihku ja ilu (*hupaila* 'hilbošit, suohtastallat'), luohtámuša ja árvoštusa (*arvostaa* 'arvvoštit'), vaši (*kiukutella* 'suhtadit'), balu (*hätäillä* 'heahtáduddat') ja hirmástuvvama (*hämmästyä* 'hirmástuvvat'). Dábáleamos emošuvdnavearbbat ovdanbuktet positiivvalaš (illu, ráhkisvuolta) ja negatiivvalaš (vašši, suhtuvuolta) dovdduid. (Pajunen 2001: 309–310.) Materiálas gávnojedje 12 vearbba, mat ovdanbuktet dovdduid dego ilu, šalu, hirmástuvvama, vaši ja balu. Materiála 12 emošuvdnavearbbas njeallje leksikaliserejit vaši, golbma šalu, guokte ilu, guokte balu ja okta hirmástuvvama. Oktiibuot dát vearbbat gávnojit 21 geardde dutkanmateriálas. Buot emošuvdnavearbbat gávnojedje maŋgegáldoalkagiin.

Vaši leksikaliserejit vearbba *suhtat*, *suhtihit*, *nivssihit* ja *hárddildit*. Dáin guokte vuostamus vearbba olggosbuktet vaši neutrálaláhkai. Vearba *nivssihit* (LO 1979 s.v. *nivsetit*) govve jo dárkilabbot suhtama: olmmoš suhtiha báifáhka ja son ii olus gierdda hárdima (60). Vearbba *hárddildit* livčče sáhttan maiddá klassifiseret hállanvearbbaid vuollejovkui, mii ovdanbuktá hálli dovddodili. Konteavstta mielde dat livčče lean vejolaš, danin go Heandarát givssida iežas skihpára Storra-Máhte. Nuppe dáfus go olmmoš hárdá, de son ii leat dovdduhis dilis, muhto eanetge suhttan ja hálida danin hárddestit vaikko vuostáiváldi livččege iežas skibir. Ovdamearkka 61 maŋgá teavsttas lohka "Riidu lei gárvvis ja gazzaluššan álggi".

(60) –*Leibat Elle galgat jápmit! Bahakas go i dohkke jienadit, i buori, i baha, nivssihii* Anne. (ÁL 1981: 132)

(61) –*Na dalle siemastuhkka, mas sahkanii Máhte, ja Máhtes boaresbárdni, hárddildii* Heandarát skihparis. (ÁL 1981: 155)

Šalu leksikaliserejit vearbba *jeđdedaddat*, *jeđdestit* ja *jeđdedit*. Jeđdenvearbbaid identifiseren psykologalaš vearbbaide lea proplemáhtalaš, danin go jeđdemii ii dárbbáš laktásit dihto dovddodilli. Buot konteavsttain jeđdenvearbbat eai livčče psykologalaš vearbba olláge, danin go jeđdemii laktása mángii muhtun eará dáhku. (Saraste 2004: 23.) Mu dutkanmateriála gáldoalkagiid oktavuodas ii bohtán ovdan eará dáhku. Girjji olbmot

eai sállon eaige njávkkadan sealggi ráfodan dihte. Ovdamearkkas 65 Máret lea láibumin ja jedđeda iežas. Máret vuordá Skáiddi Máhtti máná, vaikko leage náitalan Lehko-Nilláin, ja danin son dovdá iežas suttolažžan. Jedđenvearbbat maiddá spiehkkašit eará psykologalaš vearbain, danin go subjavevta dáhku čuoheá olggobeale objektii. Eará psykologalaš vearbain dáhku dáhpáhuvvá subjavevta mielas. (Saraste 2004: 23.) Ná leage jedđenvearbbaid eará gáldoalkagiin, dego ovdamearkkas 64.

- (62) – *Leahangal iežage bihka butnjon, muhto dovdduhis sieluhemiin i leat oamedovdu. I dušše Nilla, i Máhte, i-i Beskke-Ánne, muhto buohkat. Mun, mi, heailla guovlu leat aiddo borgemin máiza báikái, gos i leat valjis čáhci, **jeddestii** Máret iežas ja jotkkii láibuma. (ÁL 1981: 177)*
- (63) - *Dusbat lea nie goiku. Itgo sáhte vuordit, moai gehčče, gávdnogo riggas njalbmenjuoskadus boares badjereŋgii ja áidedivvui, **jeddedattai** Heandarát Beskke. (ÁL 1981:18)*

Balu ja hirmástuvvama govvejit vearbbat *headástuvvat*, *heahtáduddat* ja *imaštallat*. Vearba *headástuvvat* ovdanbuktá reakšuvnna álgima go vearbbaš *heahtáduddat* reakšuvdna lea jo alde. Ovdamearkkas 64 Ánde-Lemehii buollá heahti go ii dieđe, mo galget láhttet vai boarrásut nissonat diktet váldit juhkamusa. Ovdamearkkas 65 Ivvár-Lemehii buollá heahti go su eamit oabbá Biret-Elle huikigohtá čoddatvehkui go gullá, ahte su gánda Áslat oadđáge Skáiddi Máhte goađis ja su isit Ánde Lemet lei dohko vuolgán bahámielas ja niibi vel fárus. Lean klassifiseren maiddá vearbba *imaštallat* emošuvdnavearban vaikko Kemi (2008: 32) buktá ovdan, ahte dan suomagielat vástaga sáhtášii klassifiseret maiddá hálli dovodili ovdanbukti hállanvearbbaide. Vearba gávdnui materiálas njelljii. Replihkain bohtá ovdan, ahte hálli vuovgá dan sága, mas hállá, dego ovdamearkkas 66 Máret imaštallá iežas rupmaša.

- (64) – *Munnje heive, juos beare bohta mihkige. Mo moai galge láhttet? **heahtaduttai** Ánde-Lemet. (ÁL 1981: 22)*
- (65) – *Mi helvehiid de šattai dien áhkui, **headastuvai** Ivvar-Lemet ja viehkalii loavatgápmagiiguin skaja guvlui. (ÁL 1981: 129)*
- (66) – *Lean gusto munge vuogas olmmoš: šođbai ja lodnjai dugo sieđgavesa, **imaštalai** Máret ja seasadii iežas bajil vuolas. (ÁL 1981: 97)*

Ilu ja ilolašvuoda buktet ovdan vearbbat *dádjut* ja *movttiidit*. Vearba *dádjut* (LO 1979 s.v. *daggjot*) mearkkaša, ahte olmmoš jalloša ja hilboša. Girjji olbmuin dušše Áslat *dádju* (67). Vearba *movttiidit* (LO 1979 s.v. *movttiidit*) bealistic gávdnui materiálas golbmii. Ovdamearkkas 68 Heandarát kommentere Skáiddi Máhte vástádusa.

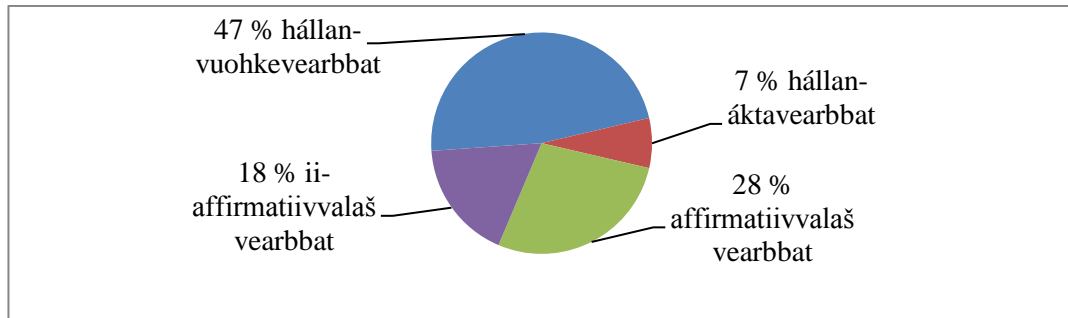
(67) – *Gean váibmu ozai ge-ann! **dájui** Áslat ja gámaskuttai oktatmano.* (ÁL 1981: 159)

(68) – *Aiddo luoittat. Die nu galggat juohkehažžii vástidit, **movttiidii** Heandarát ja doškkodii stuorra čorpmain Máhte hárdui.* (ÁL 1981: 123)

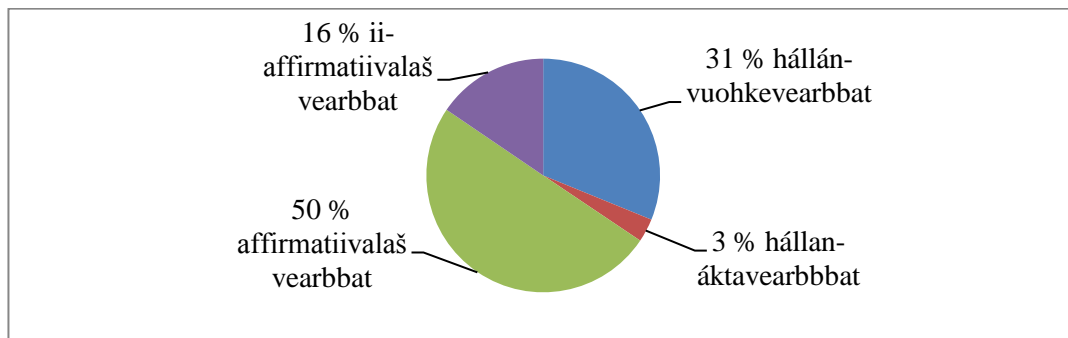
4.4 Hállanvearbbat

Pajunen (2001) čállá, ahte su meroštallan hállanvearbbaide joavkkus lea lavttis. Su mie las hállanvearbbaide gullet vearbbat, mat buktet ovdan gielalaš kommuniserema, maid dái hállanávtta vuogi. Dasa lassin son lea váldán jovkui vearbbaide, mat leksikaliserejit ii-gielalaš kommuniserema. Áitosaš hállanáktavearbbaide (dán dutkamušas hállanvearbbaide) sáhtta juohkit čuoovvovaš luohkáide: affirmaatiivvat (*sanoa, kertoa* 'dadjat, muitalit'), performatiivvat (*nimittää, vihkiä* 'nammadit, vihahit'), árvvoštallit (*kiittää, moittia, syyttää* 'giitit, moaitit, sivahit'), olggosbuktit (*myöntää, kiistää, tunnustaa* 'mieđihit, šiitit, dovddastit'), bagadallit (*käskeä, vaatia* 'gohččut, gáibidit') ja čatnaseaddjit (*luvata, uhata* 'lohpidit, áitit, uhkidit'). Hállanvearbbat gullet mentálavearbbaide ja daiguin sáhtta ovdanbuktit earret eará psykologalaš dili dahje duohtavuoda. (Pajunen 2001: 339–340.)

Juogan hállanvearbbaide vuolleluohkáide čuoovvovaččat: hállanvuohkevearbbat, affirmaatiivvalaš vearbbat, ii-affirmaatiivvalaš vearbbat ja hállanáktavearbbat (govus 8). Dutkanmateriálas leat oktiibuot 138 iešgudetlágan hállanvearbba (63,7 % buot vearbbaide) ja dat gávdnojedje 558 geardde (79,6 %). Hállanvearbbat leat buot stuorimus vearbajoavkku meari ja gávdnoma mielde. Govvosis 9 oidno hállanvearbbaide juohkáseami vuollejoavkkuide gávdnoma mielde.

GOVUS 8. Hállanvearbbaid mearit prosentualalaččat

GOVUS 9. Hállanvearbbaid gávdnonmearit prosentualalaččat

4.4.1 Hállanvuohkevearbbat

Pajunen (2001) juogus hállanvuohkevearbbat gullet hállanvearbbaide (Pajunen terminologija mielde puhumisverbit). Stuurámus oassi dadjanvearbbain kode hállanvuogi. Son lea klassifiseren hállanvearbbaide vearddamearriid, mat govvejit hállama johtilvuoda, jietnadanproblemaid, savkaleami, huikima, lávluma, eallijiena, hálli dovdodili dahje hálli doaladumi sága sisdollui. (Pajunen 2001: 343.) Geavahan iežan dutkamušas dán luohká namahussan hállanvuohkevearbbat (gč. Kemi 2008). Lean molson badjeluohká nama-husa, danin go sámegeallii lea váttis jorgalit tearpma *sanomis- ja puhumisverbit*. Nuppá-dassii replihkaid oktavuodas maiddái savkalan-, huikin- ja lávlunvearbbat kodejit dieđu, nappo mii replihkas daddjojuvvo. Dutkanmateriála vearddamearriid 67 vearddamearriid (31,6 % olles materiálas) sisdollat dáid iešvuodaid. Gálldoalkagiin hállanvearbbat gávdnojit 180 geardde (25,8 %), main ovdagálldoalkagiin 41 geardde, gaskagálldoalkagiin gávccii geardde ja 131 mañnegálldoalkagiin.

Stuurámus oassi hállanvuohkevearbbain leat deskriptiivvalaččat. Hállanvuohkevearbbat leksikaliserejit hállanvuogi, dego hállama johtilvuoda (*hölistä* 'šluppardit') dahje hidis-

vuoda (*jahnata* 'hállat ovtta ja seamma áššis guhkit áigge') ja hállama váttisvuodaid (*sössöttää* 'hállat eahpečielgasit'). Dat sáhttet ovdanbuktit maiddái (gulli) oainnu sága sisdoalus (*höpistä* 'dáikit') ja hálli dovdduide (*kivahtaa* 'divskkádit, šigget'). (Pajunen 2001: 342–343.) Lean rehkenastán dáid lassin hállanvuohkevearbbaide maiddái savkalanvearbbaid, huikinvearbbaid (*kiljua, rääkyä* 'gilljut, biškut'), lávlunvearbbaid (*laulaa, lallattaa* 'lávlut, lávlut stávvaliid') ja vearbbaid, mat kodejit ealliid jienaid (*haukkua, maukua* 'ciellat, njávkut').

Savkalanvearbbaide diehtoargumeanta lea dábálaš (Pajunen 2001: 343.). Diehtoargumeanta dárkkuha, ahte juoga diehtu sirdášuvvá iige gažaldagas leat dušše áimmu šuvva. Mu materiálas gávdnodje gávccii savkalanvearbba: *savkalastit, savkkuhit, savkalit, numaidit, mumaidit, suođđalahttit, suođahit* ja *sead̄ihit*. Gálđocekagiin dát gávdnodje 15 geardde (2,1 %).

Vearba *sead̄ihit* ii gávdnon sátnegirjjiin, muhto dan mearkkašupmi čielgá nomena bokte (SSS s.v. *sead̄as*; LO 1979 s.v. *sæđās*). Go jietna lea *sead̄as*, dat lea vuollegaš dego dalle go lea nuorvvu. Ovdamearkkas 69 Máhtte lea nuollamin Márehis suohku ja reakšuvna dihte jiena allodat vuollu. Maiddái vearbbaid *numaidit* ja *mumaidit* mearkkašumit eai gávdnon sátnegirjjiin ja danin dorvvastinge Ruovttueatnan gielaide dutkanguovddážii. Vearba *mumaidit* dárkkuha suomagillii 'mutista' ja vearba *numaidit* livččii dan synonyma (Vuolab e-poasta 24.1.2011). Lea vejolaš, ahte vearba *numaidit* lea *mumaidit*-vearbba variánta čállinmeattáhusa bokte (70 ja 71). Nuppe dáfus dat sáhtta leat maiddái okta vearbahutkkus; leahan romána čállán Badje-Deanu máinnastanmeaštára mañisboahhti, gii lea leamaš gielalaččat čeahppi. Vearbbat *suođđalahttit* ja *suođahit* leat maiddái savkalanvearbbat vaikko mearkkašumi (SSS s.v. *suođđat*) mielde dat ovdanbuktet áimmu unnánaš golgama, suođđama. Dán oktavuodas vearbbat geavahuvvojit deskriptiivalaččat (72 ja 73). Lean analyseren daid savkalanvearbbaide, danin go diehtu lea sirdášuvvan.

(69) – *Amma nu? šead̄ihii Máhtte, go lei ožžon nuppi suohku gálgahussii. (ÁL 1981: 147)*

(70) – *Ibat eara sáhte, váivi seamma sálmmain álgit ja loaktit, numaidii Heandarat ja bláđii girjjis. (ÁL 1981: 7)*

- (71) *Biret-Elle **mumaidii** fas iežas lihtiide: – I leat gal nu váralaš, juos duokkarat eai de finaš, beassa Álehtta ráfis orrut. (ÁL 1981: 60)*
- (72) *Čalmmit ledje nugo alddes biros, go **soaddalahtii** čottajienain. – Don leat biro čáppa čálbmai, jorggomat healmmi ja čájet died čáppa julggiid. (ÁL 1981: 146)*
- (73) *--- Livččii miella dáinna čagalduhttit daid ruoidna juolgevuoduid, vai heaita vuorjamis! **suodahii** Beske algyagaskka ja sárgulii biikkain seaidnái. (ÁL 1981: 67)*

Vearbbat, mat laktásit huikimii ja lávlumii, sáhttet ovdanbuktit dušše jiena ráhkadeami, muhto eai dieđu. Huikinvearbbat ovdanbuktet huikima nu, ahte vearba muitala jidnii-vuoda dahje govvida buorebut jiena ráhkadanvuogi ja huiki dovddu. (Pajunen 2001: 343.) Dutkanmateriála huikinvearbbat leksikaliserejit maiddá dieđu. Dákkár dáhpáhusat leat 13: *čuorvut, huikit, huikkádallat, huikkáhallat, huikkádit, riežádit, rágádit, ro-gádit, biškut, bajidit eallima, spinájit, gáššat ja skállalahttit.*

Materiála huikinvearbbain okta vearba, *skállalahttit*, geavahuvvo metaforalaččat. Vearba *skállalahttit* lea suorggiduvvon vearbbas *skállat*, mii mearkkaša (LO s.v. *skállát*) jullat lihtiiguin dahje čuojahit jitnosit mánggaid bielluid. Vearbba *skállalahttit* livčče vejolaš dulkot maiddá lihkastatimitašuvdnan. Lihkastatimitašuvnnat leksikaliserejit jienaid, maid orut dahje dávvira lihcadeapmi dagaha dahje mat dulkojuvvojit dakkár jietnan (Pajunen 2001: 336). Ovdamearkkas 74 Beske hállá jitnosit ja vearba leksikalisere dás jidnii-vuoda. Nubbi dutkanmateriála vearba, mii muittuha oalle lahka lihkastatimitašuvnnaid, lea *gižahit*. Vearbba vuodđovearba *gihčat* dárkkuha 'kitistä, narista' (SSS s.v. *gihčat*). Min guovllus ukša sáhtta gihčat ja uvssa sáhtta gižahit. Maiddá olbmo jietna sáhtta leat boares, gihčči láhtouvssa lágan (iežan máttaráhkku jiena lávejedje govvet nu, "Biret-áhkku maid gižihii").

- (74) *In lean dal mun cakkastallamin..., **skállalahtti** Beske bastilis jienain ukša-guoras. (ÁL 1981: 5)*
- (75) *– Mobat ná šattai? **gižahii** Beske Ánnii guovlluid. (ÁL 1981: 189)*

Huikinvearbbat, mat ovddastit neutrála vuohkái jiena jidniivuoda, leat *čuorvut*, *huikit*, *huikkádallat*, *huikkáhallat* ja *huikkádit*. Jiena ráhkadanvuogi ja huiki doviddili govvejit vearbbat *riežádit*, *rágádit*, *rogádit*, *biškut*, *spinájit* ja *gáššat* ja dajaldat *bajidit eallima*. Vearba *gáššat* ja dajaldat *bajidit eallima* ovdanbuktet hállama garra jienain (SSS s.v. *gáššat*). Dajaldat *bajidit eallima* lea deskriptiivalaš geavahusas. Finihttavearbba *bajidit* mearkkašupmi lea vuosttažettiin (SSS s.v. *bajidit*) loktet (guvttiin gieđain) dahje deaivat bissuin siktenčuoggá bajábeallai. Ovdamearkkas 76 vearba *bajidit* lea dajaldaga oassin.

(76) *Nuba son [Beske] bajidiige eallima: – Gos nevrriid de duomašit daid lihtti-guingis rikkeret! (ÁL 1981: 38)*

(77) *–Don jovdet áiddo go galge. Dárki ieš dainna áiggiin, nugo diibmu, gášai Ivvar-Lemet báhppii ja bahkkehalai eamidis báldii beavdde lahka. (ÁL 1981: 5)*

Čohka jienain hállama ovdanbuktet vearbbat *biškut*, *spinádit* ja *riežádit*. Dáin vearba *biškut* gávdnui dušše nissoniid replihkaid oktavuodas ja dan mearkkašupmi lea (gč. LO 1979 s.v. *biškot*) 1) huikit alla, bastilis jienain dahje hállat čohka jienain. Momentánalaš vearbbat *spinjádit* ja *riežádit* leksikaliserejit maiddá hállama čohka jienain (LO 1979 s.v. *spidjnât*; SSS s.v. *riežádit*). Momentánuorggis dárkkuha, ahte dáhku dáhpuhuvvá oktii (ovdamearkka dihte Nickel 1994: 238). Ovdamearkkas 78 vearba *riežádit* lea čállojuvvon hápmái *reažádit*, muhto dat orru leamen čállinmeattáhus. Dát dulkon lea hui vejolaš, danin go vearba ii gávdnon *reažádit*-hámis sátnegirjjiin. Dain ii gávdnon vuodđovearba, nomenis hálakeahttáge. Dasa lassin vearba gávdnui dušše oktii. Dákkár dáhpuhugas go čállli lea eret Badje-Deanu suopmanguovllus, gos čállingiela *ea*-diftoŋga jietnaduvvo *ie*:n diftoŋgaloktaneami dihtii (Sammallahti 2005: 53), lea vejolaš ahte muhtumin álgoálggolaš *ie* sáhhtá rievdat *ea*-hápmái.

(78) *–Dus i leat ge earai gávdni, reažadii [riežádi] Biret-Elle romis jienaid, nugo livččii spižain fađustuvvon, hoahpus son njassalahtii healmmi bodnai, mi lei vajalduvvan čoahkkai čárvasan suorpmaid gaskii. (ÁL 1981: 79)*

Groavvásut huikima ovdanbuktet vearbbat *rágádit* ja *rogádit*. Guktot gávdnojedje oalle mánga geardde: vearba *rogádit* joba 11 geardde. Guktot vearbbat leat monentánavearb-

bat. Sámi-suoma-sátnegirjji mielde vearbbat dárkkuhit sullii seamma, namalassii 'čeargut, biškkádit' (SSS s.v. *rágádit*, s.v. *rogádit*). Lappisk ordbok mielde *rogádit*-vearbbain sáhtá leksikaliseret čearguma, muhto dainna sáhtá leksikaliseret maiddái jidnes jiena, man ealli dagaha (LO 1979 s.v. *rogádit*). Maiddái vearbba *rágádit* buohta Lappisk ordbok -sátnegirjjis lea earálágan mearkkašupmi: dainna sáhtá ovdanbuktit maiddái eallijiena, namalassii skire, muhto dat leksikaliseret maiddái čoddaga gálggasteami (LO 1979 s.v. *ragádit*). Jáhkan, ahte dákko buohta lea dáhpáhuvvan mearkkašumi rievdan, danin go mu giellamáhtu čuovvu Sámi-suoma sátnegirjji mearkkašumi ja danin oainnán, ahte vearba leksikaliseret eanet olbmo huikima go muittuhit ealli jietnadeami. Nuppe dáfusi gažaldagas sáhtá leat suopmanerohus.

Eallijienaid ovdanbuktet vearbbat *haŋkit*, *ráhkut*, *hárrat*, *harihit* ja *muoládit*. Eallijenat gullet hállanvearbaide, danin go dat dávjá ovdanbuktet maiddái olbmo jiena. Pajunen lea gieđahallan daid maiddái fysiologalaš vearbaid oktavuodas, muhto dalle dat eai sirdde dieđu. Vihtta vearbbain leat dakkárat, mat kodejit dábálaččat ealliid jiena, muhto dán oktavuodas dat sirdet dieđu ja danin lean rehkenastán daid dán jovkui. Dát vearbbat leksikaliseret jienaid, maid beana, skire, burru dahje suorsá jienádit. Orru leamen, ahte dain dáhpáhusain dárkkuhus lea govvet olbmo hállama negatiivvalaččat. Lottiid jietnadeami muittuhit vearbbat *haŋkit* ja *ráhkut* (79 ja 80). Vearba *ráhkut* mearkkaša (LO s.v. *rakkot*), ahte hálli hállá vuoražasa jienain. Dutkanmateriálas bođii ovdan, ahte olbmot leat suhttan go sii ráhkot. Ovdamearkkas 80 Biret-Elle bealká iežas isidii, ahte nieida ii luovos máná buvttu ruoktot. Vearbba *haŋkit* livčče sáhtán klassifiseret maiddái vearbaide, mat ovdanbuktet hállama váttisvuoda. Vearbba nubbi mearkkašupmi lea 'vavddadit' (SSS s.v. *haŋkit*). Vearba *muoládit* ovdanbukta čearguma burru láhkai dahje dego burru (LO s.v. *moaladit*). Maiddái vearbbat *hárrat* ja *harihit* olggosbuktet suhttu. Guktot vearbbat mearkkašit álgoálggus beatnaga jietnadeami dalle go dat ballá dahje lea suhttan (SSS s.v. *harrat*, s.v. *harihit*). Ovdamearkkas 82 Ándde-Lemet lea oalát suhttan ja áddeállá eamiidis.

(79) *Leago gáimmi nie birzzit, ahte eambo i gierdda? haŋkkii Ándde-Lemet raddejienain, vaikke lei iešge gievdan. (ÁL 1981: 92)*

(80) – *Maid, galgahan ÁLehtta beassat buktit luovos čivgga? Dása i buvttu, Biret-Elle njuolgga rágui dan Lemehii. (ÁL 1981: 71)*

- (81) *Loahpas son [Ivvár-Lemet] mulggastii Heandarakhkii ja moaladii [muolá-dii]: – Lávllo don nummiriiguin, bahakasa giellavealgu. (ÁL 1981: 7–8)*
- (82) *-In dieđe! In dieđe! Ándde-Lemet beanta harai: –Mana áittis geahččat. (ÁL 1981: 205)*

Materiálas gávdnojedje guokte vearba, mat govvejit lávluma. Namalassii vearbbat *láv-lodit* ja *rohttehit*. Vearba *rohttehit* dárkkuha (LO 1979 s.v. *rot'titit*), ahte olmmoš molsu sága dahje geassá maid nu. Ovdamearkkas 83 dat laktása lávlumii, danin go hánnojohkalaččat lávlestit sálmma Máreha ja Nillá heajain.

- (83) *Viimmat Heandarát gávnna sálmma ja rohttehii goidasit: "Árpmuinat Hearra várjal don, maid dänge bárragotti." (ÁL 1981: 8)*

Doaladumi dieđu sisdollui leksikaliserejit guhtta vearbba: *mealtit*, *mánidit*, *gáiggistit*, *mahkaluššat*, *jievžat* ja *jievžžastit*. Measta buot dát vearbbat gávdnojedje dutkanmateriálas dušše oktii. Vearbbat *jievžat* ja *jievžžastit* gávdnojedje eanet gerddiid. Buot vearbaid mearkkašumiin lea negatiivvalaš iešvuohta. Vearbba *mahkaluššat* sáhtášii klassifiseret maddái psykologalaš vearbbaide, danin go dat mearkkaša 'empiä, kursailla; takel- lella, kierrellä puheissaan' (SSS s.v. *mahkaluššat*). Ovdamearkkas 85 Ándde-Lemet giesaha sága duohkut deikke go iská jearrat Beskes, mo galggašii láhttet Álehta irgeáš- šiin. *Gáiggistit*-vearba gávdnui dušše sámi-suoma sátnegirjjis ja mearkkaša 'käyttäytyä houkan, typeryksen lailla' (SSS s.v. *gáiggistit*). Lean dán vearbba rehkenastán hállan- vuohkevearbbaide, danin go sáhtá jurddašit, ahte girjji muitaleaddjis lea dákkár ceal- kámuš Áslaga hállamii (86). Seamma ákkaiguin klassifiserejin vearbba *jievžat* ja das suorggiduvvon vearbba *jievžžastit* dán jovkui (SSS sv. *jievžat*).

- (84) – *Máhtte, olgun, Skáid.. Skai..Máht...*, *melttii* Anne ja čujuhii olggos. (ÁL 1981: 27)
- (85) – *Juos...juos, mahkalušai* Ándde-Lemet ja healssui guoli. (ÁL 1981: 215)
- (86) – *Na baikka vel dás eara go nohkka, beassa vuolgit ruoktot, gáiggistii* Áslat *njuolggui* navvalan duolljelikku vuollai. (ÁL 1981: 97)

- (87) – *Amma livččen mun buorre áhčči juos in livčče ná baha? Amma livččen? jievžžastii Beske, go stuorra stobus i gullon mangelágan vástadus.* (ÁL 1981: 84)

Hállama váttisvuodaid ja leavttu ovdanbukte gávccii vearbba (*vanahit, vavddadit, skoarrat, molljardit, geasihit, cáhkat, cáhkastit, šiedahit*) ja golbma dajaldaga (*oažžut njálmmistis olggos, oažžut dajahussii ja gávdnat sániid*). Dáin vearebbain hállama hiidisvuoda leksikaliserejit vearbbat *vanahit* ja *geasihit* (SSS s.v. *geasihit*). Veareba *vanahit* ii leat vuorddehahti gáldocealkkaveareba, danin go dat mearkkaša suomagillii ’venyttää; pitkitää; raahata perässään’ (SSS s.v. *vanahit*). Ovdamearkkas 88 veareba lea goit metaforalaš geavahusas ja govve hállama váttisvuoda. Bihtoš lea nu váiban goargnumis, ahte sánit bohtet gávastallama čađa.

- (88) *Heandarát fas geasihii gulul, jienas gullui čielgasit mieđihan mearka: – Dál go ráfi fas bođii.* (ÁL 1981: 24)
- (89) *Bihtoš sihkodii niskkis čebetiinniin ja gávastallama čađa vanahii: –Dan meare dat gal juo ferte deaivat, nu mángii go lean gorgjon dán gaska--* (ÁL 1981: 5)

Hállama váttisvuodaid leksikaliserejit vearbbat *cáhkkat, cáhkastit, moljárdit, šiedahit, vavddadit* ja *skoarrat* ja dajahusat *oažžut njálmmistis olggos, oažžut dajahussii ja gávdnat sániid*. Vearebba *moljárdit* mearkkašupmi ii gávdnon sátnegirjiin, muhto guorahallen, ahte dat sáhtášii dárkkuhit hállanválttisvuodaid, danin go *moljárdit* dárkkuha suomagillii ’muljahtaa (veden pinnalla)’ (SSS s.v. *moljárdit*). Jerren vearebba mearkkašumi vel Ruovttueatnan gielaid dutkanguovddážiis ja veareba govve hállanválttisvuoda (Vuolab e-poasta 24.1.2011): hállat njálmme siste, eahpečielgasit nu ahte illá gullo. Maiddái ovdamearkka 90 mielde Heandarát lea nu juhkan, ahte hállage jo váddásit. Veareba *skoarrat* (SSS s.v. *skoarrat*) muittuha ovdalis gieđahallon vearebba *sead̄ihit*, muhto dutkanmateriála áidna ovdamearkkas gažaldat ii leat savkaleamis, muhto hállanválttisvuodas. Ovdamearkkas 91 Skáiddi-Máhte eadni lea jámadeamen go Máhte bohtá ruoktot. Maiddái vearbbat *cáhkkat* ja *cáhkastit* leksikaliserejit hállama váttisvuoda (SSS s.v. *cáhkkat*). Dat eai leat dábalamos gáldocealkkavearbbat. *Cáhkkat* -veareba gávdnui guktii dutkanmateriálas: nuppi ovdamearkkas (92) Máret njávkkada iežas ja nuppis fas Heandarát

cáhkká dorodettiin. Vearba *cáhkastit* gávdnui oktii go Lehko-Nillá láidesta moarsis Máreha girkuui.

- (90) – *Stuorrerra-Máhte ja, ja stuorra boazooasti Heandarát, Heandarát, Heandaraat, **moljardii** Heandarát gontoruksagaskka -- (ÁL 1981: 157)*
- (91) – *Eadni-ráhkis, eadni, **skaarai** Máhte čoddagis. (ÁL 1981: 102)*
- (92) – *Mi lea munnje šaddan... hihii, **cáhkai** Máret sevdnes stobus. (ÁL 1981: 99)*

Dajaldagat *oažžut njálmmistis olggos, oažžut dajahussii ja gávdnat sániid* ovdanbuktet hállama váttisvuoda ja danin lean analyseren iešguđege dajaldaga ollisvuohtan. Livččen sáhtán analyseret vearbbaid *oažžut ja gávdnat* finihttavearban, muhto dalle ii livčče lean gažaldat šat hállama váttisvuodas. Ovdamearkkas 93 Skáiddi Máhte ozada sániid vai ságastallan joatkašuvvá ja ovdamearkkas 94 Biret-Gutnel lea nu jierástuvvan, ahte lea oatnelanbotta sáneheapme.

- (93) – *Hui, hui, galbat dás de šattai háittis, i sáhte lihkadit ja illa vuoiññanasge šat johta, **gávnnai** Máhte viimmat dakkar **sániid** maid sáhtii dadjat --. (ÁL 1981: 145)*
- (94) – *Gos váivvániid don diengis rogget? De leat dal lieksi, buot birra bađa ja rabas ahte..., **oaččui** Biret-Gutnel viimmat **njálmmistis olggos**. (ÁL 1981: 99)*

Dutkanmateriála hállanvuohkevearbbain hálli dovdodili ovdanbuktet 18 vearbba: *lerehit, sáddehit, sáttodit, sáttohallat, garihit, garrudastit, garrudit, beasahallat, bunjádít, bažirdit, dáhkut, murádit, bealkit, vuoikut, cuvzat, duikudit, duskidit ja surgat*. Dáin garrudeami buktet ovdan vearbbat *lerehit, sáddehit, sáttodit, sáttohallat, garihit, garrudastit ja garrudit*. Erenoamáš garrasit olmmoš garruda dalle go *lereha*. Vearbbat *murádit* ja *bažirdit* leksikaliserejit hállama erdon mielain. Ovdamearkkas 95 Beske burgá iežas bahá miela ja bahádaddá. Lahka garrudanmearkkašumi lea vearba *bealkit*, ainge mu dutkanmateriálas. Vearba *bealkit* kode hálli dovdodili, muhto laktása maiddái árvvoštallamii. Dan livčče sáhtán klassifiseret árvvostallanvearban ii-affirmatiivvaid jovkui Pajunen ovdamearkkaid dihte (Pajunen 2001: 348). Mu dutkanmateriálas dát vearba gáv-

dnui oktii. Ovdamearkkas 96 Beskke Anne burgá iežas bahá miela iige árvvoštala iežas iige geange earáge.

- (95) – *Olles helvet lávii buollat, go njálmmi rahpa. Nanus mun gal maid leamašan, go dieinna nevrriin dálostallen. Gásve, bonju, vuosteávnyaldat, gaikaris roagga Bimmošiin, HO-HO!..., **bahadattai** Beske boaššus--.* (ÁL 1981: 82)
- (96) – *Gáttašin, juo donge livččet šaddan dolin mu bártai, it hálašii maidige. Láhttešit donge nugo mun dál. Beana, horti, návdi, šibit, **belkkii** Anne nugo i livčče lean goassige jalla.* (ÁL 1981: 41)

Vearbbat *cuvzat*, *duikudit*, *duskidit*, *vuoikut* ja *surgat* ovdanbuktet váidaleami. Vearbba *vuoikut* livčče sáhttán klassifiseret maiddáii ii-affirmatiivvaid jovkui, danin go dat leksikalisere maiddáii emošuvnna. Ovdamearkkas 97 Biret-Elle váidala go lei gužžaheadi dihte lihkkán gasku ija. Vearba *duikudit* (SSS s.v. *duikudit*) mearkkaša čielgasabbot váidaleami (98) ja *cuvzat* (LO 1979 s.v. *cuvzât*) lea vearbba *bealkit* lágan (99).

- (97) – *Duon veahaš dihtii galgen dálge lihkkat, **duskidii** Biret-Elle ja heivehalai fiehtarbáddi bahtadávtiid badjel.* (ÁL 1981: 78)
- (98) – *Bahasávvit eai duššiid hállan, Anne lirskkistii ja guosadii hoahpuiguin vuolas Deatnogátti, guosai geađgai, njuikii čuoččat ja **duikudii**: – Bahakasa ránes geađggit, čuoččilii, jorggihii geahččat ja guosai ođđasis.* (ÁL 1981: 48)
- (99) – *Gal mun dutnje vel dajan... Bahakasa rukse čambaggi, **cuvzai** Álehtta –* (ÁL 1981: 149)

Eará hállanvuohkevearbbat leat *beasahallat* ja *dáhkut*. Vearbba *dáhkkut* (LO 1979 s.v. *dakkot*) mearkkaša, ahte olmmoš dadjá mángii seamma sániid. Lean dán vearbba analyseren hállanvearbbaide, mat ovdanbuktet hálli dovddu, danin go ovdamearkkas 100 Máhtte lea loavkašuvvan go Álehtta gohčui mannat ja gilddii goassige boahtimis ruovttoluotta. Vearba *beasahallat* lea suorggiduvvon ja sátnegirjji *Lappisk (samisk) ordbok* mielde vearba *beasahit* (LO 1979 s.v. *bæsâtit*) mearkkaša maiddáii, ahte deaivá dadjat. Ovdamearkkas 101 Beskke Anne duostá vuostálastit nissonii heivvolaš hállanvuogi.

(100) – *In boađe, in boađe, **dágui** Máhtte ja govččastii uvssa.* (ÁL 1981: 132)

(101) – *Baikkalágan, hii hii. Baikkalágan, hii hii, **beasahalai** Beskke-Ánne.* (ÁL 1981: 6)

4.4.2 Affirmatiivvalaš vearbbat

Affirmatiivvalaš vearbbat leat dábáleamos hállanvearbbat. Dat ovdanbuktet raporterema ja kodejit dajaldaga informašuvnna (*ilmoittaa* 'almmuhit', *sanoa* 'dadjat', *selittää* 'čilget', *mainita* 'mainnašit', *julkistaa* 'almmustahttit', *kuuluttaa* 'gulahit', *luetella* 'logahallat', *tiedottaa* 'diedihit'), duohtaárvvu (*perustella* 'ákkastallat', *vahvistaa* 'nannet'), dieđu luonddu (*kertoa* 'muitalit', *saarnata* 'sárdnidit', *tarinoida* 'máinnastit') dahje kommuniserenvuogi (*painottaa* 'deattuhit', *vihjata* 'geažidit', *vitsailla* 'leikošit', *korostaa* 'deattuhit'). Affirmatiivvalaš vearbbaid sáhtta juohkit dan mielde, mo dat kodejit hállama, muhto dát erohusat leat unnit. Affirmatiivvat leat semánttalaččat oktageardánat go fas eará hállanvearbbaide laktása muhtun lágan lasseinformašuvdna. Pajunen juogus affirmatiivvalaš vearbbat gullet dadjanvearbbaide (Pajunen terminologija mielde luohkkái 'sanomisverbit') (Pajunen 2001: 340, 344–345.)

Dutkanmateriálas leat 36 sierralágan affirmatiivvalaš vearbba (16,7 %), mat gávdnojedje 273 geardde (39,2 % olles materiálas). Vearbbat ja dajaldagat leat: *árvalit, árvaladdat, logahallat, čilget, dadjat, dadjalastit, dadjalit, lohkan, háladit, hállat, hállalit, humadit, hupmat, háleštit, joatkit, joatkkestit, lasihastit, álggahit, jienádit, badjalastit, láhttestit, doaivvuhit, gulahit, doamihit; hoahkat, hoahkalastit, hoagadit, hoahkalit, gaikkuhit, čavggahit, heivehaddat, heivehallat, dávistit, válljet sániid, stellet sániid ja cavggestit.* Dat gávdnojedje 78 geardde ovdagáldocekagis, 14 geardde gaskagáldocekagis ja 180 geardde maŋnegáldocekagis.

Affirmatiivvalaš vearbbat leat nubbin stuorámus hállanvearbaluohkká hállanvuohkevearbbaide maŋŋá. Lea miellagiddevaš, ahte affirmatiivvalaš vearbbat gávdnojit iešguđetlágan vearbbaide eanemusat. Kemi (2008) ja Saraste (2004) dutkamušain vearbbat *sanoa* 'dadjat' ja *kertoa* 'muitalit' ledje bivnnuheamos vearbbat gávdnoma mielde (gč. Saraste 2004; Kemi 2008). Mu dutkanmateriálas eanemusat gávdnui suorggiduvvon vearba *láhttestit* (95 geardde) ja orru leamen, ahte dat geavahuvvo seammaláhkai go

suomagielat vearba *sanoa*. Nubbin eanemusat gávdnui vearba *dadjat* (33 geardde) ja das suorggiduvvon vearba *dadjalastit* (31 geardde). Dasa lassin dutkanmateriálas gávdnui *dadjat*-vearbba oarjesuopmana veršuvdna *hupmat* ja dan suorggádus *humadit*. Guktot vearbbat gávdnojedje guktii ja álot Ándde-Lemeha gáldealkagis (dego ovdamearkkas 103). Fuomášahtti lea, ahte son maid *dadjalastá*. Árvalan, ahte *humadit*-vearba lea geavahuvvon dušše variašuvnna dihte, iige danin vai Ándde-Lemet livčče eret guovllus, gos hállojuvvo oarjesuopman. Eará vearbbat, mat ovdanbuktet *dadjama* neutrálalahkai, lea vearba *lohkat* (104), mii dárkkuha davvisámegiela nuortasuopmanis 'hállama'. Lean analyseren affirmatiiivan maiddáai vearbbaid *hállalit* ja *dadjalit* (105), danin go daid vuodđovearbbat *hállat* ja *dadjat* gullet dán jovkui. Guktot vearbbat leat ráhkaduvvon subitiivasuorgásin *-lit*, mii buktá lassemearkkašumi johtilisvuodas (Nickel 1994: 241), ja danin daid livčče sáhttán analyseret hállanvuohkevearbbaide. Dákko buohta teorijja riidala sámegiela iešvuodain.

- (102) – *Dál mi sáhttit álggahit, oainne man nissonat leat juo stellestan, láhttestii Ivvar-Lemet.* (ÁL 1981: 11)
- (103) *Baika lea áiga jo álgit himpasaddat, gal gáttan geargat hÁLjistit vel, nugo Beske-Ánne, humadii Ándde-Lemet, njunni suhtuin vatnan biipoveardde mielde.* (ÁL 1981: 69)
- (104) *Gos nevrriid munnje dat isit. Ieš lávet lohkat: Maid vel donge isidin eaimmaskas jalla. Ja mun in leat mihkige earago olmmošlasaš ja gohčostat.* (ÁL 1981: 40)
- (105) –*Oainne dal go eannjehasat savnnjaša, duotna, Heandarat dadjali.* (ÁL 1981: 118)

Eará vearbbat, mat leksikaliserejit dajaldaga informašuvnna, leat vearbbat *árvalit*, *árvaladdat*, *logahallat*, *čilget*, *hállat*, *joatkit*, *joatkkestit*, *lasihastit*, *álggahit*, *čujuhit*, *jenádit*, *badjalastit*, *doaivvuhit* ja *gulahit*. Vearbbat *árvalit* ja *árvaladdat* gávdnojedje materiálas oktiibuot vihtta geardde. Vearbbat mearkkašit 'arvella', muhto mu mielas dát mearkkašupmi ii doala deaivása (SSS s.v. *árvalit*; Ante Aikio persovnnalaš kommunikašuvdna). Ii goit dutkanmateriála ovdamearkkaid buohta. Orru leamen, ahte rivttes mearkkašupmi lea 'tokaista, sanoa', dego ovdamearkkas 106. Vearbbat *joatkit* ja *joatkkestit* čujuhit ovddit ságastallamii, dego ovdamearkkas 107 boahtá ovdan. Sáhtáši jurd-

dašaddat, ahte maiddái ovddit gáldocealkagii. Seammasullasaš lea vearba *lasihastit*. Vearba *álggahit* muitala fas hállama álgima iige nuge govve, mo hálli dadjá replihka.

(106) – *Geas don diekkaraš einnostusaid leat gullan, ja maid einnosta čáhci, mi duolda ja šnjirra báhkkaš aldi? Áslat gearggai **árvalit** birolágan reaškasiin.* (ÁL 1981: 104)

(107) *Orui guhka jaska ovdal go **jotkkii**: – Vuorbadatgo basiide guodoheaddji, vai leago oktage, gi hálidivččii eaktodáhtuin basiid boddii ealu lusa báhcit?* (ÁL 1981: 94)

Kommuniserenvuogi ovdanbuktet vearbbat *hoahkat, hoahkalastit, hoagadit, hoahkalit, gaikkuhit, čavggahit, dávistit, heivehaddat* ja *heivehallat*. Ovdamearkkas 108 Heandarát iská jearahallat ja danin son joraha sága duohkut deikke. Vearba *gaikkuhit* mearkkaša (SSS s.v. *gaikkuhit*) ’revittää, kiskottaa, vedättää jotakin raskasta’, muhto dán oktavuođas Heandarát iská oažžut sága su mielas rivttes guvlui. Maiddái vearbbat *heivehaddat* ja *heivehallat* leat metaforalaš geavahusas. Ovdamearkkas 109 Gutnel ozada heivvolaš sániid amas snoallat ja Beske heiveha veardádusa heivvolažžan ovdamearkkas 110. Čavggahit-vearbba (LO 1979 s.v. *čáwgátit*) nubbi mearkkašupmi lea givssidit ja ovdamearkkas 111 Nillá givssida vuon’áhkus vai oažžu lobi náitalit Márehiin.

(108) – *Goas di fas badjemeahccai? Goas áidai bidjabehtet? Leago olu njuovvanbohccot, vai diedan ruđa čohkket doarvai, **gaikkuhii** Heandarát duohkut deikke.* (ÁL 1981: 133)

(109) – *I dus gal’ba leatge eatni hápmi, ruoinnas ja šoavkat dugo ealli jámeš. Vaikke leaččat stáinnat, go it gaso goassašiige, vaikke Nilla maid várra juo... juo..., **heivehattai** Gutnel, muhto kristtalažžii i heiven snoallat.* (ÁL 1981: 100)

(110) – *Na go dat njukčai heivii, manne Álehtta i sáhte leat Gieddegeašáhkku, daikke nugo dat áhkku, **heivehalai** Beske veardadusaidis --* (ÁL 1981: 183)

(111) – *It don goittotge dan atte, maid mun válddašin... Inge mun sáhte suttuid suttuin lonuhit, **čavggahii** Nilla.* (ÁL 1981: 10)

4.4.3 Ii-affirmatiivvalaš vearbbat

Ii-affirmatiivvalaš vearbbat buktet ovdan árvvoštallama ja giitima (*nuhdella* 'cuoigut', *kiittää* 'giitit', *syyttää* 'sivahit', *torua* 'moaitit', *panetella* 'bostit'), jearrama (*kysyä* 'jearrat'), vástideami (*vastata* 'vástitit'), čatnaseami (*suostua* 'miehtat', *vakuuttaa* 'nannet') ja ságastallama (*keskustella* 'háleštit'). Maiddái ovdanbukti hállanáktavearbbat gullet dán jovkui. Dat kommenterejit juoga, mii lea jo dáhpáhuvvan hállái (*kieltää* 'gielidit', *kiistää* 'šiitit', *myöntää* 'mieđihit', *tunnustaa* 'dovddastit', *valittaa* 'váidalit') dahje dat leat vearbbat, maiguin almmuhuvvo dihtolágan láhtten, ovdamearka dihte dudavašvuoda alces (*kerskua* 'rámohallat', *ylpeillä* 'čevllohallat', *ilkeillä* 'árvvohuššat', *kaipailla* 'ohcalit', *kiivailla* 'dárarat'). (Kemi 2008, 39; Pajunen 2001: 347–351.) Pajunen ii-affirmatiivvalaš vearbbat gullet dadjanvearbaide (Pajunen terminologija mielde 'sanomisverbit') Mu dutkanmateriálas dán jovkui gullet 24 dáhpáhusa: *jearrat*, *jearralit*, *jearahit*, *jearralastit*, *oaggut gullamušaid*, *skurbbastit*, *dutkat*, *gahčalit*; *cuoigut*, *cuiggodit*, *rábmostit*, *skuldod*, *árvvohuššat*, *váidit*, *diedihit*, *vuogestit*, *šikkastit*, *divustit*, *iskat deaddit fuonibun*, *vuovgit jurdagis*; *lohpidastit*, *vástidit*; *miedihit* ja *bahádaddat*. Dat gávdnojedje dutkanmateriálas 86 gearde (12,3 % olles materiálas): 21 gearde ovdagáldocekagis, 5 gearde gaskagáldocekagis ja 60 gearde mañjegáldocekagis.

Ii-affirmatiivvalaš vearbain jearrama kodejit vearbbat *jearrat*, *jearralit*, *jearahit*, *jearralastit*, *dutkat*, *gahčalit* ja dajaldat *oaggut gullamušaid*. Dáin neutrála jearrama leksikaliserejit vearbbat *jearrat*, *jearralit*, *jearahit*, *jearralastit* ja *dutkat*. Maiddái vearba *gahčalit* sáhtášii analyseret neutrála jearranvearban vaikko Lappisk orbok -sátnegirjji mielde vuodđovearba *gahčat* lea *jearrat*-vearba gutnálut (LO 1979 s.v. *gáččât*). Dát vearba gávdnui dutkanmateriálas golbmii ja guovtti gáldocekagis hámis *gáhčalit*. Konteaksta ovdanbuvttii jearrama, dego ovdamearka 112 čájeha.

(112) – *Maidbat Álehtta muitalii? Nilla gáhčalii* [gahčalit]. (ÁL 1981: 208)

Metaforalaš geavahas leat jearranvearba *skurbbastit* ja dajaldat *oaggut gullamušaid*. Ovdamearkkain 113 dahje 114 ii suige leat guliid oažžun dahje lođá roggan (SSS s.v. *skurbat*) muhto baicce jearaheapmi. Jearranvearbbaid vuostegeahči leat vástidanvearb-

bat. Dakkárat gávdnojedje dutkanmateriálas dušše okta, namalassii vearba *vástidit*, ja dat gávdnui gávccii geardde.

(113) – *Ammal don ledjet gáfe jugistit. Vai maid? Álehtta dal stellesta isitávdnasas liegga gáffečázi, skurbbastii Áslat dábis mieldi.* (ÁL 1981: 59)

(114) – *Naba earat? iskkai Máhtte oaggut gullamušaid Álehtas--* (ÁL 1981: 192)

Árvvoštallanvearbbat buktet ovdan hálli árvvoštallama, gean nu eará barggus. Dábálaččat sáhka lea vuostáiváldi dágus. Árvvoštallan sáhtta leat negatiivvalaš (moaitinvearbbat) dahje positiivvalaš (giitinvearbbat). Moaitinvearbbat sáhttet kodet hálli negatiivvalaš doaladumi vuostáiváldái vaikko čielga sivva ii gávdnošiige (*ilkkua* 'bilkidit'). (Pajunen 2001: 348–350.) Dutkanmateriálas leat 10 iešguđetlágan árvvoštallanvearbba (*cuoigut, cuiggodit, rábmosit, skuldot, árvvohuššat, váidit, dieđihit, vuigestit, divustit* ja *šikkastit*) ja okta dajaldat (*deaddit fuonibun*). Buot dát dáhpáhusat gávdnojedje oktii materiálas. Oalle neutrálat árvvoštallanvearbbat leat *divustit* ja *vuigestit*. De go ovdamearkkain 115 ja 116 oidno jearaldagas ii leat geange moaitin, muhto boasttoášši divvun. Guktot vearbbat leat suorggiduvvon vuodđovearbbas subitiivademiniivva *-stit*-suorgásiin, mii buktá iešvuoda vehá dahje jođánit. Vuodđovearba *divvut* kode vuigema (LO 1979 s.v. *divvot*). Moaitinvearbbain vuđolaš árvvoštallama ovddasta vearbba *árvvohuššat*. Hálli ii dušše árvvoštala, muhto son burgá iežas fuones dili vuostáiváldái, dego ovdamearkkas 117 Biret-Gutnel.

(115) – *Na dalle Du máidnut Hearra, divustii Ándde-Lemet.* (ÁL 1981: 7)

(116) – *I seade dalle menddo goldit njiŋjalasaid, vuigestii Áslat --.* (ÁL 1981: 188)

(117) -- *Biret-Gutnel dovddahii duhtameahttunvuoda ja árvvohušai.* – *Mat lehpēt di nuorra olbmot, áiga juo lábmobehtet,* -- (ÁL 1981: 140)

Vearbbat *cuiggodit, cuoigut, šikkastit* ja *skuldot* leksikaliserejit moaitima. Dáin vearba *šikkastit* lea vuđoleamos árvvoštallanvearba, danin go dat kode maiddái jágema ja jaskkodahttima (LO s.v. *šiggâstít*). Ovdamearkkas 118 Beske moaitá nieiddas ja gohčču mannat olggos skeaikit, jus ii jávohuva. Vearbbat *cuoigut* ja *cuiggodit* dárkkuhit negatiivvalaš fuomášumi, moaitima (LO 1979 s.v. *cūigudit*). Dábálaččat boarrásut olmmoš

moaitá nuorabu, muhto ovdamearkas 119 Áslat moaitá áhčis. Vearbbas *diedihit* lea sihke positiivvalaš ja negatiivvalaš mearkkašupmi (SSS s.v. *diedihit*): nuppe dáfus dat leksikalisere dieđu juohkima ja nuppe dáfus fas moaitima. Dutkanmateriála áidna ovdamearkkas 120 *diedihit*-vearba leksikalisere moaitima.

(118) – *Oro jaska fánes eaimmaskas, daikke mana olggos skeaikit, Beske šikkastii nieiddas.* (ÁL 1981: 6)

(119) – --*ÁLo beare kohkket olbmuid áššiid, nugo dutnje de livččii galgamin boadnjan, skuldui Áslat áhčis --* (ÁL 1981: 160)

(120) -- *Nilla dagai duššin Lemet suhtuid ja diedihii: –Mi soabaimet vuorbadit, itgo muite? --* (ÁL 1981: 96)

Vearba *rábmostit* ja dajaldat *vuovgit jurdagis* gullet árvvoštallanvearbbaid giitinvearbbaide (gč. Pajunen 2001:349). Ovdamearkkas 121 Heandarát Ánne birosta isidasas, ahte Beskke Ánne lei fitnan čevllohallamin, mo isit lei dádjon Beskke Ánniin. Konteavsttas boahdá ovdan, ahte Beskke Ánne lea Heandarát Ánne mielde rábmon dahjege Heandarát Ánne árvvoštallá Ánne sániid nu. Vearbba mearkkašupmi lea 'rámohallat, čevllohallat' (LO 1979 s.v. *rab'mut*). Vearba *vuovgit* (SSS s.v. *vuovgit*) dárkkuha 'hämmästellä, päivitellä'. Lasáhusa haga vearbba galggašii klassifiseret seamma jovkui go vearbba *imaštallat*. Namalassii emošuvdnavearbbaide. Ovdamearkkas 122 boahdá goit ovdan, ahte Máhtte smiehtá ja imaštallá, mo Álehtta leage nu áhčis lágan čoaskačoalát olmmoš. Replihkas boahdá ovdan rábmiivuohta: Álehtta duostá bealuštit ráhkisvuodas Skáiddi-Máhttii vaikko Máhtte leage geafes gánda ja Álehta vánhemiid mielas áibbas boastto irgeávnas.

(121) – *Inge lean šláddariid maŋis. Ieš Ánne bođii ja rábmostii: – Du rápminisu... Gi lea vuoiggalaš ja njuolggus. Maid bahakasaid leš hállan sihkkumis ja stáhta burrus.* (ÁL 1981: 120)

(122) *Máhtte čuoččui ja geahčai Álehta sealgai ja vuvvggii suoli jurdagis: – It váivvan leat duššas Ándde-Lemet Álehtta.* (ÁL 1981: 213)

Ovdanbukti hállanáktavearbbat leksikaliserejit hálli oainnus dáhpáhuvvan dágu (ovdamearkka dihte su iežas) ja dát kommeanta sáhtá leat jogo negatiivvalaš dahje positiiv-

valaš (*kerskua* 'rámohallat', *ylpeillä* 'čevllohallat'). Ovdanbukti hállanáktavearbbaide gullet maiddá vearbbat, mat ovdanbuktet dihtolagan láhttema, ovdamearkka dihte duđavašvuoda alcces (*ilkeillä* 'árvvohuššat', *kiivailla* 'dárát'). Vuostáiváldi lea álot hállanávttas fárus čihkosis. (Pajunen 2001: 348–349.) Dutkanmateriálas dákkár vearbbat leat *miedihit*, *lohpidastit*, *bahádaddat* ja *hárddildit*. Ovdanbukti hállanáktavearbbaid ja čatnasanvearbbaid erohus lea, ahte čatnasanvearbbat čatnasit boahttevuoda dáhpáussii go ovdanbuktit fas kommenterejit jo dáhpáhuvván dágu. Ovdamearkkas 123 Heandarát Elle miediha, dovddasta, buot Álehta sániid ja kommentere jo dáhpáhuvván duohtavuoda. Ovdamearkkas 124 Gutnel čátná iežas boahttevuhtii bivdá Lehko-Nillá jávohuvvat boazosuolatvuodain. Nillá háliida bálvalusas Gutnela nieidda Máreha iežas eamidin. Ovdamearkkas 125 Heandarát muittaša jo dáhpáhuvván dágu. Vearba *hárddildit* kode Heandaraga láhttema, givssideami. Heandarát sáhtá jurddašit, ahte su hállan ii vealttkeahtá leat givssideapmi, muhto vuostáiváldi mielas dat sáhttáge leat. Dánlágan ovdanbukti hállanáktavearbbat leat Pajunen mielde maiddái psykologalaš vearbbat.

- (123) *Vaikke Heandra-Elle njunnaduvai -- ja miedihii visot, maid ÁLehtta dajai. – Hmii, jo-o, hmii, jo-o, hmii. Nu lea. Gosson Heandarát oidno? Hmii jo-o...* (ÁL 1981: 154)
- (124) – *Oaččot maid dáhtožat mus, juos it jietnat maidige, lohpidasttii Gutnel headis.* (ÁL 1981: 10)
- (125) – *Na dalle siemastuhkka, mas sahkani Máhte, ja Máhtes boaresbárdni, hárddildii Heandarát skihparis.* (ÁL 1981: 155)
- (126) – *Olles helvet lávii buollat, go njálmme rahpa. Nanus mun gal maid leamašan, go dieinna nevrriin dálostallen. Gásve, bonju, vuosteávvijaldat, gaikaris roagga Bimmošiin, HO-HO!..., bahadattai Beske boaššus --* (ÁL 1981: 82)

Ságastallanvearbbat gáibidit guokte aktiivvalaš oassálasti, danin go dat leksikaliserejit interaktiivvalaš hállanávtta. Dat kodejit ráđđádallama, sláttardallama, nággáhallama ja háladeami. Ságastallanvearbbaid erohus eará dadjanvearbbaide ektui lea, ahte daidda diehtomearus ii leat oalle mihtilmas. Oassi vearbbain kode dušše ovttaguvlui dieđu dego suomagielat ovdamearkkas *hän jutteli minulle pitkään*. (Pajunen 2001: 350). Mu dutkanmateriála vearbbat *humadit* ja *háleštit* mitalit eanetge hállamis ja danin lean analyseren daid affirmitiivvaide (127 ja 128). Vearba *humadit* lea suorggiduvvon *-dit-*

suorgásin ja danin dat sáhhtášii govvet maiddái hállama hidisvuoda. Dalle dan galggašii analyseret hállanvuohkevearbaide. *Humadit*-vearba lea seammalágan go vearbbat *hállalit* ja *dadjalit*.

(127) – *Ja galggašii dan Máhtte-lágažage oazzut juoga nu guvlui, das'al juo nild-dii stohponurkai goiggardit, olbmuid ráfehuhttit, humadii Ándde-Lmet --.*
(ÁL 1981: 135)

(128) [–] *Borašin nu gallas, ahte ealašin ihtta veaigai, háleštii Anne oanehis mána jirpmiin.* (ÁL 1981: 164)

4.4.4 Hállanáktavearbbat

Hállanáktavearbbat (Pajunen terminologijjas eará hállanáktavearbbat 'muut puheaktiverbit') leksikaliserejit lagamustá sierralágan metalingvistalaš daguid dego čuorvuma, oahpaheami, bagadallama, bivdima, gohččuma ja gáibideami. Dákkár vearbbat leat namahanvearbbat (*kutsua, rouvitella* 'gohčodit, gohčodit rovván'), čállin- ja lohkanvearbbat (*jäljentää, lukea* 'kopijastit, lohkat'), oahpahan- ja oahppanvearbbat (*neuvoa, opettaa, opiskella* 'rávvet, oahpahit, oahpahallat') ja bivdin-, gohččun- ja gáibidanvearbbat (*käskeä, pyytää, vaatia* 'gohččut, bivdit, gáibidit'). Dáin bivdin-, gohččun- ja gáibidanvearbbat leksikaliserejit bagadalli dágu, nappo nuppi oassálastái váikkuheaddji kausátivuoda. (Pajunen 2001: 352.) Mu dutkanmateriálas dán jovkui gullet 12 vearbba: *rávvet, nieiddastallat, doapmalahttit, bealuštit, sollet, jáget, jágestit, gaskkalduhttit, lonuhit sága, doamahit, doaivvuhit ja doaimmahit*. Vearbbat gávdnojit dutkanmateriálas 20 geardde: ovdagáldoalkagis guhtta geardde, gaskagáldoalkagis oktii ja manjegáldoalkagis 13 geardde.

Dutkanmateriálas gávdnojedje gohččun-, váikkuhan- ja oahpahanvearbbat. Dáin *rávvet* lea oahpahanvearba. Vearbbat ja dajaldagat, mat ovdanbuktet gohččuma ja váikkuheami, leat dutkanmateriálas 10: *nieiddastallat, doapmalahttit, doamahit, bealuštit, sollet, jágestit, jáget, gaskkalduhttit, lonuhit sága, doaimmahit* ja *geargat gaskii*. Pajunen (2001) ovdamearkkat dákkár vearbbain leat ovdamearkka dihte *komentaa, painostaa, patistaa* ja *viekoitella* ('kommanteret, átestit, gáhčahit, fillet') (Pajunen 2001: 357). Vearbbat *doapmalahttit, doamahit, jáget, jágestit* ja *doaimmahit* ovdanbuktet gohččuma. Dát

vearbbat gávdnojedje oktii Ivvár-Lemeha ja Beskke replihkaid oktavuodas baicce vearbba *doaimmahit*, mii gávdnui guktii. Vearba *doaimmahit* dárkkuha 'toimittaa johonkin, laittaa, toimittaa lehteä' (SSS s.v. *doaimmahit*), muhto ovdamearkkain Beske gohčču Heandaraga ja Ándde-Lemeha. Vearbbaid *jáget* ja *jágestit* oktavuodas sáhtášii jurddašit ahte olmmoš huššala vel giedaiguin, dego ovdamearkkas 130.

(129) – *Juogo leat oahppan learkkas váldit...Attes Heandarát dan boahtala, doaimmahii Beske ja doškkodii Heandarát oza.* (ÁL 1981: 198)

(130) *Ándde-Lemet vázzilii gámmár guvlui, muhto i ovehan guovlalit, ovdal go Ivvar-Lemet jágestii:– Mana, mana, i dat girdit goastta, juos don balat, ahte čalmmiide dat boahta.* (ÁL 1981: 22)

Vearbbat *nieiddastallat*, *bealuštit*, *sollet* ja *gaskkalduhttit* ja dajaldat *lonuhit sága* váikkuhit nuppi oassálastái. Vearba *sollet* mearkkaša, ahte hálli iská ráfohit háleštanskihpára (SSS s.v. *sollet*). Vearba *nieiddastallat* lea maiddáai váikkuhanvearba vaikko ovdanbuktá maiddáai láhttema (veardit Pajunen ovdamearkkaide *viekoitella*, *vikitellä* ja *vokotella*). Vearbbas *nieiddastallat* (LO s.v. *nieidâstâd'ât*) lea guokte mearkkašumi: nieida láhtte dego livčče ráves olmmoš dahje náitalanolmmoš dahje leaska láhtte dego livčče nuorra nieida. Ovdamearkka 132 konteavsttas vuosttas mearkkašumi lea dat rivttes. Vearba *gaskkalduhttit* govve, ahte nubbi olmmoš bisseha nubbi hállama ja hállagoahtá ieš, dego ovdamearkkas 133. Maiddáai vearba *doaivvuhit* gullá dán jovkui (134).

(131) *Mus lea jo gáffe, áiga lean jo lihkan. Váivi du álo, iskkai Anne sollet áhčis fuones miela.– Hih hii, guoli lean maid jo viežžan.* (ÁL 1981: 23)

(132) *Doppe gámmaris, hih, hih, hii... Gámmaris lea seanga, nieiddastalai Anne curbmenjálmmiin.* (ÁL 1981: 33)

(133) - *Ammal lea seamma válddiigo Máhtte dál, vai boahte jage. Henddo-Ella lea hávddis, ige čuožžil, vaikke i válddašii goassige, daikke jugašii oktatmano, gaskkalduhtii Heandarát eamidis.* (ÁL 1981: 118)

(134) - *Lihkku lehkos ja Ipmil buressivdnadus dudnuide, doaivvuhii Heandarát vuosttamuzžan lihku bárragoddai ja doškkodii stuorra čorpma Nilla hárdui.* (ÁL 1981: 8)

Dajaldat *lonuhit sága* gávdnui oktii. Dan livčče Pajunen (2001) vearbaklassifikašuvnna mielde sáhttán klassifiseret lonuhanvearbbaide, mat gullet oamasteami rievdanvearbbaid jovkui. Lonuhanvearbbat buktet ovdan guktui guvlui addima ruđalaš buhtadusa haga. Suomagiela *vaihtaa*-vearba ovdanbukta maiddá mearkkašumiid 'panna, asettaa ja luoda' ja dainna sáhtá maiddá ovdanbuktit lonuheami, mas dávvirin lonuhuvvo nuppi dávvira ('lonuhit dávvirin borramušdávveriid'). (Pajunen 2001: 267–279.) Ovdamearkkas 135 ii goit leat sáhka mastige dávvira molsumis, muhto hállamis eará áššis go ovdal lei sáhka. Danin leange klassifiseren dajaldaga hállanáktavearbbaide inge lonuhanvearbbaide. Lonuhanvearbbat gullet Pajunen mielde primára-A -vearbbaide. Hállanáktavearbbaide gohččun- ja váikkuheadjjivearbbaide ovdanbuktet dágu, mii váikkuha nubái (Pajunen 2001: 352). Dás Skáiddi Máhtte váikkuha olles ságastallamii, muhto maiddá ságastallanguimmiid mielladillái. Son lonuhii sága vai albmát ráfojit.

(135) – *Na mo guolli goddo? lonuhii Máhtte sága, go oinnii ahte doarru buolla áibbas uhcanis.* (ÁL 1981: 198)

4.5 Eará vearbbat

Eará vearbbaide lean čoaggán dakkár vearbbaid, mat eai gullan ovddit joavkkuide. Daidda gullet čuovvovaš vearbbat ja dajaldagat: *gullot, gullostit, gullat, háilidit, himpasaddat, duđđat, duđihit, lirskistit, beasihit, iskkastit, iskat gaskii, iskat veagal ja geargat gaskii*. Eará vearbbat leat 13 ja olles dutkanmateriálas dat leat 6 proseantta. Dat gávdnojit 26 geardde: 2 geardde ovdagáldoalkagis, 23 geardde manjegáldoalkagis ja 1 gaskagáldoalkagis.

Dutkanmateriála vearbbat *gullot, gullostit* ja *gullat* leat perkeptiivvearbbat. Perkeptiivvat gullet primára-B -vearbbaide ja daid sáhtá juohkit viđa vuolleluohkkái áiccuid (oaidnin, gullu, hádja, smáhka, dovdu) mielde. Perkeptiivvearbbat leksikaliserejit jogo áicinnávcca ('gulan ja oainnán bures'), áiccu ('gullat/oaidnit juoidá') dahje aktivitehta ('geahččat/guldalit juoidá'). (Pajunen 2001: 320–321.) Mu materiála golbma vearbba leksikaliserejit gullanáiccu. Dáin vearbbain lea perspektiivvalaš erohus eará dutkanmateriála vearbbaid ektui: vearbbat *gullat, gullot* ja *gullostit* buktet ovdan, ahte gii nu lea gullan gean nu hállamin ja replihkka refererejuvvo su bokte go eará vearbbat refererejit

replihkaid njuolga. Smihtten dutkanmateriála čoakkedettiin válldángo dáid vearbaid fárrui dán perspektiivva erohusa geažil. Ášši čielggai, go gávden Pajunen klassifikašuvnnas suomagielat ovdamearkkaid ja vearbajoavkku, man dát golbma vearbba ovdastit. Livččen sáhtán analyseret ovdamearkaláganiid infinitiivadáhphussan (136), muhto muhtun dáhpáhusain váillui infinitiivva (137). Vearba *gullot* gávdnui okto guktii ja njelljii infinitiivva oktavuodas. Vearba *gullostit* gávdnui njelljii okto ja oktii infinitiivva oktavuodas. Vearba *gullat* gávdnui guktii infinitiivva oktavuodas. Ovdamearkkas 138 Álehtta gullá muhtun jiena seavdnjodagas. Maŋŋá čielgá, ahte Beske dat lei suoládeamen Ándde-Lemeha lábbá. Oktiibuot perkeptiivvavearbbat gávdnodje 13 gearde dutkanmateriálas.

(136) – *Eai dal jo helvehis. Biddjet eret boahtaliid oidnosis, **gullui** Nilla **huikka-deamen**.* (ÁL 1981: 26)

(137) – *Hei, vuoi duon áhkkoroancci. De-t de vuot de bláb, bláb bláb lááá, **gullui** Nilla lovttas.* (ÁL 1981: 20)

(138) - *In ráskešii, muhto ferten, ovdalgo nealgai jáman. Du ferten goddit, **gulai** Álehtta vuot **jietnadeamen**.* (ÁL 1981: 86)

Vearbbat *duđdat*, *duđihit*, *háilidit*, *himpasaddat* ja *lirskistit* leat aktivitehtavearbbat. Pajunen (2001) mielde aktivitehtavearbbat leat primára-A -vearbaid dáhkuearbbaid vuollejoavku. Mánngat aktivitehtavearbbat leksikaliserejit doaibmama gos nu. Daid sáhtá juohkit vel unnit vuolleluohkáide ovdamearkka dihte dikšunvearbbaide, mat buktet ovdan čuožahaga (*hoitaa* 'dikšut', *huolehtia* 'fuolahit'), negatiivvalágan aktivitehta (*riehua* 'mielahuddat', *hurvitella* 'festet'), positiivvaláš dahje neutrála aktivitehta (*ahertaa* 'ealjáruššat', *rehkiä* 'rahčat') ja aktivitehta, mii buktá ovdan aktivitehta ja bohtosiid ruossalasvuoda (*hössöttää* 'duđdat', *nyhertää* 'guovzat'). (Pajunen 2001: 8–9, 164.) Mu materiálas gávdnodje vearbbat *duđdat* ja *duđihit* (139), mat ovddastit Pajunen juogus vearbaid, mat buktet ovdan aktivitehta ja bohtosiid ruossalasvuoda.

(139) – *Johan da! Máhttege ieš sáhtta čalmmidis bassat, **duđihii** Beske --* (ÁL 1981: 198)

Mu dutkanmateriála vearbbat *háilidit*, *himpasaddat* ja *lirskistit* ovddastit Pajunen vuollejuogus negatiivvaláš aktivitehtaid (gč. Pajunen 2001: 165). Vearba *himpasaddat* ii gávdnon sátnegirjjis (141). Sámi-suoma sátnegirjjis gávdnu *himpistit*-vearba (s.v. *himpistit*) ja dat mearkkaša gieibmi láhkai láhttema. Lean rehkenastán maiddái vearbba *lirskistit* dán jovkui (142). Vearbba mearkkašupmi ii gávdnon sátnegirjjiin, muhto jerren mearkkašumi Ruovttueatnan gielaide guovddážiis. Vearba mearkkaša 'gárvodeami sahtedohko ja lihadeami lirskebiktasiiguin'. Vearba lea seammasullasaš vearba go *limškkistit*. (Kaarina Vuolab e-poasta 24.1. 2011)

(140) – *Lihku cearki dás váldo, vai beassa ná ahte loil, loil loollogo, **háilidii** Nilla loktaravddas.* (ÁL 1981: 20)

(141) – *Fitnen, dál boađan, hih hii. Nu lea soma buolašija vázzit go lea soma. Hih hih hii. ige leat heahti i bađasge, **himpasattai** Anne ja doškkodii bađa ovddal ja mañil.* (ÁL 1981: 79)

(142) – *Bahasávvit eai duššiid hállan, Anne **lirskkistii** ja guosadii hoahpuiguin vuolas Deatnogátti, guosai geađgai, njuikii čuoččat ja duikudii:-Bahakasa ránes geađggit, čuoččilii, jorggihii geahččat ja guosai ođđasis.* (ÁL 1981: 67)

Vearba *beasihit* lea erenoamáš gáldocealkkavearba, danin go dat ovdanbuktá dábálaččat čuovvovaš mearkkašumiid: 1) juksat dahje vuoitit juoidá 2) beassat ovttá dilis nubbái ('geargat skuvllas') dahje vealtit, seastašuvvat juoga bargamis ('barggai buot amas dárbbas deaivvadit sin') 3) nákcet bargat juoidá ('Beasságo son boahhtit?') ja 4) dilli rievdá vahágis, soaitáhagas, bágguin, miela vuostá ('Sabet beasai juolggis') (SSS s.v. *beasihit*; MOT s.v. *päästä*). Ovdamearkka 143 konteavsttas *beasihit*-vearbba mearkkašupmi lea lagamustá 'dilli rievdan vahágis'. Pajunen vearbajuogu mielde dan sáhttášii klassifiseret ovttá saját rievdanvearban, muhto maiddái dynamálaš lihkestatvearban (gč. Pajunen 2001: 120, 126, 183–184). Dynamálaš lihkestaga dagaha juoga sivva ja dan lihkestaga sivva ii álot čielgga. Ovttá saját rievdanvearbbat ovdanbuktet earret eará leahkkaseami, giddaneami ja luovvaneami. (Pajunen 2001: 172, 220.) Konteavstta mielde Áslat ribaha sániid njálmmistis dađe eanet dajakeahtá daid. Ovttá saját rievdanvearbbat gullet primára-A -vearbaide (Pajunen 2001: 7–8).

(143) – *Dalle lea niidenáigi, **beasihii** Áslagis seammas.* (ÁL 1981:94)

Dutkanmateriálas leat maiddái njeallje dáhpáhusa, maid lei váttis klassifiseret, namalassii *iskat veagal, iskat gaskii, iskastit* ja *geargat gaskii*. Lean dábálaččat klassifiseren *iskat*-vearbaráidduid aitosaš refererenvearba mearkkašumi mielde. Ovdamearkkain 144 ja 145 ii leat aitosaš refererenvearba. Konteavstta mielde ovdamearkka 145 sáhtta dulkot ellipsan. Álehtta lea vehá ovdalaš dadjan guktii jo measta seamma sániiguin (vearbbat *hoahkat* ja *láhttestit*). Danin sáhtášii jurddašit, ahte aitosaš refererenvearba lea gáhččan eret. Sihke *hoahkat* ja *láhttestit* -vearbbat ovddastit hállanvearbbaid affirmatiivvaid. Ovdamearkka 146 sáhtta maiddái dulkot ellipsadáhpáhusan danin go Álehtta lea ovdalasse iskan dadjat Heandarahkii “ihan jápmin gal leat geasage illudanášši” (Guttorm 1980: 119). Nuppe dáfus buot *iskat*-vearba dáhpáhusaid livčče sáhtán klassifiseret kognišuvdnavearban (gč. Pajunen 2001: 318). Suomagielas nákcenvearbbat gávdnojit eanemusat infinitiivvaid oktavuodas. (Pajunen 2001: 314) Ellipsalágan dáhpáhus lea maiddái dajaldat *geargat gaskii*. Ovdamearkkas 147 sáhtášii jurddašaddat, ahte vearba *dadjat* lea báhcan eret. Dajaldat *geargat gaskii* livčče sáhtán klassifiseret hállanáktavearbbaide dego lean klassifiseren vearba *gaskkalduhttit*. Mielastan dajaldat *geargat gaskii* lea goit eanet seammalágan dáhpáhus *iskat gaskii*, danin go sáhtta jurddašit, ahte guktuin váilu áitosaš gáldocealkkavearba.

(144) – *Čakča ramadat biege..., **iskkai** vel **veagal** alcces, muhto liikka son čuoččas-tii soage duohkai.* (ÁL 1981: 85)

(145) – *Leabat dal dušše nissonolbmot, **iskkai** Anne **gaskii**.* (ÁL 1981: 119)

(146) – *Geasa? **iskkastii** Álehtta vel jallas láhkai.* (ÁL 1981: 179)

(147) *Beske áiggui vel joatkit, muhto Anne **gearggai gaskii**: – Áigahan dat juo gimai, dálvit. Muhto mun gal oron muitimin, ahte i Susanna mainnage njuoska livskkuin sihkkon gusa bađa.* (ÁL 1981: 39)

4.6 Bálddalastojuvvon vearbbat

Dutkanmateriálas gávdnojedje 42 dáhpáhusa, main gáldocealkkavearbbat leat bálddalastojuvvon. Lean analyseren gáldocealkkavearbbaid iešguđet vearbajoavkkuide ja gieda-

hallan daid mearkkašumiid vearbajoavkkuid buohta. Háliidan goit buktit ovdan čoahk-
káigeasu bálddalastojuvvon dáhpáhusain.

Bálddalaston vearbba lean meroštallan nu, ahte dat ferte gávdnot gaskagáldocekagis ja
dat lea bálddalastojuvvon jogo bálddalastin konjukšuvnnain *ja* (148) dahje rihkkuin
(149). In nappo leat váldán vuhtii mañnegáldocekagiid, danin go doppe lea mánggii
replihka mañná maiddá golváduš, maid eará hálli vel dahkká dan lassin, ahte dadja
juoidá.

(148) - *Vai Álehtas šattai maid juo hárbmaluvvan áhkku, Anne mielas, láhttestii
Beske ja modjosii: -In mun gal imaštala Álehta, duokkar gal gollebealat bik-
ši. (ÁL 1981: 182)*

(149) - *Gáre-Vulle-Biehtara, hoahkalii Beske, čujuhii Ivvar-Lemet gontor uvssa
guoras čuožžu olbma: Gáre-Vulle-Biehtar, beallalas gápmagat ja suohpan
giedas. Dál lea áiddo Ivvar-Lemet uksagaskkas. (ÁL 1981: 152)*

Bálddalastojuvvon dáhpáhusat leat dutkanmateriálas 42 ja dábálaččat sierra vearbbat
gávdnojit dušše oktii. Vearbbat *láhttestit* (6 geardde) ja *hoahkalit* (2 geardde) leat
spiehkastagat, danin go dat gávdnojedje eanet go oktii. Eará vearbbat leat 34. Bálddalas-
ton vearbain ja dajaldagain hállanvearbaide gullet 19 (*láhttestit, dadjalastit, dadjat,
hoahkalit, hoahkalastit, huikit, garrudit, hupmat, jearrat, vuovgit, surgat, stellet sániid,
válljet sániid, heivehallat, doamihit (dadjat), jearralit, jearahit, joatkit ja rágadit*), lih-
kastatvearbaide 10 (*njuiket, fieradit, časkkestit, doamihit (ovddal) čohkánit, čujuhit,
gággasit, vileštit, jorggáhallat ja borrat algñaid*), fysiologalaš vearbaide golbma (*čai-
bmat, modjosit ja reaškit*) ja psykologalaš vearbaide golbma (*jurdilit, jorrat mielas ja
dieđuhuddat*).

Dábálaččat bálddalaston dáhpáhusain nubbi vearba lea hállanvearba (149), muhto
spiehkastatge gávdnui. Ovdamearkkas 47 lihkanvearbbat *vileštit* ja *jorggáhallat* leat
bálddalastojuvvon. Ovdamearkkas 150 lea bálddalastojuvvon joba golbma vearbba.
Ovdamearkka 39 in goit leat analyseren golmma vearbba bálddalastojuvvon dáhpáhus-
san, danin go mu mielas vearba *bálkestit* govve, maid hálli bargá, iige dat laktas rep-
lihkkii nugo vearbbat *hoahkalastit* ja *čohkánit*. Maiddá vearbba *čohkánit* sáhtta analy-

seret govvádussan, muhto dat lea replihka balddas ja danin lean analyseren dan gáldo-cealkkavearban.

- (150) *Maŋažassii ciekkaí njálbmai rohkos, maid son iditeahket **humai** vuollegis jienain, **válljii** čáppa sániid ja **stellii** suopmanii uhccanaš nuohta, nu mo báhppa lávii rohkos áigge. – Vuoi buorit hánnojojokalaččat – (ÁL 1981: 137)*

4.7 Mihtilmas gáldocekka romáanas *Árbeeatnan luohiti*

Dutkanmateriála 215 vearbba 130 gávdno dutkanmateriálas oktii. Oktiibuot vearbbat gávdnojit 696 geardde: 160 geardde ovdagáldocekka, 48 geardde gaskagáldocekka ja 490 geardde maŋnegáldocekka. Vearbbat, mat gávdnojedje oktii dutkanmateriálas, gávdnojedje 84 geardde maŋnegáldocekka. Orru leamen nu, ahte *Árbeeatnan luohiti* -romána mihtilmas gáldocekka vearbba gávdno dutkanmateriálas oktii ja gáldocekkatippa lea dábálaččat maŋnegáldocekka. Lean hutkkan *huikit*-vearbain ovdamearkkaid 153–155 gáldocekkatippain vuolábeallái.

- (151) *Áslat **huikkii**: – Máhtte, boađe deikke!*
 (152) *–Máhtte! **huikkii** Áslat –Boađe deikke!*
 (153) *–Máhtte, boađe deikke! **huikkii** Áslat.*

Mihtilmas vearbatiippa romáanas *Árbeeatnan luohiti* lea hállanvearba. Iešguđetlágan hállanvearbbat gávdnojedje olles materiálas 137 ja dábálaččat dat gávdnojedje maŋnegáldocekka. Hállanvearba lea dábálaččat affirmatiivva ja dat bohtá das go hállanvearbbat *láhttestit*, *dadjat*, *dadjalastit* ja *hoahkalit* gávdnojedje ollu (tabealla 3). Eará hállanvearbbat, mat gávdnojedje ollu, leat ii-affirmatiivvearba *jearralit* ja hállanvuohkevearbbat *huikkádit* ja *huikit*. Eará hállanvuohkevearbbat gávdnojedje vuollái 11 geardde.

TABEALLA 3. Eanemusat gávdnon hállanvearbbat

vearba	gallii gávdno
<i>láhttestit</i>	95
<i>jearralit</i>	47
<i>huikkádit</i>	38
<i>dadjat</i>	35
<i>dadjalastit</i>	31
<i>hoahkalit</i>	26
<i>huikit</i>	18

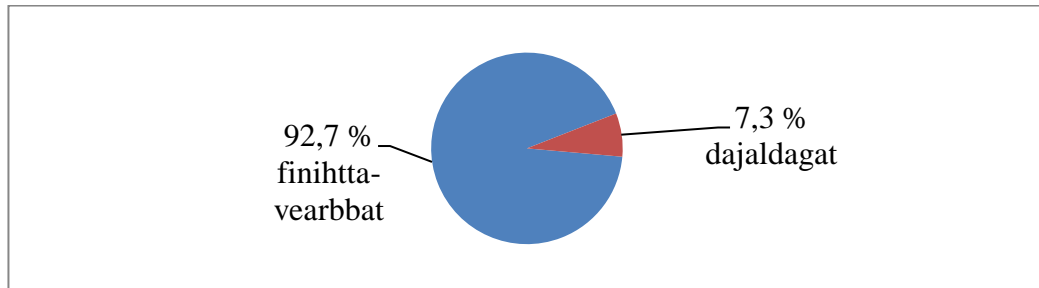
Tabeallas 4 oidno, ahte eará vearbajoavkkuin eanemusat gávdnojedje vearbbat *jurdilít* (psykologalaš vearbba), *čai bmat* (fysiologalaš vearba) ja *gullot* (eará vearbbat). Dutkanmateriála iešguđege lihkastatvearba gávdnui dušše oktii, dego vearba *vileštit*.

TABEALLA 4. Eará vearbajoavkkuid eanemusat gávdnon vearbbat

vearba	gallii gávdno
<i>jurdilít</i>	12
<i>čai bmat</i>	5
<i>gullot</i>	6
<i>vileštit</i>	1

Govus 10 čájeha dutkanmateriála juohkáseami finihttavearbbaide ja dajaldagaide. Materiála 215 vearbba dajaldagat leat 17 (7,3 % olles materiálas), dego *geargat gaskii*, *báhčit millii* ja *borrat algnaid*. Eará dutkanmateriála dáhpáhusat leat finihttavearbbat (nappo 92,7 % olles materiálas). Dutkanmateriála vearbain stuorámus oassi lea suorggiduvvon (dego *hoahkalit*, *dadjalastit* ja *cavgestit*). Suorggiduvvon vearbaid meari in leat čielggadan kvantitatiivvalaččat, muhto vearbalistu geahčadettiin suorggádusaid stuorra mearri guohcá čalbmái. Fuomášahtti lea, ahte *-stit*-suorgásiin suorggiduvvon vearbbat leat oalle ollu vuodđovearbbaid ektui. Ovdamearkka dihte vearba *dadjat* gávdno 35 geardde go suorggiduvvon vearba *láhttestit* 95 geardde (vrd. Saraste *sanoa*-vearba). Deminutiivasuorgásat *-stit* ja *-lit* leat oalle dábálaččat (ovdamearkka dihte

vearbbat *jearralit* ja *hoahkalit*) addet verbii lassemearkkašumi vehá (Nickel 1994: 224, 256, 259).

GOVUS 10. Dutkanmateriála juohkáseapmi finihttavearbbaide ja dajaldagaide

5 LOAHPAHUS

Lean dán barggus dutkan gáldoalkkavearbbaid, maid lean čoaggán Eino Guttorm románas *Árbeaetan luohiti*. Lean guorahallan makkár iešguđetlágan vearbbat gáldoalkagiin leat ja olugo dat gávdnojit? Dasa lassin lean guorahallan, makkár vearbbat leat mihtilmasat gáldoalkagiidda ja makkár gáldoalkkatiippain dat gávdnojit.

Dutkanmateriálas leat 215 dáhpáhusa ja dain 17 leat dajaldagat. Loahpat leat finihtta-vearbbat. Lean juohkán dutkanmateriála semanttiikalaš iešvuodaid mielde Anneli Pajunen (2001) vearbaklassifikašuvnna vuodul. Iežan vearbaklassifikašuvnna hábmemis lean geavahan veahkkin maiddái Merita Saraste (2004) ja Elina Kemi (2008) pro gradu –dutkanmušaid, danin go Sarastes lea anolaš čoavddus Pajunen tearbmabadjálasvuhtii ja Kemis geavatlaš hállanvearbbaid vuollejuohku.

Dutkanmateriála dáhpáhusain 129 gávdno materiálas dušše oktii ja 84 geardde dat gávdnojedje mañnegáldoalkagis. Oktiibuot vearbbat gávdnojit 698 geardde: 160 geardde ovdagáldoalkagis, 46 geardde gaskagáldoalkagis ja 491 geardde mañnegáldoalkagis. Orru leamen, ahte románas *Árbeaetan luohiti* dábáleamos gáldoalkkatiippa lea mañnegáldoalkka.

Mu vearbaklassifikašuvnna stuorimus joavku lea hállanvearbbat (63,7 %), nubbin stuorimus joavku lea psykologalaš vearbbat (14,4 %), goalmádin stuorimus lea fysiologalaš vearbbat (8,3 %), njealjádin stuorimus lea lihkastatvearbbat (7,4 %) ja unnimus joavku lea eará vearbbat (6 %) (govus 6). Hállanvearbbaid vuollejoavkkuin stuorimus lea hállanvuohkevearbbat (47,1 %). Eará joavkkut leat affirmatiivvalaš vearbbat (27,5 %), ii-affirmatiivvalaš vearbbat (17,4 %) ja hállanáktavearbbat (7,9 %) (govus 8). Hállanvearbbat gávdnojedje oktiibuot 558 geardde, ja dat lea stuorimus joavku vearbameari ja gávdnoma mielde. Orru leamenge, ahte mihtilmas vearbatiipa románas *Árbeaetan luohiti* lea hállanvearba (137 olles materiálas) ja dábálaččat dat gávdno mañnegáldoalkagis. Dutkanmateriála hállanvearbbain eanemusat gávdnon vearbbat gullet affirmatiivvalaš vearbbaide ja dat bohtá das go hállanvearbbat *láhttestit*, *dadjat*, *dadjalastit* ja *hoahkalit* gávdnojedje ollu gerddiid (tabealla 3).

Dábálaččat dutkanmateriála gáldoalkagiin lei dušše okta gáldoalkkavearba, muhto 42 dáhpáhusas gáldoalkkavearbbat leat eanet go okta. Vearbbat leat bálddalastojuvvon 42 geardde ja dain hállanvearbbat leat 19, lihkastatvearbbat 11, fysiologalaš vearbbat golbma ja psykologalaš vearbbat golbma. Iešgudetlágan bálddalastojuvvon vearbbat leat 36. Dábálaččat bálddalaston dáhpáhusain nubbi vearba lea hállanvearba. Ovtta cealkagis gávdnui golbma bálddalastojuvvon vearbba, muhto mihtilmasat bálddalastojuvvon dáhpáhusain leat guokte vearbba.

Dutkanmateriála vearbain stuorámuš oassi lea suorggiduvvon (dego *hoahkalit*, *dadjalastit* ja *cavgestit*). Dán bohtosa in leat čielggadan kvantitatiivalaččat, muhto dat čuohcá čalbmái dutkanmateriála geahčadettiin. Suorggiduvvon vearbaid giedáhaladettiin ilbme váttisvuodát. Pajunen vearbaklassifikašuvdna lea ráhkaduvvon suomagiela iešvuodaid mielde ja dat ii váldde vuhtii sámeigiela rikkis suorggidanvejolašvuodaid. Ovdamearkka dihte vearbbat *hállalit*, *humadit*, *háladit* ja *dadjalit* govvejit jogo hállama johtil- dahje hiđisvuoda. Danin daid livčče Pajunen teoriija mielde galgan analyseret hállanvuohkevearbbaide, muhto suomagiela málle mielde vearbbat *hállat* ja *dadjat* gullet affirmatiivvaide, mat deattuhit dajaldaga informašuvnna. Analyserejin *hállat* ja *dadjat* -vearbaid suorggádusaid affirmatiivvaide Pajunen málle mielde. Maiddá Pajunen hállanvearbaid juohku 'hállan- ja dadjanvearbbaide' ii heiven njulgestaga sámeigiela hállanvearbbaide, danin go sámeielas hállanvearbaid earuheapmi guovtti iešgudet jovkui ii oro leamen geavatraš čoavddus. Maiddá Elina Kemi lea iežas pro gradu – dutkamušas garván dán juogu.

Dutkkadettiin rahčen maiddá romána riektačállima stáđismeahtunvuodain. Romána gáldoalkagat eai lean merkejuvvon seamma čielgasit go suomagielas (ovdamearkka dihte gaskamearkkat). Danin mánggaid dáhpáhusaid galggai analyseret konteavstta mielde. Muhtun veardde váttisvuodaid dagahii maiddá dat, ahte buot vearbaid mearkašumit eai gávdnon sátnegirjjiin. Gártenge dorvvastit dákkár dáhpáhusaid buohta Ruovttueatnan gielaide dutkanguovddáža sámeigiela ossodahkii.

Boahttevuodas livččii miellagiddevaš dutkat, man olu suorggiduvvon vearbbat leat vuodđovearbaid ektui ja makkár suorgásat suorggiduvvon vearbain leat. Dasa lassin livččii miellagiddevaš čoavdit, mo suorggiduvvon vearbbat heivešedje Pajunen teoriija-

rápmii logalaččat. Dasa lassin livččii maiddái miellagiddevaš guorahallat, makkár vearbbat gávdnojit dávjjimusat čáppagirjjálašvuodas ja makkár vearbbat áššeteavsttas. Sáhtášii maiddái guorahallat maiddái, leago jorgaluvvon teavsttaid ja sámás čállojuvvon teavsttaid vearbbain erohusat.

DUTKANMATERIÁLA

ÁL= Guttorm, Eino 1981: Árbeeatnan luohiti. Kárášjohka: Jár'galead'dji Á/s.

GÁLDUT

Austin, J. L. 1995: How to do things with words. The william James Lectures delivered at Harvard University in 1955. Second edition. New York: Oxford.

Čállinrávagirji 2003 = Sámegikki giellaossodat & Sámedikki oahpahuossodat. Čállinrávagirji. Oažžumis: http://www.skolenettet.no/moduler/templates/Module_Article.aspx?id=29752&epslanguage=NO (Čujuhanbeaivi 12.3. 2009)

Gaski, Harald 1991: Sámi girjjálašvuoda birra – *Čállli giehta ollá guhkás. Sámi girjjálašvuoda birra*. Ohcejohka: Girjegiisá.

Kulkuri 3 2005 = Anu Haviala, Elisa Helin, Ulla Ilomäki-Keisala, Minna Katajamäki & Marjo Siter, Marjo: Kulkuri 3. Äidinkieli ja kirjallisuus. Helsinki: WSOY.

Kulkuri 4 2007 = Anu Haviala, Elisa Helin, Ulla Ilomäki-Keisala, Minna Katajamäki & Marjo Siter, Marjo: Kulkuri 4. Äidinkieli ja kirjallisuus. Helsinki: WSOY.

Kulkuri 5 2007 = Anu Haviala, Elisa Helin, Ulla Ilomäki-Keisala, Minna Katajamäki & Marjo Siter, Marjo: Kulkuri 5. Äidinkieli ja kirjallisuus. Helsinki: WSOY.

Kulkuri 6 2008 = Anu Haviala, Elisa Helin, Ulla Ilomäki-Keisala, Minna Katajamäki & Marjo Siter, Marjo: Kulkuri 6. Äidinkieli ja kirjallisuus. Helsinki: WSOY.

Heikkinen, Vesa 1996: Sininen viiva. Implisiittinen ideologisuus tekstien merkityskijänä. Lisensiaatintutkimus. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen ja logopedian laitos.

Helander, Nils Øivind 2001: Ii das šat murrui iige báktái. Davvisámegiela illatiiva geavaheapmi. Guovdageaidnu: Sámi instituhtta

ISK 2004= Auli Hakulinen, Maria Vilku, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen & Irja Alho: Iso Suomen kielioppi. Suomalaisen kirjallisuuden Seuran toimituksia 950. Helsinki: SKS.

Itkonen, Erkki 1966: Kieli ja sen tutkimus. Helsinki: Werner Söderström osakeyhtiö.

Kalliokoski, Jyrki 2005: Referointi ja moniäänisyys kielenkäytön ilmiöinä. – *Referointi ja moniäänisyys* (toim. Markku Haakana ja Jyrki Kalliokoski). 9–43. Helsinki: SKS. Helsinki: Finn Lectura.

- Kangasniemi, Heikki 1997: Sana, merkitys, maailma. Katsaus leksikaalisen semantiikan perusteisiin. Helsinki: Finn lectura.
- Kemi, Elina 2008: Referointiverbit nais- ja miesurheilijoiden johtolauseissa yleisurheilun MM-kisoissa 2005: Pro gradu -työ. Oulun yliopiston suomen kielen laitos.
- Koivisto, Vesa 1991: Suomen verbikantaisten UtU-verbijohdosten semantiikkaa. Helsinki: SKS.
- Koski, Mauno 1992: Erilaisia metaforia – *Metafora. Ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin*. (Toim. Lauri Harvilahti, Jyrki Kalliokoski, Urpo Nikanne ja Tiina Onikki). s. 13–32. Helsinki: SKS.
- Kotus 2011: Lainausmerkit. Oažžumis: <http://www.kotus.fi/index.phtml?s=4293#Lainausmerkitjasuoralainaus> (Čujuhanbeaivi 1.5.2011)
- Kuokkanen, Rauna 1998: Čáŋa gillii!1. Sámi girjjálašvuohta-Saamelainen kirjallisuus-Samisk litteratur. Ohcejohka: Sámiráđđi.
- Lapinkirjailijat = Lappilaisia ja saamelaisia kirjailijoita. Oažžumis: <http://lapinkirjailijat.rovaniemi.fi/einogutto.htm>; <http://lapinkirjailijat.rovaniemi.fi/eigutteokset.htm> (Čujuhanbeaivi 5.1.2010)
- Leino, Pentti 1993: Polysemia – kielen moniselitteisyys. Suomen kielen kognitiivista kielioppia 1. Kieli 7. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Lehtola, Veli-Pekka 1995: Saamelaiskirjallisuus vanhan ja uuden risteyksessä. – *Marginalia ja kirjallisuus. Ääniä suomalaisen kirjallisuuden reunoilta*. (Toim. Matti Savolainen). s. 36-92. Helsinki: SKS.
- Leiwo, Matti, Luukka, Minna-Riitta & Nikula, Tarja 1992: Pragmatiikan ja retoriikan perusteita. Viestintätieteiden laitoksen julkaisuja 8. Jyväskylän yliopisto.
- LO = Nielsen, Konrad & Nesheim, Asbjørn 1979: *Lappisk (samisk) ordbok I-V*. 1.opplag 1932-1962, 2.opplag 1979. Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Serie B: Skifter. XVII 1–3. Oslo
- Magga, Ole Henrik 1980: *Giellaoahppa. Jietna-, hápme- ja cealkkaoahppa oanehaččat čilgejuvvon*. Dieđut 3/1980. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta.
- : Davvisámi čállinvuohki. Čállinvuohkebargu 1973 rájis. – *Giella. dutkan, dikšun ja oahpaheapmi*. s. 42-67. Dieđut 2/1985. Guovdageidnu: Sámi Instituhtta.
- MOT= Kielitoimiston sanakirja 2.0. Oažžumis Oulu universitehta girjerádjosa fierpmádagas adreassas: <http://mot.kielikone.fi.pc124152 oulu.fi:8080/mot/>

OUYO/netmot.exe (Čjuhanbeaivi 5.1.2011)

- Nickel, Klaus Peter 1994: Samisk grammatikk. 2.opplag. Kárášjohka: Davvi girji o.s.
- Nielsen Konrad & Nesheim, Asbjørn 1979: Lappisk (samisk) ordbok – Lapp dictionary. V. Institutet for sammenlignende kulturforskning. Serie B: Skifter. XVII₅. Oslo
- Niemikorpi, Antero 1991: Suomen kielen sanaston dynamiikkaa. Acta Wasaensia No 26. Kielitiede 2. Vaasan yliopisto.
- Pajunen, Anneli 1988: Verbien leksikaalinen kuvaus. Publications of the Department of General Linguistics No.18. University of Helsinki.
- Pajunen, Anneli 2001: Argumenttirakenne. Asiantilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä. Helsinki: SKS.
- Pope, Kirsten & Sárá; Máret 1996: Eatnigiella – giellaoahpu váldogirji. Kárášjohka: Davvi girji os.
- Salo, Leena 1991: Referointi pääkirjoituksissa: johtolauseiden kielellisten piirteiden analyysia Helsingin Sanomien pääkirjoituksissa. Pro gradu -työ. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Sammallahti, Pekka 1989: Sámi-suoma sátnegirji. Saamelais-suomalainen sanakirja. Ohcejohka: Jorgaleaddji Oy.
- 1993: Sámi-suoma-sámi sátnegirji. Saamelais-suomalais-saamelainen sanakirja. Ohcejohka: Girjegiisá Oy.
- 2005a: Láidehus sámegiela cealkkaoahpa dutkamii. Kárášjohka: Davvi girji.
- 2005b: Jietnadatahpa. Kursamateriála. Oulu: Giellagas-instituhtta.
- 2007: Gielladutkama terminologiiija. Kárášjohka: Davvi girji.
- Saraste, Merita 2004: Tunteellinen täti ja uusi poika. Johtolauseverbien sukupuolistereotypiat Risto Räppääjä -teoksissa. Pro gradu -työ. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen ja logopedian laitos.
- Saukkonen, Pauli 1984: Mistä tyyli syntyy? Porvoo: WSOY.
- Vilkuna, Maria 1996: Suomen lauseopin perusteet. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 90. Helsinki: Edita.
- Vuolab, Kerttu 1995: Riggodagaid botnihis gáldu – máidnasiid mearihis mearkkašupmi - *cafe Boddu. Essayčoakkaldat 2.* (Doaim. Harald Gaski ja John Trygve Solbakk) s. 23-35. Kárášjohka: Davvi girji os.

Ylikoski, Jussi 2009: Nákkosdilálašvuoda álggahansáhkavuorru Oulu universitehtas 20.njukčamánu 2009. Oažžumis: http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/ylikoski2_2009.pdf (Čujuhanbeaivi 30.12.2010)

ČUOVUS 1: Tearbmalistu

affirmatiivvalaš veabbat Pajunen mielde hállanáktavearbaid (dán dutkamušas hállanvearbbat) vuollejoavku, su. affirmatiivinen sanomisverbi, gč. 4.4

árvoštallit Pajunen mielde hállanáktavearbaid (dán dutkamušas hállanvearbbat) vuollejoavku, su. arvioivat, gč. 4.4

áššedilli iešvuodat, maiguin ovdamearkka dihte Pajunen klassifisere vearbaid, su. asiaintila

áššedilletiipa Pajunen mielde dilli, dahku ja dáhpáhus leat semánttalaš áššedilletiipat dahjege verbálatiipat

bagadallit Pajunen mielde hállanáktavearbaid (dán dutkamušas hállanvearbbat) vuollejoavku, su. ohjaavat, gč. 4.4

čatnaseaddjit Pajunen mielde hállanáktavearbaid (dán dutkamušas hállanvearbbat) vuollejoavku, su. sitoutuvat, gč. 4.4

diehtoargumeanta iešvuohta ahte sátni sirdá dieđu, ovdamearkka dihte jietnadanvearbbat eai sirdde gáldocealkagiid oktavuodas dieđu muhto baicce leksikaliserejit jiena

eahpenjuolgo ovdanbuktin dahje eahpenjuolgo refereren dárkkuha nuppi olbmo hállama refererema nu ahte dat lea vuodjuduvvon muitaleaddji tekstii, dat lea muitaleaddji dulkoma boađus, gč. 1.2

fysiologalaš vearbbat leksikaliserejit proseassaid, diliid ja riev dama, mat laktásit rupmašii ja fysalaš hápmái, dáidda gullet omd. čierunvearbbat, gč. 4.2

gaskagáldocealkka gáldocealkka, mii lea replihka guktuid bealde, nappo ovdda- ja maŋábealde, gč. 2.1

gáldocealkka lea replihka ovdda- dahje maŋábealde dahje gasku, muitala gii dadjá replihka ja mo hálli dan dadjá (su. johtolause) gč. 2.1

gáldodajaldat geavahuvvo gáldocealkaga synonyman, erohussan lea ahte gáldodajaldat ii dárbbáš leat olles cealkka

hállanáktavearbbat dán dutkamušas hállanvearbaid vuollejoavku, Pajunen gohčoda guokte luohká, namalassii hállanvearbaid oaiveluohká ja dan vuolleluohká, dáinna tearpmain

hállánvuohkevearbbat govvejit mo olmmoš hállá, omd. biškut, gč. 4.4.1

ii-affirmatiivvalaš vearbbat Pajunen mielde hállanáktavearbaid (dán dutkamušas hállanvearbbat) vuollejoavku, su. ei-affirmatiivinen sanomisverbi, gč. 4.4

illokušvdna Austin juohká vearbbaid njeljiin dásiin, okta lea dát, gč. 2.3, su. illokuutio

lihkadatimitatiiva leksikalisere jienamaid orut dahje dávvira lihkadeapmi dagaha dahje maid sáhtta dulkot dákkár jietnan, su. liikeimitatiivi, gč. 4.4.1

lihkastatvearbbat leksikaliserejit lihkastaga, sáhtta juohkit lokomotionálaš dahje orientálaš riev dama mielde, gč. 4.1

lokušvdna Austin juohká vearbbaid njeljiin dásiin, okta lea dát, gč. 2.3, su. lokaatio

njuolggo ovdanbuktin dárkkuha nuppi olbmo hállama refererema njuolggo sitáhtan, su. suora esitys, sámegiela čállinrávvagiin njuolggo ovdanbuktima lassin geavahit tearpmaid njuolggo gohččun, njuolggo čuorvun ja njuolggo gažaldat, njuolggo ovdanbuktin ovddasta muitalancealkaga, gč. 1.2 ja 2.2

njuolggo gohččun sámegiela čállinrávvagiin njuolggo ovdanbuktima lassin geavahit tearpmaid njuolggo gohččun, njuolggo čuorvun ja njuolggo gažaldat, njuolggo gohččun ovddasta gohččuncealkaga, dan lohpii biddjojuvvo rihkku, gč. 2.2

njuolggo čuorvun sámegiela čállinrávvagiin njuolggo ovdanbuktima lassin geavahit tearpmaid njuolggo gohččun, njuolggo čuorvun ja njuolggo gažaldat, njuolggo čuorvun ovddasta čuorvuncealkaga, dan lohpii biddjojuvvo čuorvvasmearka, gč. 2.2

njuolggo gažaldat sámegiela čállinrávvagiin njuolggo ovdanbuktima lassin geavahit tearpmaid njuolggo gohččun, njuolggo čuorvun ja njuolggo gažaldat, njuolggo gažaldat ovddasta jearrancealkaga, dan lohpii biddjojuvvo gažaldatmearka, gč. 2.2

mañnegáldoalkka gáldoalkka, mii lea replihka mañábealde (su. jälkijohtolause), gč. 2.1

njuolggosubjeakta vearbba subjeakta mii lea čielgasit oidnosis (su. ilmisubjekti)

olggosbuktit Pajunen mielde hállanáktavearbbaid (dán dutkamušas hállanvearbbat) vuollejoavku, su. arvioivat, gč. 4.4

ovdanbuktit Pajunen mielde hállanáktavearbbaid (dán dutkamušas hállanvearbbat) vuollejoavku, su. ilmaisevat, gč. 4.4

perkepšuvdnavearbbat leksikaliserejit áicinnávcca, áiccu dahje aktivitehta, su. perkeptioverbi, gč. 4.5

psykologalaš vearbbat juohkásit emošvdna- ja kognišuvdnavearbbaid, kognišuvdnavearbbat ovdanbuktet omd. smiehttama go fas emošuvdnavearbbat leksikaliserejit dovdduid, gč. 4.3

primára A -vearbbat ovdanbuktet dáhpáhusa, dagu, lihkastaga ja dili, gč. 2.2

primára B -vearbbat leat psykologalaš vearbbat, perkepšuvdnavearbbat ja hállanáktavearbbat (dán dutkamušas hállanvearbbat), gč. 2.2

perlokušuvdna Austin juohká vearbbaid njeljjiin dásiin, okta lea dát, gč. 2.3, su. perlokuutio

performatiivvat Pajunen mielde hállanáktavearbbaid (dán dutkamušas hállanvearbbat) vuollejoavku, su. performatiivi, gč. 4.4

replihkka dán dutkamušas tearpma mainna garvván sámegiela čállinrávvagiid mánggaid tearpmaid (njuolggo ovdanbuktin, njuolggo čuorvun, njuolggo gažaldat, njuolggo gohččun)

ČUOVUS 2: Eret báhcan materiála

(154) <i>Vázzimis oidnui, ahte buorrebeaivve sávvammat ledje guhkkín: - Mánu viežžat Biret Ellii, mánu. (ÁL 1981: 42)</i>
(155) <i>Álo seamma sánit: Go lean šaddan máanna salas vuolgit, gaskan barggu guovttegávdnai, i báhkacan gáibadus, eaige galgga čázetjalostagat nohkat Skádjanjárgga juovvabálgáide. (ÁL 1981: 47)</i>
(156) <i>Álgnos vuos váraid fiinna jienain:-Amma livččen mun buorre áhčči juos in livčče ná baha? (ÁL 1981: 84)</i>
(157) <i>- Vuoi beargalat. O-o-o helvet... Mo biruid lea ná geavvan, ledje Máhte sánit, mat skájihedje ovddimus eatni seangga bajil, vaikke daid sadjai lei gullat Áhččemin rohkos. (ÁL 1981: 102)</i>
(158) <i>Maidbat Biret-Gutnel???Mobat Biret-Elle? Naba mo earrasat? Ja mo ja mi, jearahallan bođii njálmmis goas moji čáda, goas njeaccu jearralii. (ÁL 1981: 161)</i>

ČUOVUS 3: Vearbaklassifikašuvdna

hállanvearbbat	psykologalaš vearbbat	fysiologalaš vearbbat	lihkastat vearbbat	eará vearbbat
gč. čuovus 4	báhčit millii boahit millii čuodjat dádjut diehtit doaivut dieđuhuddat eahpidit finadit jurdagis finadit mielas gaskit guojadit guojihit hárdidit headástuvvat heahtáduddat imaštallan jeđđedaddat jeđđedit jeđđestit jorrat mielas jurddašaddat jurddašit jurdilit movttiidit muitit muittástallat nivssihit smiehttat suhthit suhttat	čuibmat čaimmihastit čaimmihit čierostuddat čierrut gávastit himáhallas himihit moddjestit modjosit nihlistit reaškit reaškkihit skutnjat snuđđut šiedahit šuoškihit šuoškestit	borrat algnáid curpmohallas časkkestit čájehit čohkánit čuskestit doamihit ovddal faŋuhit fieradit gággasit geiget baksamiid jorggáhallat mulggastit njuiket vileštit	beasihit duđđat duđihit geargat gaskii gullat gullostit gullot háilidit himpasaddat iskat gaskii iskat veagal iskkastit lirskistit

ČUOVUS 4: Hállanvearbbat

hállanvuohkevearbbat		affirmatiivvat	ii-affirmatiivvat	hállanáktavearbbat
bajidit eallima	savkalastit	álggahit	árvvohuššat	bealuštit
bažirdit	savkalit	árvaladdat	bahádaddat	doaimmahit
bealkit	savkkuhit	árvalit	cuiiggodit	doaivvuhit
beasahallat	sáddehit	bádjastit	cuoigut	doamahit
biškut	sáttodit	cavggestit	deaddit fuonibun	doapmalahttit
bunjádit	sáttohallas	čavggahit	diedihit	gaskkalduhttit
cáhkastit	seadihit	čilget	divustit	jágestit
cáhkat	skállalahttit	dadjat	duktat	jáget
čuorvut	skoarrat	dadjalastit	gahčalit	lonuhit sága
cuvzat	spinájit	dadjalit	jearahit	nieiddastallat
dáhkut	suodđalahttit	dávistit	jearralastit	rávvet
duikudit	suodahit	doamihit (dadjat)	jearralit	sollet
duskidit	surgat	gaikkuhit	jearrat	
garihit	šiedahit	gulahit	lohpidastit	
garuhit	vanahit	háladit	miedihit	
garrudastit	vavddadit	háleštit	oaggut gullamušaid	
garrudit	vuoikut	hállat	rábmostit	
gáiggistit		hállalit	skuldod	
gáššat		heivehaddat	skurbbastit	
gávdat sániid		heivehallat	šikkastit	
geasihit		hoagadit	váidit	
gižahit		hoahkalastit	vástidit	
haŋkit		hoahkalit	vuigestit	
harihit		hoahkat	vuovgit jurdagis	
harrat		humadit		
huhccalit		hupmat		
huikit		jienádit		
huikkádallat		joatkkestit		
huikkádit		joatkit		
huikkáhallas		lasihastit		
jievžat		láhttestit		
jievžžastit		logahallas		
lávllodit		lohkat		
lerehit		stellet sániid		
mahkaluššat		válljet sániid		
mánidit				
mealtit				
molljardit				
mumaidit				
muoládit				
muráidit				
murádit				
numaidit				
oazžut dajahussii				
oazžut njálmmistis				
olggos				
rágadit				
ráhkut				
riežádit				
rogádit				
rohttehit				

ČUOVUS 5: Dutkanmateriála vearbbat gávdnoma ja gáldoceankeattiipat mielde

vearba	oktiibuot	gáldoceankeattiipat		
		ovdagáldo- ceankeagis	gaskagáldo- ceankeagis	maŋŋegál- doceankeagis
álggahit	4	2	0	2
árvalit	4	2	0	2
árvaladdat	1	0	0	1
árvvohuššat	2	2	0	0
bádjastit	1	0	0	1
bajidit eallima	1	1	0	0
bahádaddat	1	0	0	1
bažirdit	1	1	0	0
báhčit millii	1	0	0	1
bealkit	1	0	0	1
bealuštit	3	1	0	2
beasahallat	1	0	0	1
beasihit	1	0	0	1
biškut	1	0	0	1
boahit millii	1	1	0	0
borrat algnáid	1	0	1	0
bunjádit	1	0	0	1
cavgestit	2	2	0	0
cáhkastit	1	0	0	1
cáhkkat	2	0	0	2
curpmohallat	1	0	0	1
cuiggodit	1	0	0	1
cuoigut	1	0	0	1
cuvzat	3	1	0	2
čaipmat	5	1	1	3
čaimmihastit	2	0	0	2
čaimmihit	3	0	0	3
časkkestit čalmmi	1	0	1	0
čavggahit	2	0	0	2
čájehit	1	1	0	0
čierrut	1	0	0	1
čierostuddat	2	0	0	2
čilget	2	0	1	1
čohkánit	1	0	1	0
čujuhít	3	0	2	1
čuodjat	3	1	0	2
čuorvut	1	1	0	0
čuskestit	1	0	0	1
dadjalastit	31	4	1	26
dadjalit	1	0	0	1
dadjat	35	14	2	19

vearba	oktiibuot	gáldoceanccat		
		ovdagáldo- ceanccat	gaskagáldo- ceanccat	manjegáldo- ceanccat
dádjut	1	0	0	1
dáhkut	6	2	0	4
dávistit	1	0	0	1
deaddit fuonibun	1	0	0	1
dieđihit	1	1	0	0
dieđuhuddat	1	0	1	0
diehtit	1	1	0	0
divustit	2	0	0	2
doaimmahit	2	0	0	2
doaivut	1	0	0	1
doaivvuhit	1	0	0	1
doamahit	1	0	0	1
doamihit (dadjat)	8	1	1	6
doamihit (ovddal)	1	0	1	0
doapmalahttit	1	0	0	1
duđđat	2	0	1	1
duđihit	1	0	0	1
duikudit	2	1	0	1
duskidit	1	0	0	1
dutkat	1	0	0	1
eahpidit	1	0	0	1
faŋuhit	1	0	1	0
fieradit	1	0	1	0
finadit jurdagis	1	1	0	0
finadit mielas	2	0	0	2
gahčalit	3	0	0	3
gaikkuhit	1	0	0	1
garihit	1	0	0	1
garrudastit	1	0	0	1
garrudit	2	1	1	0
garuhit	0	2	0	0
gaskit	1	0	0	1
gaskkalduhttit	6	2	0	4
gággasit	1	0	1	0
gáiggistit	1	0	0	1
gáššat	1	0	0	1
gávastit	1	0	0	1
gávdnat sániid	1	0	0	1
geargat gaskii	1	1	0	0
geasihit	6	3	0	3
geiget baksamiid	1	1	0	0
gižahit	1	0	0	1
gulahit	1	1	0	0
gullat	2	0	0	2
gullostit	5	0	0	5
gullot	6	0	0	6

vearba	oktiibuot	gáldoceanccatiipat		
		ovdagáldo- cealkagis	gaskagáldo- cealkagis	manjegál- docealkagis
guojadit	1	0	0	1
guojihit	1	0	0	1
haŋkit	1	0	0	1
harihit	3	0	0	3
harrat	1	1	0	0
háilidit	3	1	0	2
háladit	2	0	0	2
háleštit	1	0	0	1
hállalit	1	0	0	1
hállat	11	6	0	5
hárdidit	1	0	0	1
headástuvvat	1	0	0	1
heahtáduddat	1	0	0	1
heivehaddat	1	0	0	1
heivehallat	1	0	0	1
himáhallas	2	0	0	2
himihit	3	1	0	2
himpasaddat	1	0	0	1
hoagadit	1	1	0	0
hoahkalastit	11	3	0	8
hoahkalit	26	5	2	19
hoahkat	6	2	1	3
huhccalit	1	1	0	0
huikit	18	2	1	15
huikkádallas	1	0	0	1
huikkádit	38	8	2	28
huikkáhallas	1	0	0	1
humadit	2	0	0	2
hupmat	1	1	0	0
imaštallas	4	0	0	4
iskat gaskii	1	0	0	1
iskat veagal	1	0	0	1
iskkastit	1	0	0	1
jágestit	1	1	0	0
jáget	1	1	0	0
jearahit	1	0	1	0
jearralastit	1	0	0	1
jearralit	47	9	2	36
jearrat	1	0	0	1
jeddedaddat	2	0	0	2
jeddedit	1	0	0	1
jeddestit	3	0	0	3
jienádit	1	1	0	0
jievžat	2	0	0	2
jievžžastit	5	0	0	5
jorggáhallas	1	0	1	0

vearba	oktiibuot	gáldoceankeattiipat		
		ovdagáldo- cealkagis	gaskagáldo- cealkagis	manjegál- docealkagis
jorrat mielas	1	0	1	0
joatkit	5	5	0	0
joatkkestit	3	0	0	3
jurddašaddat	3	0	0	3
jurddašit	4	0	0	4
jurdilit	12	1	1	10
lasihastit	6	1	0	5
láhttestit	95	24	6	65
lávllodit	1	0	0	1
lerehit	1	0	0	1
lirskistit	1	0	0	1
logahallat	1	0	0	1
lohkat	1	1	0	0
lohpidastit	1	0	0	1
lonuhit sága	1	0	0	1
mahkaluššat	1	0	0	1
mánidit	1	0	0	1
mealtit	1	0	0	1
mieđihit	1	1	0	0
moddjestit	1	1	0	0
modjosit	1	0	1	0
moljardit	1	0	0	1
movttiidit	3	0	0	3
mulggastit	1	0	1	0
muitit	1	0	0	1
muittástallat	1	1	0	0
mumaidit	2	1	0	1
muoládit	3	2	0	1
murádit	3	0	0	3
muraidit	1	1	0	0
nihlistit	3	1	0	2
nieiddastallat	1	0	0	1
nivssihit	1	0	0	1
njuiket	1	0	1	0
numaidit	1	0	0	1
iskat oaggut gullamušaid	1	0	0	1
oažžut dajahussii	1	0	0	1
oažžut njálmmistis olggos	1	0	0	1
rábmostit	1	1	0	0
rágadit	4	1	1	2
ráhkut	3	0	0	3
rávvet	1	1	0	0
reaškit	2	0	1	1
reaškkihit	2	0	0	2
riežádit	1	0	0	1
rogádit	11	2	0	9

vearba	oktiibuot	gáldoceankeattiipat		
		ovdagáldo- cealkagis	gaskagáldo- cealkagis	maŋŋegál- docealkagis
rohttehit	1	1	0	0
savkalastit	5	4	0	1
savkalit	2	0	0	2
savkkuhit	2	1	0	1
sáddehit	3	1	0	2
sáttodit	2	0	2	0
sáttohallat	1	0	0	1
seađihit	1	0	0	1
skállalahttit	1	0	0	1
skoarrat	1	0	0	1
skuldot	1	0	0	1
skurbbastit	4	0	2	2
skutnjat	2	0	0	2
smiehttat	3	0	0	3
snuddut	1	0	0	1
sollet	1	0	1	0
spinjádít	3	0	0	3
suhttat	1	0	0	1
suhtihit	2	0	0	2
suođahit	1	0	0	1
suođdalahttit	1	1	0	0
surgat	2	0	0	2
stellet	1	1	0	0
šiedahit	2	0	0	2
šikkastit	2	0	0	2
šuoškestit	1	0	0	1
šuoškihit	3	0	0	3
vanahit	3	1	1	1
vavddadit	2	0	0	2
váidit	1	1	0	0
válljet	1	1	0	0
vástidit	8	5	0	3
vileštít	1	0	1	0
vuigestit	1	0	0	1
vuoikut	1	0	0	1
vuovgit	2	1	0	1